

ڤه ره ڤاندنا مژداریی

ب ریڤا که رستین نه کهرتی

هیز

مژداری

ناڤه‌ند

نه‌رکین هیزی

کردارین ئاخفتنی

ئاوازه

رسته

ئاستین ئاوازی

کهرتی

راوهستان

فره‌واتا

نه‌کهرتی

هه‌ڤه‌مگ

هه‌وه‌لسته

ئه‌مه‌ل جندی فه‌تاح

مورفوسینتاکس

ناڤهر

ریزمان

قەرەفاندنا مژداریی
ب ریکا کهرستین نه کهرتی

سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی

قەرەمقاندنا مژداریی ب ریکا
کەرستین نەکەرتی

پەرتووک

ئەمەل جندی فەتاح

نقیسەر

ئیکۆ / ۲۰۱۹

چاپ

وارهیل عبدالباقي

دیزاین و بەرگ

دیار عەبدالله

۹۷۸ - ۹۹۲۲ - ۹۰۸۰ - ۵ - ۲

ISBN

D - / ۲۳۰۱۵ / ۱۹

ژمارا سپاردنی

© مافی چاپی یی پاراستیه بۆ

سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 750 471 0863

📍 Iraq- Kurdistan region, Zakho- Univesity of zakho

هه و النامهى كتيب

فهرفاندنا مژداریی ب ریکا كه رستیڻ نه كهرتى

ئهمههه جندى فهتاح

هه‌و‌نا‌مه‌ی کتێب

لیستا هیمایان

د	دۆخ
نی	نیشان
نفا	نخش
تا	تیان
ن	ناڤ
ك	كار
گ	گری
گ.ن	گرییا ناڤی
گ.ك	گرییا کاری
پ	پۆل
=	ئیکسان
≠	نهئیکسان
....	کهرتی ژیبیری ژ پارچا نخیسی
∅	مۆرفیما سفر
'	هیزا سه رهکی
←	ئاوازا ئاسوی
↖	ئاوازا بلند
↙	ئاوازا نزم
↗↘	ئاوازا بلند نزم
↘↗	ئاوازا نزم بلند
-//	راوهستانا پیش گوتنی
// -	راوهستانا پاش گوتنی
//	ناقبر د ناڤ گوتنیدا

لیستا زاراڤان

Intonation	ئاوازە
Rising tone	ئاوازا بلند
Falling tone	ئاوازا نزم
Indexical function	ئەركى پۆلدارى
Grammatical function	ئەركى رېزمانى
Informational function	ئەركى زانيارى
Emotional function	ئەركى ھەلچونى يان سۆزدارى
Part-Whole relation	پەيوەندىا بەش و گشت
Grammatical categories	پۆلین رېزمانى
Categorical component	پیکھینى پۆلى
Context	دەوروبەر
Linguistics context	دەوروبەرى زمانى
Non linguistics context	دەوروبەرى نەزمانى
Stop	راوەستان
Polysemy	فرەواتا
Segmental phoneme	فونیمین کەرتى
Supra segmental phoneme	فونیمین نەکەرتى
Disambiguation	قەرەقاندنا مژدارى
Speech acts	کردارین ئاخفتنى
Utterance	گوتن
Ambiguity	مژدارى
Phrase structural ambiguity	مژدارىا پیکھاتەیا گرى
Derivational ambiguity	مژدارىا دارژتنى
Ambiguity garder-path	مژدارىا دەمى (رېرمو)
Grammatical ambiguity	مژدارىا رېزمانى

Phonological ambiguity	مژداریا فۆنۆلۆژی
Lexical ambiguity	مژداریا لیکسیکی
Juncture	ناقبر
Open juncture	ناقبراً قه کری
Close juncture	ناقبراً گرتی
Hyponym	هایپۆنیم
Homonymy	هه قبیژی
Homograph	هه قتیپ
Homophone	هه قدهنگ
Pause	هه لوهسته
Stress	هیز
Normal stress	هیزا ئاسای
Contrastive stress	هیزا به رامبهری
Fixed stress	هیزا جیگیر
Emphatic stress	هیزا دوپاتی
Free stress	هیزا سه ره به ست
Primary stress	هیزا سه ره کی
Lexical stress	هیزا لیکسیکی
Emotional stress	هیزا هه لچونی
Secondary stress	هیزا لاهه کی
Deletion rule	یاسایین ژیبرنی
Transformational rule	یاسایین قه گۆه ازتنی

ههه و النامهه كتيب

پیشہ کی

هه و النامه كتيب

٦. پشکین قه کۆلینی:

قه کۆلین ژبلی پیشه کی و ئەنجامان ژسی پشکان پیکدهیت ب قی رهنگی:

پشکا ئیکی:

بهحسی مژداریی، مژداریا ب مهبهست و مژداریا بی مهبهست، په یوه ندیا مژداریی ب سیمانتیکی و پراگماتیکی شه، جورین مژداریی، مژداریا فونۆلوژی، مژداریا لیکیسیکی، مژداریا سینتاکسی، مژداریا دارژتتی، مژداریا مورفوسینتاکسی، مژداریا دهمی، مژداریا ریژهی، ریکین قه ره قاندا مژداریی: دهوروبه: دهوروبه ری زمانی و دهوروبه ری نه زمانی، کهرستین نه کهرتی (ناقبر، هیز، ئاوازه)، فهرهنگ دکهت.

پشکا دوی:

بهحسی کهرستین نه کهرتی، ناقبر، جورین ناقبری: (راوهستان و هه لوهسته)، هیز، ریژه و پلین هیزی، جورین هیزی: (هیزا په یقی و هیزا رستی)، جورین هیزی ل دویف جهی وی، ئهرکین هیزی، ئاوازه، ئاوازه و جورین رستی، تاییه تمه ندیین ئاوازی، ئهرکین ئاوازی، ئاوازه و کردارین ئاخشتی دکهت.

پشکا سییی:

بهحسی قه ره قاندا مژداریی ب ریکا کهرستین نه کهرتی ناقبر، هیز، ئاوازه دکهت. بهحسی رۆلی ناقبری د قه ره قاندا مژدارییدا، رۆلی هیزی د قه ره قاندا مژدارییدا، رۆلی هیزی و ناقبری پیکشه د قه ره قاندا مژدارییدا، رۆلی ئاوازی د قه ره قاندا مژدارییدا، رۆلی هیزی و ئاوازی پیکشه د قه ره قاندا مژدارییدا، رۆلی ناقبری و هیزی و ئاوازی پیکشه د قه ره قاندا مژدارییدا دکهت. ل دوماهیکی گرنگترین ئەنجامین قه کۆلینی د چهند خالاندا هاتینه دیارکرن و پاشی لیستا ژیده ران هاتیه دیارکرن.

پشکا ئیکى

مژدارى

ههه و النامهه كتيب

١.١. دهرزینک:

پروسیسا تیگههشتنی، پهیوهندی و دانوستاندنی د ناقبهرا تاکه کهسین جحاکیدا ب هاریکاریا زمانی و وان فۆرمین زمانی ئەوین تاکه کهسین جحاکی ل سهر ریکههفتین پهیدا دبیت. مرۆف زانیاریا پی ئالوگور دکهت و پهیوهندی و دانوستاندنی پی دکهت و دهرپرینی ژ هزر و بیر و ههست و سهریورین خو دکهت و پهیوهندی جحاکی پی دهینه گریدان و موکم دبن. ئەف پروسیسه ب دو ریکان دهیته ئەنجامدان ب ریکا ئاخفتنی و نشیسنی. ئەف پروسیسه وی دهمی دی سهرکهفتیانە کاری خو ئەنجامدهت دهمی چ ئاستهنگ و ریکر نهکهفته د ریکا ویدا، بهئی ههر دهمهکی دودلی ل دهف گوهداری پهیدا بو، گومان بهرامبهر وان زانیاریا ئەوین ئاخفتنکهری دقیت بگههینیه گوهداری پهیدا بو، مژداری دی پهیدا بیت.

مژداری د زمانیدا ئەوه ((دهرپرینیکی زیاتر له ماناییک ببهخشی)) (وریا عومهر ئەمین: ٢٠٠٤: ٢٩٣) یان ئەگهر پهیشهکی یان گرییهکی یان رستهکی پتر ژ خواندنهکی و شرۆفهکرنهکی ههبیت، واته ئەو پهیف و گری و رسته د مژدارن (Horsey, K:2001:7)، ئانکو مژداری دشیب ب شیوی پهیشی، گری، رستی د زمانیدا خوئیشاندهت.

مژداری، دیاردهکه د ههمی زماناندا یا ههی، ئیکه ژ تایبهتیین زمانی. ئەف دیارده د نشیسنیدا یا زوره و د ئاخفتنیدا یا کیمه، چونکی د نشیسنیدا بارودوخی نشیسهری و دهووبهیری نهزمانی و کهرستین نهکهرتی ئامادهنابن. ئامادهنبونا قان ههرسی فاكتهران دبیته ئەگهر کو مژداری د نشیسنیدا پتر بیت ژ ئاخفتنی و نشیسن مهبهستا نشیسهری ب تهواوی نهگههینیت، بهئی د ئاخفتنیدا ئەف فاكتهره د ئامادهنه و دبنه ریکر و بهرامبهری قی دیاردی رادوهستن، ((وشه ههیه تهنیا له نووسیندا لیله.... به بیستن لیلییهکهی دهرهویتهوه)) (وریا عومهر ئەمین: ٢٠٠٤: ٢٩٤).

١.٢. مژداريا ب مهبهست و يا بى مهبهست:

مژدارى هندەك جاران د زمانيدا په‌يدادبیت بى كۆ مروقى ئاگه ژى هه‌بیت ب شیوه‌كى بى هوش ل ده‌ف ئاخستنكه‌رى و نشیسه‌رى په‌يدادبیت، ئەه‌فه دبیته مژداريا بى مهبهست و بارگرانیه‌كى بۆ كریارا گه‌هاندنى دروست دكه‌ت. مژداریی لایه‌نه‌كى پوزه‌تیف ژى یى هه‌ی ب تایبه‌تى د بكارهینانین ئەدهبیدا ب شیوه‌كى بى دوماهى و به‌رده‌وام ده‌یته بكارهینان و نشیسه‌ر ب مهبهست مژداریی د فۆرمین زمانيدا په‌يدادكه‌ت بۆ په‌يداكرنا كاریگه‌ریی ل ده‌ف خوانده‌فانى. دیسا ژلایى ترانه‌كه‌ر و كومیدیانفه ده‌یته بكارهینان بۆ ترانه‌كرنى ب واتایین په‌یشان، هه‌ر وه‌سا د بواری راگه‌هاندنیدا ژى ئەه‌ف دیارده ب شیوه‌كى سانه‌ی ده‌یته وه‌رگرتن و گوهدار دشیت پتر ژ مهبهسته‌كى بده‌ته وى مژداریی (Ahmed Hayder Sigar:1999: 10,11). هه‌ر وه‌سا د ناف گوتارین سیاسى و دانوستاندنا رۆژانه‌دا ژى ده‌یته بكارهینان.

ئیک ژ ره‌ه‌ندین به‌ره‌مىن ئەده‌بى ب تایبه‌تى د هوزانیدا ئەوه ده‌مى نشیسه‌ر مژداریی بكاردهینیت ره‌وشه‌كى ل ده‌ف گوهدارى و خوانده‌فانى په‌يدادكه‌ت بۆ ده‌ستنیشانكرنا واتایى و مهبهستا هوزانفانى، ئەه‌ف دیارده وه‌دكه‌ت كۆ هه‌ر كه‌سه‌ك ب شیوه‌كى واتا هوزانى راقه‌بكه‌ت.

٣.١. پهيوهنديا مژداريي ب سيمانتيكي و پراگماتيكي شه:

مژداريا پهيشي و گري و رستي نهوه كو وان فوړمان پتر ژ واتايه كا جودا ههبيت. مژداري ژ بهر چه ندين نهگهرا پهيدادبيت. مژداريا فونولوژي ژ بهر جوداهيا بكارهينانا هيز و ناوازو و ناقبري پهيدادبيت، مژداريا ليكسيكي ژ بهر نهگهري ههبونا پتر ژ واتايه كي بو پهيشي يان ژ بهر جوداهيا بكارهينانا پهيشي د دهوروبهري جودادا يان ژ بهر نهگهري خواستنا واتايي بو پهيشي پهيدادبيت، مژداريا سينتاكسي ژ بهر نهگهري كي ريزماني يان ههبونا دو واتايين جودا بو پيكهاته كي پهيدادبيت. د قان ههر سي ناستاندا مژداري دبېته نهگهري پهيدابونا مژداريا واتايي و ئيك ژ نارمانجين سيمانتيكي قههرفاندنا مژداريا پهيشي و گري و رستيه، ئانكو دهستنیشانكرنا واتا وييه و قههرفاندنا مژدارييه، نهف ديارده قان ههر سي ناستان ب شيوه كي موكم ب ناستي سيمانتيكي شه گريدهت.

(كاتز و فودهر) دبيژن نارمانجا سيمانتيكي دياركرن و شروقهكرنا خواندنين جودايين رستينه، بو نمونه:

رسته كا وه كي (تو د گري) دو واتايين جودا ددهت ب قي رهنگي:

- تو دگري. (گرين) ئانكو (تو دكه ي گري) (كار تينه پهره).
- تو دگري. (گرتن) ئانكو (تو تاوانباران دگري) يان (تو روژيا دگري) (كار تيه پهره).

مژداريا قي رستا بوري ب ريكا زيدهكرنا هندهك كه رستين وه كي پهيش، گري، رسته دهپته قههرفاندن و دهستنیشانكرنا واتايي ژي نارمانجا سيمانتيكيه (اف. ار. پامرا ١٩٨١: ٥٩).

ديسا رسته كا وه كي (بيرا ئالاني يا خرابه) يا مژداره ژ بهر ههبونا پهيشا ههقبېژ (بیر) كو دو واتايين جودا دگههينيت نهو ژي (بيرا ئاقي) و (هزرا مروقي) ه.

(کاتز و فودمر) د وی باومریدا بون کو مژداریا هندهک رستان تنی ب دیارکرنا واتایین پهیشین وان دیاردبیت کو دوپاتی ل سهر سیمایین سهرهکیین واتا پهیشان دکهن(منقور عبدالجلیل: ۲۰۰۱: ۹۸). د ههمان دهمدا(کاتز و فودمر)وهک زمانانین پیش خو ههست ب ریزکرن و پهیوهندیا پهیشان کر و گههشته وی چندی کو واتا فهرهنگیا پهیشان ب تنی د رستیدا مه ناگههینیه واتا رستی یا دروست(جوذت جرین: ۱۹۹۳: ۸۶)، چونکی دهوروبهری د تیورا خودا رهدکته، واته سیمانتیک نهشیته واتا دروست یا رستین هوسا دهستینشانبکته، بهلی واتا تهواو و دروست یا رستی ب تنی د ناستی پراگماتیکیدا دهیته شروقهکرن و دهستینشانکرن، چونکی واتا پراگماتیکی پشتبهستنی ب دهوروبهری دکته (عبدالواحد موشیر دزهیی: ۲۰۱۰: ۱۵۳). بو نمونه رستهکا وهکی:

• ئەهه ته چکر؟

هندهک جارن سیمانتیک نهشیته واتا رستین هوسا راقههکته. د سیمانتیکیدا ئەهه رستهکا پرسارییه و هیمای رستا پرساری یا د گهل و پرساری وی کاری دکته ئەوی کەسی دوی کری، بهلی دبیت ئەهه واتا و شروقهکرنه بو قی رستی یا دروست نهبیت د دهوروبههکیدا، بهلکو مهبهستا ناخشتنکهری ئەوه بیژیته کەسی دوی ته بوچی ئەو کاره کریان ته چهوا وهکرو تو یی خهلهتبوی بلا ته وهنهکریا... هتد و چهنین مهبهستین دیتر ل پشت گوتنا وی رستی ههبن. ئەهه مهبهسته ههمی ب ریکا هیز و ئاوازی و دهوروبهری دیاردبن د ناستی پراگماتیکیدا و پراگماتیک دشیت فان ههمی مهبهستان دیاربهکته.

پراگماتیک ب تهواوکهرا سیمانتیکی دهیته دانان و ئهرکی روهنکرنا فۆرمین فرهواتا و مژدار دکهقیته د ستوی پراگماتیکیدا (محهمدی مهحوی: بهرگی: ۲: ۲۰۰۹: ۲۴۶). واته پراگماتیک واتا گونجای بو فۆرمین زمانی دهستینشاندهکته ((پراگماتیک بهکارهینانی زمانه له دهوروبهه له نیو رسته

فرهواتاكاندا له سهر واتای گونجاو دههوستی، چونكه رستهیهك بوی ههیه چهند واتایهك بدات به پی دهوروبه ره كه تیايدا بهكاردیت دهگوریت)) (عهبدوواحد موشیر دزمی: ۲۰۱۱: ۱۱). پراگماتیک ئەو نینه كو ههر تشتهكی نههیته شرۆفهكرن باقیژیته د بواری پراگماتیکیدا، بهلكو ئەركی پراگماتیکي قهرهفاندنا مژداریا واتاییه و دیتنا چارهسهری و دهستنیشانكرنا واتایین گونجایه (G.Leech:1983: 15).

۱. ۴. جورین مژداریی:

مژداریا زمانی، ئاستین (فونۆلۆژی، لیكسیکی^(۱)، سینتاكسی) قهدهگريت و مژدارى د قان ههرسى ئاستاندا دبیته ئەگهری مژداریا واتایی.

۱. ۴. ۱. مژداریا فونۆلۆژی: Phonological Ambiguity

ئەف جوری مژداریی ب دیتنا (تالیب حسین)ی د زمانی كوردیدا گهلهك یا كیمه(تالیب حسین عهلی: ۱۹۹۸: ۵۰)، ئەگهری قی چهندي دزقیرینیت بو هندی كو ههر پهیشهك چهوا دهیته گوهلایون وهسا دهیته نیشین ژهر كو نیشینا كوردی فونیمیه. قی چهندي بهراورد دكهت دگهل زمانی ئینگلیزی و دبیزیت د زمانی ئینگلیزیدا مژداریا فونۆلۆژی ههیه، ژهر ههبونا پهیشین ههقههنگ (Homophone)، بو نمونه: ههر دو پهیشین (sea) واتا (دهریا) و (see) واتا (دیتن) دو پهیشین ژیکجودانه واتایین وان جودانه و رینیشینا وان ژى جودایه، بهلی خواندنا وان وهكههقه ئانكو ههقههنگ و ئەف مژداریه ب رینیشینا دهیته چارهسهركرن، ب بهروفاژی قی چهندي د زمانی كوردیدا پهیف چهوا دهیته گوهلایون وهسا دهیته نیشین و پهیشین ههقههنگ د زمانی كوردیدا نینن، لهوما (تالیب حسین) دبیزیت مژداریا فونۆلۆژی د زمانی كوردیدا یا كیمه ژهر نهبونا پهیشین (ههقههنگ). ئەف بوچونه ب تنی بو فونیمین كهرتی یا دروسته، بهلی بو فونیمین نهكهرتی یا دروست نینه.

پیکهاتهیا یه کین ئاخشتنی یین هەر زمانه کی سروشتی ژ دو پیکهینان پیکدهیت. پیکهینهک ژ وان ئەوه ژ فونیمین کهرتی پیکدهیت، دەمی ئەف فونیمه ریزدبن ل دویف سیسته می هەر زمانه کی و پهیف و گری و رستان پیکدهینن د ناف زنجیرا ئاخشتنیدا و دبیرنه فی پیکهینی (پیکهینی ئاخشتنی). پیکهینی دوی دبیرنی (پیکهینی نه ئاخشتنی)، ئەف پیکهینه فونیمین نه کهرتینه و ههردهم خو ل سهر پیکهینی ئیکی د ناف زنجیرا ئاخشتنیدا د سهپینیت دەمی دهیته لیفکرن. ئەف فونیمین نه کهرتی (هیز، ئاوازه، ناقبر، نمرا لهزاتیا دهنگی، تریه .....هتد) بو دهستنیشانکرنا و اتا یه کین ئاخشتنی پهیف و گری و رستان گه لهک د گرنگن. پیکهینی ئیکی یی ئاخشتنی ب تنی شیان هه نه بهیته فهگوهازتن د ناف که ناله کیدا و د شیت وه کی خو بمینیت دەمی ئاخشتنی د گوهورن بو نفیسینی. ههرچه نده د نفیسینیدا هندهک بنهما هه نه وه کی خالبه ندیی کو ئەف خالبه ندیه تا راده کی جهی فونیمین نه کهرتی د نفیسینیدا دگریت، به لی ئەفه وی چهندی ناگه هینیت کو خالبه ندی بشیت وان هه می جوداهیین گرنگ د ئاوازه کرنا زمانی ئاخشتنیدا دیاریکهت (جون لاینز: ۱۹۸۷: ۲۷، ۲۸).

((ههر چه نده روئانی سینتاکسی و فهرهنگی وشهکان دهوریکی سهره کی و راسته وخو دهگیرن له واتای رسته دا، به لام به شیکی زوری واتا له زمانی قسه کردندا به چهند دیاردهیه کی تری زمانی به ستراون؛ به تاییه تی ئەو سیمایانه ی که رسته له زمانیکدا . له رووی فونولوجییه وه . هه لی دهگریت؛ وه کی هیز، ئاوازه .....هتد)) (تالیب حسین عه لی: ۱۹۹۸: ۸۵). کهرستین نه کهرتی یین هەر زمانه کی سیمایین جودا ب سهر ئاخشتنیدا د سهپینن، به لی ب چ شیوا نابنه توخمهک و ناچنه د ناف پیکهاتا نفیسینا وی زمانیدا.

دەمی ئاخشتن دهیته فهگوهازتن بو نفیسینی مژداریا فونولوژی پتر پهیدادبیت، چونکی ههر په یشهک یان رستهک ژ ناف سنوری ئاخشتنی بهیته دهر بیی کهرستین نه کهرتی د مژدارن. د نفیسینیدا هیمایین (، ، ؟، !) دشین نوینه ریا ئاوازا رستین پرسیار و راگه هاندن و سه رسورمانی بکه ن، به لی بو رستین دویاتی و

گومان ..... هتد چ هیما نینن نوینه‌ریا ئاوازا وان بکهت. هیمایێ (ه) تا رادهکی نوینه‌ریا ناقبرێ دکهت، بهلی بو نوینه‌ریا هیزی و لهزاتیا دهنگی و ترپی و ئەندازهیا دهنگی د نئیسینیدا چ هیما نینن. ئەفه هه‌می دبنه ئەگه‌ری مژداریی د نئیسینیدا و د زمانی کوردیدا زو‌ریا به‌رچا‌فه، چونکی که‌رستین نه‌که‌رتی رۆله‌کی به‌رچا‌ف د گوه‌ورینا واتاییدا دگیرن و د نئیسینیدا به‌رزهدبن و مه‌به‌ستا نئیسهری ب ته‌واوی ناگه‌هیه‌ته خوانده‌قانی.

١.١.٤.١. هیزو مژداری:

هی‌ز دزمانی کوردیدا فونیمه. ب جه‌گوه‌ورینا هیزی واتا په‌یشی و رستی ده‌یه‌ته گوه‌ورین. هی‌ز دبیه‌ته ئەگه‌ری په‌یدا‌بونا مژداریی و ب ده‌ست‌نیشان‌کرنا جه‌ی وی مژداری ده‌یه‌ته فه‌ره‌فاندن. هی‌ز د ئاستی په‌یشی و رستی‌دا ده‌رد‌که‌فیت.

- مژداریا په‌یشی ب ئەگه‌ری هیزی:

- --// ئازادی' -// : (سه‌ریه‌ستی) نا‌فه، چونکی هی‌زیا ل سه‌ر برگا دو‌ما‌هیکێ ژ په‌یشی.
- --// ئازادی -// : (تو ئازادی) رسته‌یه، چونکی هی‌زیا ل سه‌ر برگا ژ به‌ری دو‌ما‌هیکێ.

واته، (ئازادی) فۆرمه‌کی مژداره و پتر ژ واتایه‌کی دده‌ت و ب جه‌گوه‌ورینا هیزی واتا وی ده‌یه‌ته گوه‌ورین.

دیسا د ناقین کاریدا ژێ ئەف دیاره په‌یدا‌دبیت، ب جه‌گوه‌ورینا هیزی جاره‌کی چه‌مکی ناقی کاری دگه‌هینیت و جاره‌کی چه‌مکی کاری دگه‌هینیت.

- --// ن‌ه‌ست‌ان -// : نا‌فه (ناقی کاری)ه، هی‌زیا ل سه‌ر برگا دو‌ما‌هیکێ ژ په‌یشی.
- --// ن‌ه‌ستن -// : کاره (کاره‌کی گه‌ردان‌کری)ه، هی‌زیا ل سه‌ر بنیاتی کاری.

دیسا (نقستن) د چەمکی کاریدا ژێ یا مژدارە، چونکی نیشانا ریککەفتنی (ن) یا کەسی دوی و سیی کۆم هەقبیژن (وریا عومەر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۸۵-۲۸۶)، ئەقە پتر د ناڤ پارچێ یان رستین لیکدایدا رویدەت، چونکی بکەر دەیتە ژبیرن وەکی: (وان فراقین خوار و پاشی نقستن).

واتە، فۆرمی بوری دو واتایین ژیکجودا ددەت و هیژ رۆلی خۆ د ژیکجودا کرنا واتایین ویدا دبینیت، جارەکی واتا پەیشەکی ب تنی ددەت و جارەکی واتا کاری (رستەکا کورتکری) ددەت کو ئەم د شین بیژن مژداریهکا مۆرفۆفۆنۆسینتاکسیه ژێ.

- مژداریا رستی ب ئەگەری هیژی:

- دوهی پەرلەمانی کوردستانی کۆمبۆنەک کر.

ئەق رستە یا مژدارە و نە یا دیارە کا هیژا رستی ل سەر کیژ پەیشیە، ئەری ئەق رستە هەمی وەکی ئیک گوتن هاتیە گوتن و رستەکا ئاسایە و هەمی پەیشا هیژا خۆ ژدەستدایە و هیژا وی کەفتیە سەر پەیشا دوماهیکی؟ یان هیژا وی بەرامبەریه و ل دویف مەبەستا ئاخشتنکەری هاتیە گوهورین؟ دیار نینە کیژ پەیش مەبەستا ویه و ب جەگوهورینا هیژی واتا و مەبەستا ئاخشتنکەری دەیتە گوهورین.

- کانی پربو.

ئەق رستە یا مژدارە و دو واتایا ددەت و مژداریا وی ژلای دەمیقەیه و نەدیارە کا ئەق کانیە نوکە یا پره، یان دەمی بوری یا پربو، ب جەگوهورینا هیژی دەمی وی دەیتە گوهورین ب قی رەنگی:

۱. ئەگەر هیژ کەفت سەر (بو) واتا دەمی نوکە ددەت: (// - کانی

پربو!//) ئانکو دەمی نوکە کانی یا پره و پیشتر یا پرنەبو.

٢. ئەگەر هیز کەفت سەر(پەر) واتا دەمی بوری ددەت: (// -//) کانێ پ'ر بو- (//) ئانکو دەمی بوری کانێ یا پ'ر بو دەمی نوکە یا پ'ر نینە.(وریا عومەر ئەمەین: ٢٠٠٤: ٢٨٨).

دیسای رسته کا وهکی (هەر چوار هاتن.) (وریا عومەر ئەمەین: ٢٠٠٤: ٢٩٦) یا مژداره، دو واتایین ژیکجودا ددەت ب جهگوهورینا هیزی. ئانکو هیزا بهرامبەری یا بهرپرسه ژ جودا کرنا واتایین وی ب فی رهنگی:

١. ئەگەر هیز بکە فیتە سەر(هەر):

• // -// هەر چوار هاتن. // -// واتا (هەمی چوار بون و هەمی هاتن.) ددەت.

٢. ئەگەر هیز بکە فیتە سەر(چوار):

• // -// هەر چوار هاتن. // -// واتا (پتر بون ژ چوارا و ب تنی چوار هاتن.) ددەت.

١.٤.١.٢. ناڤەر و مژداری:

ناڤەر د زمانی کوردیدا دبیتە ئەگەری پەیدا بونا مژداری، ئەگەر جهی ناڤەری بهیتە گوهورین یان نههیتە دانان یان ل جهی خو نههیتە دانان دی بیتە ئەگەری پەیدا بونا فی دیاردی. وهکی:

• // -// گرشین بو. // -// واتە (ئەقە دەقەرا گرشین بو). (گرشین) ئیک پەیشه، ناقی گوندەکییه نزیک باژیری دھوکی.

• // -// گر // شین بو. // (گر) ئیک پەیشه، ناقە. (شین) ئیک پەیشه، تەواو کەرە بو کاری (بو) (عەبدو لسه لام نه جمه ددین و شیرزاد سهبری: ٢٠١١: ١٥١).

ئەقە نمونه دو واتایین ژیکجودا ددەت و ب دانان و نه دانانا ناڤەری هەردو واتا

دهینه ژیکجودا کرن.

د ئاستی رستیدا ئەگەر دو کەرستان رۆل د کارکرنا رستهکیدا هه‌بیت،
 ب دانان و نه‌دانانا ناڤیری مژداری په‌یدادبیت(عه‌بدولوه‌هاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۱۰۹)، ئەڤه
 د گرییی نالۆزدا په‌یدادبیت ده‌می دیارکەر یان دیارگرییی دو یان سی گرییی
 ناڤی یین ساده وه‌کهه‌ڤین و ئەڤ گرییه بهینه لیكدان، ئەگەر دیارکهرین وان
 وه‌کهه‌ڤین دی بنه ئیک و دیارگری دی هینه لیكدان ب هاریکاریا ئامرازی
 لیكدانی(و)، یان ئەگەر دیارگرییی وان وه‌کهه‌ڤین دی بنه ئیک و دیارکهر دی
 هینه لیكدان، بو نمونه:

• ژنک و زه‌لامین پیر هاتن.

• دایکا من و ته فراقین لینا.

ئەڤ هه‌ردو رسته د مژدارن و هه‌ر ئیک ژوان دو واتایا دده‌ت و هه‌ر ئیک ژ
 وان دو خواندنیین جودا هه‌نه و ب بون و نه‌بونا ناڤیری ئەڤ مژداریه توختر دبیت،
 واتاییین وان رستان ئەڤه‌نه:

• ژنک و زه‌لامین پیر هاتن.

۱. // ژنک و // زه‌لامین پیر // هاتن. //

(هه‌ڤالناڤی پیر دیارکهره بو په‌یضا زه‌لام ب تنی).

۲. // ژنک و زه‌لامین پیر // هاتن. // (هه‌ڤالناڤی پیر دیارکهره بو

په‌یضا ژنک و زه‌لام).

• دایکا من و ته فراقین لینا.

۱. // دایکا من و // ته // فراقین لینا. //

(په‌یضا دایک دیارگرییه بو په‌یضا من ب تنی).

۲. // دایکا من و ته // فراقین لینا. // (په‌یضا دایک دیارگرییه بو

په‌یضا من و ته).

١.٤.١.٣. ئاوازه و مژداری:

ئاوازی رۆلهکی گرنگ یی هه ی د گوهورپینا واتا و جووری رستیدا. تهگهر ئاوازه د ناقرستهکیدا نههیتته بکارهینان دی مژداری پهیدابیت و بکارهینانا وی مژداری دهیتته قهرهفاندن. ئاوازه زیدهتر د ناخشتنیدا دیاردبیت و د نئیسینیدا دیارنابیت ژهر هندی مژداری زیدهتر د نئیسینیدا.

د سینتاکسیدا ههر جوهرکی رستی (پراگهاندن، پرسیار، سهرسورمان، فهومان... هتد) جوهره ئاوازهک یا هه ی و پیکهاتا ئاوازا ههر رستهکی جوادیه ژ یا دی. ئاوازا هندهکا ژ نزمی بو بلندی و یا هندهکا ژ بلندی بو نزمی و یا هندهکین دی ئاوازه ل گهل هیزی دهیت... هتد، ئانکو ههر رستهکی ئاوازهکا تایبهت یا هه ی و دهرپینی ژ واتا وی یا سینتاکسی دکهت . ئاوازی واتیهکا دی یا هه ی تهوژی واتا ئهرکیه د سهراواتایین سینتاکسی یین رستاندا دیاردبن، ئەهه چهنده د رستین کاریگهری (ههستکرن - Exclamatory) یین کورتکریدا دیاره وهکی لارستین دهقی (بهلی، نهخیر، وهی خودی، یا ستار... هتد) تهگهر ئەهه لارسته ب ئاوازین جودا بهینه گوتن دی واتیین وان یین سیمانتیکی و سینتاکسی هینه گوهورپین د گهل ههر ئاوازهکی د ناچهرا پرسیار و دوپاتکرنیدا... هتد بو واتیین خوشی و نهخوشی گومان و نهرازیبون و گهفه... هتد دهینه گوهورپین، تهگهری جوداهیا قان واتیاهه میان ب تنی ئاوازهیه. ئاوازه توخمی ئیکیه بو جودا کرنا قان واتیاه، چونکی پیکهاتا نئیسینا وان رستان نههاتیه گوهورپین و چ تشت لی زیده و کیم نهبویه و ب تنی تشتی هاتیه گوهورپین ئاوازهیه، دبیت دگهل گوهورپینا ئاوازی هندهک گوهورپین ل سهراوی ئاخشتنکهری و ئەندامین لهشی وی پهیدابن (تمام حسان: ۱۹۹۴: ۲۲۶-۲۲۸).

زمانی دو لایهنین ههین، لایهک ژ وان لایهنی رهفتارکرنیه و لای دی لایهنی دهرپینیه. لای ئیکی نیزیکی بکارهینانا بابهتیا زمانیه و لای دوی نیزیکی لایهنی کهسایهتیه ئانکو خودیه، ئەهه لایهنی کهسایهتی سروشت و سیمایی

کارتیڤکرنی ب سهردا زاله. باهرا پتر یا فان تشتان ب شیوی قیژیین هه لچونی و کارتیڤکرنی پهیدادبن و ب فی رهنگی ئاخشتنکهرد شیت ب فی زمانی دهریرینی د بارۆدوخهکی و دهوروبه رهکی نه زمانیدا ئهرکی زمانی ژلایهنی رهفتارکرنی بگوهوریت بو لایهنی دهریرینی (تمام حسان: ۱۹۹۴: ۳۰۹).

ئانکو ب گوهورینا ئاوازی ههر رستهک د شیت ب دهان واتایین جودا بدهت،

وهکی:

- نهسرینی مال پاقر و بژین کر
- راسته راسته
- ئەفه چهند یا جوانه
- تو هاتی
- من تو نه دیتی
- ته پهرتوک بر

ئەف رستین ل سهری ههمی د مژدارن، ههر ئیک ژ وان دبیت چهندین واتایین جودا بدهت وهکی واتا راگه هاندنی، سهرسورمانی، یاریپیکرنی، نهرازیبونئ.... هتد، ئەفه ژی ههمی بگوهورینا ئاوازی پهیدادبن^(۲)، دیسا دبیت ئەف رسته چهندین مه بهستین جودا و فهشارتی بگههینن و هه لویست و باری دهرونی ئاخشتنکهری دیاربکهن. د زمانی نشیسنیدا ئەف مه بهست و هه لویسته دیار نابن، چونکی ئاوازه د نشیسنیدا یا بهرزیه ب تنی ئاوازا هندهک رستین وهکی پرسیار و راگه هاندن و سهرسورمانی یا دیاره، واته نه دیاره کا ههر رستهک ژ وان چ مه بهست ل پشت ههیه و هه لویستی ئاخشتنکهری چهوایه، بو نمونه:

• // . ته پهرتوك بر. // ←

• // . ته پهرتوك بر. // ↘

• // . ته پهرتوك بر. // ↙

ديسا گهلهك نمونه د زمانى كوردیدا يین ههین نهبونا پتر ژ
کهستهکی نهکهرتی مژداریی پهییدا دکهن، بو نمونه:

رستا (نهکهی دی ته کوژم) (وریا عومهر ئه مین: ۲۰۰۴: ۲۹۰) یا مژداره دو واتایین
بهروفاژی ئیک ددهت. هیز و ناقبر و ئاوازه فان ههردو واتایا ژیکجودادکهت، ئهو واتا
ژی ئهقهنه:

۱. ئهگه ربکهی دی ته کوژم. (واته دقیت تو وی کاری نهکهی).

بو قی مهبهستی برگا ئیکی یا (نهکهی) دهیته کورتکرن و هیز دکهقیته
سه ر برگا دوی و ژ نشکهکیشه دهیته گوتن ب ئاوازه کا بلند و ناقبرهك
پشتی (نهکهی) پهییدا دبیت، پاشی ئاوازه ل سه ر پهیشا (دی ته کوژم) بلند دبیت و
پاشی نزم دبیتهقه.

• // - نهکه'ی // دی ته کوژم . - // ↘ ↙

۲. ئهگه رنهکهی دی ته کوژم. (واته دقیت تو وی کاری بکهی).

بو قی مهبهستی ناقبر پشتی (نهکهی) نینه، برگا ئیکی ژ (نهکهی) هیز
دکهقیته سه ر و برگا دوی ژ (نهکهی) نزمبونهك پیشه دیاره و ئاوازه ل سه ر برگا
دوماهیکی ژ (دی ته کوژم) نزم دبیت .

• // - نه'کهی دی ته کوژم . - // ↘ ↙

((هۆی ئەم ئیلییه ئەوهیه. ئەم رستهیه دوو بنجی ههیه. جاری وهك رستهییکی(نهی) داخوازی و جاری وهك رستهییکی(مهرجی). به پێی یاساییکی گوێزانهوه ئامرازی (ئهگهر) ئی لاپراوه)) (وریا عومهر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۹۹).

واته كه رستین نه كه رتی دبنه ئه گهری پهیدا بونا مژداریا واتایی و ئەه مژداریه مژداریه كا سیمانتیکی پراگماتیکیه، چونکی ب ریکا فان كه رستین نه كه رتی ئاخستنكه ر دشیته دهرپرینی ژ مه به ستین خو یین تایبته ب كه ت و ل نا ه واتایی سیمانتیکی رستان واتا پراگماتیکی دیاری كه ت.

۱. ۴. ۲. مژداریا لیكسیکی: Lexical Ambiguity

قی جورێ په یوهندی ب په یقی و واتایی و یقه ههیه، مژداریا لیكسیکی ئەوه رستهك پتر ژ واتایه کی، بدهت ئەقه زی ژ ئەنجامی هه بونا په یقین پتر ژ واتایه کی بدن د وان رستاندا په یدادبیت (Fromkin, V & Rodman, R & Hayms, N: 586: 2002). ئەه مژداریه ب ئەگهری شروقه كرنین ریزمانیین رستی په یدا نابیت، بهلكو ژ ئەنجامی به رفره بونا بوارین واتای یین په یقا فرههنگی په یدا دبیت (۲۰۰۳: ۲۲ Crystal, D).

په یقین فرهواتا و هه قبیژ و هاپونیم و پۆلین په یقی (كه رستین . لیكسیمین) فرههنگینه و دبنه ئه گهری مژداریا لیكسیکی و ئاخستنكه ر دشیته بو چه ندین مه به ستین جودا بكاربه نیته و ئەه جوداهیه دبیته ئه گهری په یدا بونا مژداریی.

۱. ۲. ۴. ۱. جورین مژداریا لیكسیکی:

زمانشان (سو) دبیت مژداریا لیكسیکی دبیته دو جور (:Sue, S.P: 1994):

۱. مژداریا لیكسیکیا پۆلی.

۲. مژداریا لیكسیکیا ته واو.

١.١.٢.٤.١. مژداريا ليكسيكيا پولي:

ئهف جورى مژداريا ليكسيكى پولين ئاخشتنى: ناڤ، ههڤالناڤ، ههڤالكار، كارى قهدهگريت(سهلام ناوخوش و نهريمان خوشناو: ٢٠١٠: ٢٢٨). د شيانا هندهك پهيشاندا ههيه پولين خو بگوهورن و پتر ژ پولهكا ئاخشتنى قهگرن ل دويش جه و ريزبون و هاتنا وان د رستيدا. د زمانى كورديدا باهراپتر ئهف ديارده د وان پهيشاندا دياردبيت ئهوين د بنهردا ژ پولا ههڤالناڤى وهكى (نازدار، زيرهك، شرين، نازاد، هشار، باش...هتد) ئهف پهيشه د رستهكيڊا دشين بن ناڤ و د رستهك ديدا دشين بن ههڤالناڤ يان ههڤالكار يان تهواوكهري كارى يان پشكهك ژ كارى، بو نمونه: پهيشا (زيرهك) د ههر رستهكيڊا دكهڤيته دبن پولهكا ئاخشتنيشه.

- زيرهك كورپى ئهحمهديه. (پ.ناڤه)
- قوتابيين زيرهك دهينه خهلاتكرن. (پ. ههڤالناڤه)
- ئهحمه د ب زيرهكى دهرچو. (پ.ههڤالكاره)
- ئهحمه د زيرهك بو. (تهواوكهره)

ئيڪ پهيش دشيت د سنورى ئيڪ رستيدا دو سى جارن بهيت و چهند پولهكا پيڤشه بگههينيت وهك:

- شرين ئاخشتنين شرين ب شريني دبيژيت. (پ. ناڤه، پ. ههڤالناڤه، پ. ههڤالكاره)
- نازدار ب نازدارى رهفتارى دگهل ههڤالين خو دكهت. (پ. ناڤه، پ. ههڤالكاره)

هندهك ژ وان پهيشان دهمى پولا وان دهيته گوهورين واتا وان ژى دهيته گوهورين، بو نمونه:

- چاقين شين جوانن. (پ.ههڤالناڤه و واتا وى رهنكى شينه).
- گيا شينبو. (پ. كاره و واتا وى چيونه).

هندەك پەيشین دی وهکی (کوردستان، دنیا، جیهان، ...هتد) گوهۆرینهکا بنهرتی د پۆلا واندا روینادەت، ئانکو ناف نابیتە هەقالناف و هەقالکار، هەقالناف نابیتە هەقالکار، بەلکو گوهۆرین د سنوری پۆلا وان ب خودا رویدەت، وهکی ناف گشتی ببیتە ناف تاییبەتی یان هەر ناف تاییبەتی وهکی خو تاییبەتی بکاربەیت، بەئی بۆ تشتەکی دی، بۆ نمونه:

• ئەم دی جیهانی بچوک کەین. (سەلام ناوخۆش و نەریمان خۆشناو: ۲۰۱۰: ۲۲۵).

- دنیا یا مەزنە.
- کوردستان جوا نە.

د قان رستاندا پەيشین (جیهان، دنیا، کوردستان) د مژدارن، جارەکی (دنیا، جیهان) واتا هەمی دنیا یی د دەن و جارەکی واتا ناف کچکی د دەن. (کوردستان) جارەکی ب واتا ناف باژییری کوردان دەیت و جارەکی ب واتا ناف کچکی دەیت.

۲۰۱۰.۲.۴.۱. مژداریا لیکیسیکیا تەواو:

ئەف جورە ژ جورین دی یین مژداریی جودایە، ئەفە ژ ئەنجامی پەيشین فەرەنگی پەیدادبیت، پەيوەندی ب پەيشی و واتا وئفە هەیه. مژداریا لیکیسیکی ئەوه پەيشەك د زمانیدا پتر ژ واتایەکی بدەت (Akmajian, A:2001:581). پەيوەندیین واتای فرەواتا و هەقبیژی و هایپونیم و پەيوەندی بەش و گشت دبنە ئەگەری پەیدابونا فی مژداریی، چونکی پەيشین فرەواتا و هەقبیژ و هایپونیم پەيشین فەرەنگینە.

((ئەم جورە لیلیە هەم پەيوەستە بە واتاسازییەوه، هەم پەيوەستە بەچارچیوی بەکارهینانی وشەکەوه، کە وابی ئەم لیلیە لیلیەکی سیمانتیکی پراگماتیکیه)) (سەلام ناوخۆش و نەریمان خۆشناو: ۲۰۱۰: ۲۲۹).

ئەف جورە بەر بەرە لاقتر و بەر فرە هترە ژ جورین دی یین مژداریی، چونکی د شیانین ئاخشتنکەریدایە هەر پەیشەکا وی بقیت بو چەندین واتا و مەبەستین جودا بکاربەینیت. ئە کۆلینین نوکە د وی باوەریدانە کو پەیشی د فەرەهنگیدا واتایەکا گشتیا بەر بەرە لاق هەیه، دەمی دەیتە بکارهینان ل وی دەمی واتا وی دەیتە دەستیشانکرن.

١.٢.٤.١. فرمواتا: polysemy

فرمواتا بەرامبەر زاراقی (Polysemy) بکار دەیت، ئەف زاراقە د بنەرەتدا زاراقەکی یونانیە ژ پەیشا (Poly) ئانکو (گەلەك- فرە) و پەیشا (Semy) ئانکو (واتا) پیکهاتیە و هەردو پەیش پیکشە واتا فرمواتای (Polysemy) دگەهینیت (ستیشن اولان: ١٩٨٦: ١٣٤). فرمواتا زاراقەکا د شرۆفە کرنین سیمانتیکیدا بو وان پەیشین فەرەهنگی ئەوین پتر ژ واتایەکی دگەهین دەیتە بکارهینان.

فرمواتا ئەو فۆرمەکی زمانی چەندین واتا هەبن (Crystal, D: 2003: 359)، ئەو فۆرم بریتیه ژ دانەیهکا تو مارکریا د نا فەرەهنگیدا کو چەندین واتا هەبن. ئیک ژ تایبەتیین زمانی مروفان ئەو د شیان پەیشیدایە دەریپینی ژ چەندین واتایین جودا بکەت (ستیشن اولان: ١٩٨٦: ١٣٤)، ب مەرجهکی دقیت ئەو واتایین جودایین پەیشا فرمواتا ژ ئیک نەژاد بن و د بنەرەتدا نزیکي ئیکبن و فرمواتا ئەدگارەکا تایبەتا پەیشین د نا فەرەهنگیدایە، واتایین وی یین جودا هەمی ل بن ئیک پەیشا فەرەهنگی ریزدبن (اف.ار.پالم: ١٩٨١: ١١٨). واتایین وان دەینە ژمارەکرن و دبن ئیک دەروازیشە کو م دبن. بو نمونه:

• هەیش: ١. هەیشا ل ئاسمانی

٢. هەیشین سالی

• ژن: ١. ئافرەت

٢. هەفژین

• رۆژ: ۱. ههتاڤ

• ۲. رۆژ(نهار)

• ۳. رۆژین ههفتی

• تیژ: ۱. کیرکا تیژ(حاد)

• ۲. بیبهرا تیژ(حار)

• ۳. دهنگی تیژ(زراڤ)

بکارهینانا زۆریا په‌یشتی دبیته ئەگه‌ری په‌یدابونا فره‌واتایی ((تا وشه‌یه‌ک بلاوتریبت له زمانیکدا، تا زۆرتتر به‌کاربیٔ، واتای زیاتر ده‌بیٔ)) (محهمهد مه‌عروف فه‌تاح ۲۰۱۱: ۱۷۴)، ((به‌کارهینانی زۆری وشه‌کان به‌ته‌نها نابیته هوی زۆریوونی واتاکه‌ی، به‌لکو له‌بنه‌ره‌تدا نیشانه واتاییه‌کانی وشه له بارن بو ئەوه‌ی وشه‌که په‌یوه‌ندی واتایی زۆریبت و به‌گه‌لیک واتاوه ببینریته‌وه)) (محهمهد مه‌حوی به‌رک ۱: ۲۰۰۹: ۱۰۸)

د شیانا زمانیدایه دهریپینی ژ فره‌هزیی بکه‌ت و گه‌له‌ک هزرا داریژیت ب هاریکاریا وی ریکا دروست و بی کیموکاسی ئەوا په‌یشان به‌ره‌قه‌دکه‌ت و به‌خشدکه‌ت کو ب چه‌ندین ئەرکین جودا رابن، ب قی ریکی په‌یشت جوره گونجانه‌کی و خو به‌خشکرنه‌کی وهردگرن و به‌ره‌قه‌دبن بو بکارهینانین نوی بیی کو واتایین خو یین که‌فن ژ ده‌ستبده‌ن، به‌لی ئەو زیانا ب فان په‌یشان دکه‌فیت به‌رامبه‌ری قی خو به‌خشکرنی ئەوه د که‌فنه د مه‌ترسیا مژداریییدا(ستیشت اولان: ۱۹۸۶: ۱۳۵). په‌یشتین جودا واتایین جودا هه‌نه و ئیک په‌یشت ب تنی ژی دشیت چه‌ندین واتایین جودا ب خو‌قه‌ بگریت، بو نمونه: واتایین په‌یشتا (مال):

• مال هاتن ده‌قه‌هوه. (که‌سین مالی)

• هوین هاتنه مالی. (خانی)

• ئەفه خۆدان مال و حاله. (خیزان و زارۆک)

• ته گه‌له‌ک مال یی هه‌ی. (پاره)

١.٤.٢.٣. فرمواتا ب دو ریکا پهیدا دبیت و واتایین خو یین جودا و مردگریت:

١. ژئه نجامی گه لهك دوباره كرنا پهیشی د بارودوخ و دهوروبه رین جودادا پهیدادبیت و د فان باراندا بكارهینانا پهیشی دیاردكەت كا كیژ واتا مه بهسته و دهرپرینی ژ کیژ واتایی دكەت، بو نمونه:

• جوتیاری قه له م كړین. (چه قین دارئ)

• قوتابی قه له م كړین. (پینوس)

٢. ب ئه گهری خواستنی، خواستن ئه وه واتایه كا نوی دانیه سهر واتایه كا كهفن ب ریکا ئه وی په یوندا راسته وخو ئه وا د ناقبه را وان ههر دو واتاندا هه ی و بو قی خواستنی ئاخستنكهر تاییه تی و سیمایین هه قیشك د ناقبه را ههر دو واتاندا و مردگریت و ئاخستنكهر پی ئاگه هه ده می ژ واتا كهفن به ره ق واتا نوی دجیت، واتا كهفن دگهل واتا نوی به رده وام دبیت، بو نمونه په یقا (پی) ناقی ئه ندامه کی له شی مرؤقیه و یی هاتیه خواستن بو ناقرنا پشکین چه ندین ئامیرا ژ بهر كو سیمایه کی هه قیشك د ناقبه را وان پشکان و پی مرؤقیدا یی هه ی (ستیشن اولمان: ١٩٨٦: ١٣٦) وه کی:

• پی کورسیکی، پی تهختی، پی میزی.

((پاش دروستبوونی كهرهسته ی فرهواتا (وشه و دهسته واژه) له بهكارهیناندا دهنه لیكسیمی سه ربه خو و ده چنه ناو فرهه نگه وه)) (محهمه د مه حوی بهرگی ١: ٢٠٠٩: ١٢١).

ئهو فرهواتا ب په یقیقه دیار، ب تنی واتایه ك ژ وان گریدایه، گریدانه كا حهرفی ب په یقیقه. ئهو واتا دبیته واتا راسته وخو یا په یقی. هه می واتایین دی گریدای نین ب په یقیقه، به لكو گریداینه ب واتا راسته وخو یا په یقیقه، هوسا هه می واتا نه ئیکسانن ژ لایی گریدان و په یوه ندیا وان ب په یقیقه، واتایه ك ب شیوه کی راسته وخو ب په یقیقه گریدایه و ئهو واتا دبیته واتا بنه رتیا په یقی و

واتاییڤ دى ب شیوهكى نهراستهوخو ب پهیشیقه دهینه گریدان. ل دویف قی دیتنی
 ئەف جورى مژداریی ژ ئەنجامی بکارهینانی پهیدادبیت نهکو ژ ئەگەر و ئەنجامی
 دیاردین زمانی پهیدادبیت (حافظ علیوی: ۲۰۱۱: ۲۰۹-۲۱۰).

فرهواتا پهیشقه کا فرههنگیه و دشیت دو واتاییڤ جودا یان پتر بدمت و ئەف
 واتاییڤ جودا نزیکى ئیکن. د شیانین ئاخشتنکه ریدایه چهند پهیشقه کین کیم بو
 چهندین واتا و مهبهستین جودا بکارهینیت کو ئەفه ئابوریکنه د زمانیدا و ئیکه ژ
 تایبهتیین زمانی مروشان. ئەفه وی قالاها د فرههنگاندا هه پدکته و ئەگەر
 ئەف دیارده نهبا، دقیا بو ههه تشته کی نوی هاتبا دروستکرن و بو ههه واتایه کی
 پهیشقه ههبا و ئەفه دا بیهه بارگرانیه گ بو زمانی و بکارهینه رین زمانی و دا
 ههئاوسان د زمانیدا پهیدابیت.

۱. ۲. ۴. ۴. ههقبیژی: Homonymy

ههقبیژی بهرامبهه زارافی (Homonymy) دهیته بکارهینان، پهیشقه کا
 یونانیه ژ پهیشا (Homo) (ههمان، ههه) و پهیشا (Onoma) (بیژ- لیفکرن)
 پیکدهیت، پاشی د زمانی ئینگلیزیدا گوهورین ب سهردا هات، ههتا
 بویه (Homonymy) (ستیفن اولمان: ۱۹۸۶: ۱۳۴).

ههقبیژی ((ئهو وشانه یان فۆرمانه، به لاگر گری و رستهیشهوه،
 دهگریتهوه، که له دهربرین و نوسیندا وهکیهکن بهلام واتایان جیاوازه)) (محهمهه
 مهحوی بهرگ: ۲۰۰۹: ۱۰۲)، ئەو پهیشه دبنه ههقبیژ ئهویڤ ژ دو نهژادین ژیکجودا و چ
 پهیوهندی پیکشه نهبن. د فرههنگیدا سههدهریی د گهل پهیشین ههقبیژ دکهن
 وهکی پهیشین سههههخو، واته ههه پهیشقه کا ههقبیژ دگهل واتا وی د فرههنگیدا
 دیاردکهن (اف.ار.پالم: ۱۹۸۱: ۱۱۸)، پهیشا ههقبیژ دهیته ژمارهکرن، ههه پهیشقه کا
 ههقبیژ د فرههنگیدا دمرواز خوههیه. فرهواتای خهسلهتهکا تایبهتیا پهیشین
 فرههنگیه، بهلی ههقبیژی نهخهسلهتهکه ژ خهسلهتین تایبهتیین فرههنگی، بهلکو
 پهیوهندیه کا موکمه د ناقبههرا دو پهیشین فرههنگیدا یان پتر (جون لاینز: ۱۹۸۷: ۴۸).
 واته ههقبیژی ئەوه دو فۆرمین زمانی یان پتر ههمان فۆرم یان ههمان فۆرم و دهربرین
 ههبیت و د واتاییڤا جودابن.

١.٤.٢.٥. جۆرین ههقبیژی:

١. ههقبیژی تهواو (Homonymy): ئەو پهیژن ئەوین د نخیسین و گوهلیبونییدا وهکەهف و د واتاییدا ژیکجودا، بۆ نمونه:

- سیرا: تشتەك ب خوی
- سیر٢: سیر(ثوم)

٢. ههفتیپ (Homograph): ئەو پهیژن ئەوین د نخیسینییدا وهکەهف و د گوهلیبونییدا جودا و واتا وان ژیکجودایه، بۆ نمونه:

- قازی١: دادومر
- قازی٢: تو قازی

٣. ههفدهنگ (Homophone): ئەو پهیژن ئەوین د گوهلیبونییدا وهکەهف و د نخیسینییدا جودا و واتا وان ژیکجودایه و ئەف جوره د زمانی کوردیدا نینه (محهمه مه معروف: ٢٠١١: ١٧٤)، چونکی زمانی کوردی زمانهکی فونیمیه چهوا دهیته خواندن وهسا دهیته نخیسین، بۆ نمونه:

- see١: دیتن.
- Sea2: دهريا.

(محهمه دی مه حوی) دبیتیت فان پهرتووکین دوماهیکی هندهك كه رسته بین دیتین وهکی (سهروچاق، ئیگرتن، دهستگرتن....هتد) نیمچه ههقبیژن یان ههقبیژن نهتهواون و د ناقبهرا دو ئاستین زمانیدانه و ههر جوته كه رستهکی ژوان د ناخ خودا نخیسین و دهبرینا (هیژ و ئاواز و ناقبر) جودا ههیه (محهمه مه حوی بهرگی ١: ٢٠٠٩: ١٠٦-١٠٧). بۆ نمونه:

- دهستگرتن ١: هاریکاریکرن
- دهست گرتن ٢: دهستین ئیکودو گرتن

- ئیکگرتن ۱: اتحاد
- ئیک گرتن ۲: وان ئیک گرتن
- سهروچاڤ ۱: روی (وجه)
- سهرو چاڤ ۲: سهرو پاشی چاڤ

ئەڤ دیاردا هەڤبێژی ناهێتە هژمارتن ب پشکەکا گرنگ ژ زمانی و ب هیچ شیوهکی پیدای نینە هەبیت، چونکی زمانی بێ هیزدکەت و ژ چالاکیا زمانی کیم دکەت و ئەرکەکی زۆر دئیخیتە سهر ستوی وان کەسان ئەوین خو فیری زمانان دکەن، چونکی فۆرمەکا پتر ژ واتایەکا جودا دەت، لەوما دبیتە ئەگەری پەیدابونا مژداریی. ئاخستنکەر دشیت مضای ژ قی دیاردی ببینت بو ترانه کرنی ب واتایین جودایین پەیشی (محەمەد مەعروف: ۲۰۱۱: ۱۷۵) و مضای ژی دبینیت بو دروستکرنا مژداریەکا ب مەبەست و بەرزەکرنا واتا مەبەستدار ل دەڤ گوهرداری.

ئەڤ دیاردا هەڤبێژی ئەرکەکی زۆر دئیخیتە سهر ملین ئاخستنکەری و گوهرداری بو تیگەهشتنی. ئەڤ دیارده د زمانی ئینگلیزی و فرەنسیدا زۆر یا بەرچاڤە، ئەڤ زمانە د بەرهەفن بو پەیدابونا قی دیاردی، چونکی رێژەکا زۆر ژ پەیشین قان زمانان پەیشین کورت و ئیک برگەینە، بەلی زمانی کوردی زمانەکی داریژتیە و پیکهاتا مۆرفۆلۆژی و سینتاکسی تیکەلی ئیکودو دبن و ژمارا پەیشین ئاویتە (داریژتی و لیکدای) زۆرتر دبن و پەیشین ئیک برگەیی کیم دبن، لەوما هەڤبێژی د زمانی کوردیدا کیم دبیت. ئەو پەرتووکی ل سهر زمانی کوردی و داریژتی و مۆرفیمین بەند یین هەمە چەشن د ئاستین جودادا هاتینە کرن، بەروفاژی هندی دگەهینن کو تیگەهشتنا زمانی کوردی ب ساناهی بیت و ئەرکەکی زۆر پی ئەقیت بو تیگەهشتنی، بەلکو بو فیرون و تیگەهشتنا زمانی کوردی ژ لای کەسین بیانیشە ئەرکەکی زۆرتر دکەڤیتە سهر ملین وان و هەبونا قی رێژا زۆر ژ پەیشین داریژتی و لیکدای دبیتە ئەگەری پەیدابونا ئالوزی و مژداریی (محەمەد مەحوی بەرگی ۱: ۲۰۰۹: ۱۰۳). دیسا د زمانی کوردیدا هەبونا دیالیکتا دبیتە ریکخۆشکەر بو پەیدابونا هەڤبێژی و مژداریی.

نمونه بو هه قبیژی:

- شیرا: شیرى فه خوارنى
  - شیر ۲: شمشیر
  - گورى ۱: مروقه كى پيس (قريژى)
  - گورى ۲: ۱. گوريا ناگر
  - ۲. زاده كى گورپه (گهرمه)
  - گرا: تشته كى زفر بيت.
  - گرا ۲: مروقه كى ب هرس و حماس بيت.
  - گرا ۳: جوهر ئيشه كا پيستيه (حاسى).
- هه قبیژن { فرمواتانه {
- خال ۱: برایی دهیکى
  - خال ۲: ۱. نوقته (.)
  - ۲. نیشانا ل سهر روى
- هه قبیژن { فرمواتانه {

۶.۲.۴.۱. هايپونیم: Hyponym

هايپونیم گرنگترین په یوندا سیمانتیکه، نهو په یوهندیه په یشه کا (تایهت. ژیرخان- هايپونیم) ب په یشه کا (گشتی- سهرخان) فه گریددهت و په یشین تایهت د ناڤ خودا دبنه (کوهاییونیم) ین ئیک (عهبدوللا عهزیز محهمهه: ۲۰۰۵: ۱۴)، بو نمونه:

- په یشین تایهت (نهرین، یاسه مین، نیرگز، شهوبو...هتد) هايپونیمین په یفا (فهگر- گشتی) (گول)ن.

- په‌یښن تاییهت (بلبل، تاوس، سه‌قر...هتد) هایپۆنیمین په‌یښا گشتی (بائنده)نه.

((که‌واته زاراوه‌ی هایپۆنیمی واته گرتنه‌وه په‌یوه‌سته به په‌یوه‌ندی واتای به‌شی دیاریکراو له ناو واتای گشتی دا)) (کلود جیرمان وریمون لوبلان: ۲۰۰۶: ۵۰) واته هایپۆنیم هه‌بونا واتا په‌یښه‌کییه د ناڅ واتا په‌یښه‌کا دیدا.

- وی بلبکه‌ک کپی = وی بائنده‌ک کپی.

په‌یوه‌ندی ژ په‌یښا تاییهت بو په‌یښا گشتی هه‌څواتایه، چۆنکی په‌یښا گشتی دشیته جهی په‌یښا تاییهتی بگریته.

- وی بائنده‌ک کپی ≠ وی بلبکه‌ک کپی.

په‌یوه‌ندی ژ په‌یښا گشتی بو په‌یښا تاییهتی مژداره، چۆنکی په‌یښا گشتی گه‌له‌ک جورین دی یین هه‌ین، دبیت وی (تاوس، که‌و، باز...هتد) کپییت، ب څی ره‌نگی رستا (وی بائنده‌ک کپی) یا مژداره، ژبه‌ر په‌یښا گشتی (بائنده) دیار نینه کا وی کیش بائنده کپی.

Part-Whole Relation: ۰۷.۰۲.۰۴.۰۱. په‌یوه‌ندی به‌ش و گشت:

ئه‌و په‌یوه‌ندیه ئه‌وا د ناڅبه‌را دو په‌یښاندا هه‌ی کو په‌یښه‌ک ب تنی پشکه‌ک بیت ژ په‌یښا دی نه جوره‌ک بیت ژئی. بو نمونه: (تبل) پشکه‌که ژ (دهستی) و (دهست) پشکه‌که ژ (له‌شی مرۆڅی). پشکه‌ک ژ به‌ش و گشت جوره مژداریه‌کی دروستدکه‌ن، بو نمونه: هه‌ر ئیک ژ په‌یښن دهست و پی د زمانی کوردیدا قان پشکان ب خوڅه دگرن ب څی ره‌نگی:

- دهست: دهست

: باسک

: زهند

• پی: پی

: باق (لاق)

: رهن (یوسف شریف: ۲۰۰۴: ۱۶۹-۱۷۰).

بۆ نمونه:

• دهستی ئەحمەدی شکەست. یان • پی ئەحمەدی شکەست.

ئەق ھەردو رستین بوری د مژدارن و دیارنینه کا کیژ پشک ژ دەست یان ژ پی ئەحمەدی شکەستیه، چونکی ھەر ئیک ژ دەستی و پیی د زمانی کوردیدا چەند پشکەك ھەنە.

۱. ۴. ۳. مژداریا سینتاکسی: Syntax Ambiguity

مژداریا سینتاکسی ئەو رستەك یان گریهك پتر ژ واتایهکی بدهت، ((ئەم جورە تەمومژیهیه کاتی پەیدادەبی، کە رستەییك یان فریزیك، زیاتر لە واتاییکی ھەبی)) (صبح رەشید: ۲۰۰۰: ۳۳)، ((ئەم جورە لیلیه پەیووست نییه بە ھاویژی و فرەواتایی وشەو، بەلکو پەیووستە بەوی کە گریهك یا خود رستەیهك زیاتر لە خویندەوهمیهك یا خود راقەکردنیک، کە بە ھوی پیوھندی رەگەزەکانی رستەکەو پەیدا دەبی. لە خوڤگریت)) (سەلام ناوخوش و نەریمان خوشناو: ۲۰۱۰: ۲۲۳) و ئەگەری پەیدابونا مژداریا سینتاکسی قەدگەریت بۆ ((ھەبوونی دوو پەیوھندی جیا لە نیوان بەشەکانی رستە لە بنجدا - Deep Structure و دەرئەکەوتنی ئەم جیاوازییە لە سیمادا Surface Structur)) (وریا عومەر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۹۷)، بۆ نمونه:

• کچ و کورین زیرەك پشکداریی د قیستەقائیدا دکەن.

• قیانا دایک و بابا یا فەرە.

ئەق رستین بوری د مژدارن، چونکی ھەر ئیک ژ وان دو واتایین جودا و دو

خواندنین جودا ھەنە، ب قی رەنگی:

خواندنن رستا ئیکی:

۱. (کچ) و (کورین زیرهك) پشكداریی د قیسته قالییدا دكهن.

۲. (کچ و کورین زیرهك) پشكداریی د قیسته قالییدا دكهن.

خواندنن رستا دوی: ۱. قیانا مه بو دایک و بابا یا فه ره.

۲. قیانا دایک و بابا بو مه یا فه ره.

مژداریا قان رستان فه دگه ریت بو وه کهه قیا وان د رویی سه ره فه دا (سیما) و جودا هیا وان د رویی ژناقدا (بنیات - بنج). ل دویف ریژمانا به ره مه هینان و فه گوه ازتنی هه ر رسته ك ژ وان دو پیکهات یین ههین و ب چه ندین یاسایین فه گوه ازتنی هه ر دو پیکهات یین بوینه ئیک .

مژداریا سینتاکسی (ریژمانی) دبیته ئه گه ری پهیدا بونا مژداریا واتایی و ئه وی چه ندی رادگه هینیت و دیاردکته کو نابیت هه ردهم بنیات و سیمایی رستی وه کهه قبن، مژداریا واتایی ب خو ئه وه دو واتا دو بنج بو ئیک سیمای هه بن، ئه فه دیارده د ریژمانا (چومسکی) دا وه سا هاتیه دیارکرن کو رستین مژدار ژمارا رویین وان یین ژناقدا پترن ژمارا رویین وان یین ژ سه ره فه و ریژمانا بونیادگه ری نه شیا قی جوری مژداریی چاره سه ربکته .

۱.۳.۴.۱. جورین مژداریا سینتاکسی:

۱.۱.۳.۴.۱. مژداریا پیکهاتهیا گری: Phrase Structural Ambiguity

ریژمانا (چومسکی) یا سال (۱۹۵۷) یا به ره مه هینانی (Generative Grammar) شیا مژداریا پیکهاتهیا گری چاره سه ربکته، چونکی د قی ریژمانییدا (چومسکی) هه ولدا وه سفا پیکهاتا رستی بکته و یاسایین گشتی یین رستی: یاسایین فه ره ههنگی، یاسایین دارژتنا گرییان ده ستنیشانبکته و ب دیارکرن وان

ياسا و شرۆڤه كرن و وهسفا پيڤهاتا وان شيا مژداريا پيڤهاتهيا گري چاره سه ريكهت،
بو نمونه:

- سيڤ و هنارين مز بكره.
- ئيشان و ئاقانا خوشكا من دهرچون.
- داياكا من و نازداري جلك شوشتن.

ههر رستهك ژ فان يان گريين وان د مژدارن و دو خواندن هه نه و ب ريكا
پيڤهاتا گري (Phrase Structure) ئه و خواندن دهينه دياركرن (تاليب حسين عه لي:
. (1998: 66).

- پيڤهاتين گري يين رستا ئيكي: 1. (سيڤ) و (هنارين مز) بكره.
- 2. (سيڤ و هنارين مز) بكره.

واته جارهكي دياركهري (مز) دهستدهت بو (هنار) ي ب تني و جارهكي
دهستدهت بو (سيڤ) و (هنار) ي.

- پيڤهاتين گري يين رستا دوي: 1. (ئيشان) و (ئاقانا خوشكا من) دهرچون.
- 2. (ئيشان و ئاقانا خوشكا من) دهرچون.

• پيڤهاتين گري يين رستا سييي: 1. (داياكا من) و (نازداري) جلك
شوشتن.

2. (داياكا من و نازداري) جلك شوشتن.

١.٤.٣.١.٢. مژداريا فهگۆهازتنى و رستين كورتكرى:

رېزمانا (چومسكى) يا بهرهمهينانى نەشيا هەمى جورين مژداريى چارهسەريكەت، ئەوما (چومسكى) سالا (١٩٦٥) لىزقريئەك د رېزمانا خۇدا كر ژبەر كو گەلەك رستەيىن هەين وهكى (سەرەدانا مروقىن مە يا خۆشە) دو واتايىن جودا ب خۆفەدگريت ئەو واتا ژى ئەفەنە:

- سەرەدانا مروقىن مە بو مە يا خۆشە.
- سەرەدانا مە بو مروقىن مە يا خۆشە.

هەرچەندە چ جوداهى د رويى سەرفەيى رستيدا نين و بيى دەوروبەرى واتا ويى ديارنابيت و ئەم نزانين كيژ واتا مەبەستە (نايف خرما: ١٩٧٨: ٩٥). ژبەر هەبونا رستين هوسا (چومسكى) دژى هندى راوهستا كو ب تنى پەرتووكى ل رويى سەرفە يى زمانى بكەت، چونكى رويى سەرفە يى زمانى هەردەم مە ناگەهينيتە واتا دروست، دبیت مە خەلەت تيىگەهينيتە(نايف خرما: ١٩٧٨: ٩٤)، ژبەرەندى (چومسكى) سالا (١٩٦٥) ئاماژە ب هندى كر كو زمانى ئاستەكى ژناڤدا (Deep Structure) يى هەى و د قى ئاستيدا رستين بکەر ديار و بکەر نەديار پيکەشە دەينە گريدان (اف.ار.پالم: ١٩٨١: ١٣٩)، بو نمونە:

- پەيمانى چيروك نقيسى
- چيروك هاته نقيسين ب دەستى پەيمانى.

فۆرم ٢

فۆرم ١

پەيمانى چيروك نقيسى. واتا ١

جوداهيا فان هەردو رستان ب تنى د ريزبونا پەيشاندايه د رويى سەرفەدايه، بەلى رويى ژ ناڤدا يى هەردو رستان وهكەشن و ئەف چەندە بو ئامادەبون و ئامادەنەبون كەرستەكى دزقريت.

هندەك رسته يین ههین بهروفاژی رستا بوری، رویی ژسهرقه یی ههردو رستان وهكههقه، بهلی رویی ژناقدا یی ههردو رستان جودایه، بو نمونه:

- خوشکا نهسرینی مهزنه.(نیهاد + تهواوکهه+ کار)
- نهسرین خوشکا مهزنه.(نیهاد + تهواوکهه+ کار)

فۆرم ۱

۲اتا

۱اتا

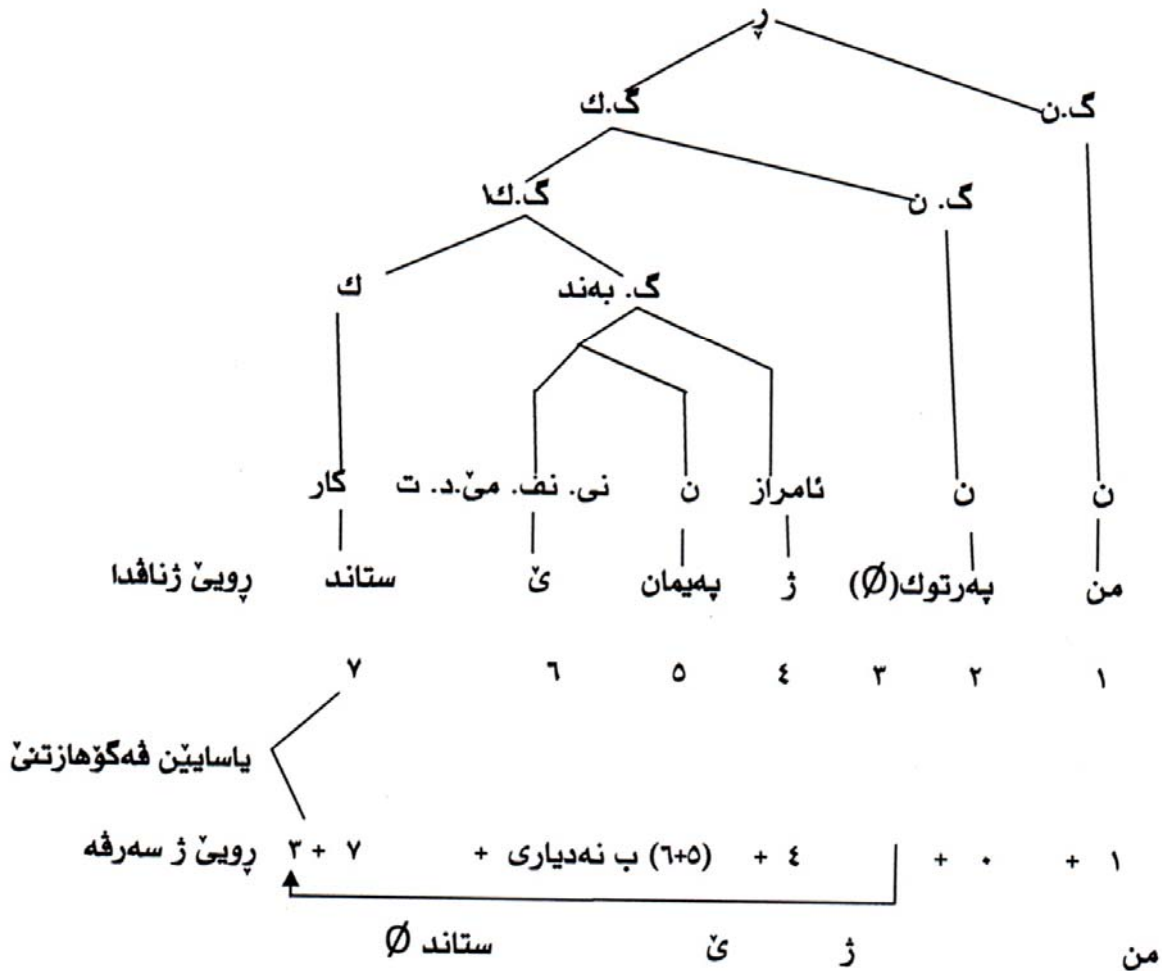
ل قیری دقیت رویی ژناقدا یی قان رستان دیار بکهت کا نیهادی رستی کیزکه، د رستا ئیکیدا (خوشکا نهسرینی) نیهاده و د رستا دویدا (نهسرین) نیهاده. پشکهک ژ سینتاکسی گریدای و تایبهته ب یاسایین فهگۆهزتنیقه، ئەق یاسایه پیکهاتا ژناقدا فهدگۆهیزن بو پیکهاتا ژسهرقه و یا گرنگ ئەوه پیکهاتا ژناقدا ب شیوهکی ئوتوماتیکی پهیدادبیت، ئەو ژی ب ریکا پیکهاتا ژسهرقه، پیکهاتا ژناقدا ب هاریکاریا بنیاتی (بنج- Base) بهرهقه دبیت و ژ دو پیکهینان پیکدهیت: پیکهینی پۆلی (Categorical Component) و فهرههنگا پهیشی (Lexicon) (اف.ار.پالم: ۱۹۸۱: ۱۴۰، ۱۳۹). واته ریزمانا (چومسکی) یا سالا (۱۹۶۵) یا بهرهه مهینان و فهگۆهزتنی ژ دو پشکان پیکدهیت پشکهک ژی بهرهه مهینانه کو پیکهاتا ژناقدا یا رستان بهرهه مهینیت و ئاقادکته ب ریکا یاسایین فهرههنگی و یاسایین پیکهینانا گرییا و پاشی ئافا کرنا ژناقدا ب ریکا پشکا دوی ژقی ریزمانی ئەو ژی فهگۆهزتنه، وان رستان ژ ئافاهیی ژناقدا بو ئافاهیی ژسهرقه فهدگۆهیزیت و رویی ژناقدا په یوهندی ب واتاییقه ههیه.

ئهرکی یاسایین فهگۆهزتنی ئەوه بهرهه می رویی ژ ناقدا ومردگرن و چه ندین راسته کرن و گوهورپینین جودا وهکی: ژبیرن، دوباره ریزکرنا که رستان (جهگوهورپین)، هاتنا که رسته کی بو ناق پیکهاتی (زیده کرن)..... هتد ل سهر دکهن و فهدگۆهیزن بو رویی ژسهرقه (یحیی عبابنه و امنه الزعبی: ۲۰۰۵: ۶۵).

بو نمونه رسته کا وهکی (من ژی ستاند) رسته که یا هاتیه کورترکن پشتی چه ندین یاسایین فهگۆهزتنی ب سهرداهاتین (ژبیرن، دمربینا پهیشه کی ب

نەدیاری (جەگیری)، دووبارە ریزکرنا پەیشان) تیدا رویدایە و ل دەمی قەگۆهزتنی بو
 رویی ژ سەرفە ل سەرھاتینە سەپاندن.

من پەرتوک ژ پەیمانێ ستاند.

باھرا پتر یا رستین کورتکری پەیوھندی ب دەوروبەری گوتنی و ئاخشتکەری و

گۆھداری و جووری ئاخشتنی و وان کەسین ل دەوروبەری وان و جووری پشکداریا وان

کەسان د ئاخشتنیدا ھەبە.

رستەکا وەکی (پی خوارن) رستەکا کورتکریه و یا مژداره و پتر ژ

واتایەکی ددەت و ئەف مژداریه ژ ئەنجامی یاسایین قەگۆهزتنی وەکی ژبیرنی و

دەربەرین ب نەدیاری و دوباره ریزکرنا پەیشان یا پەیدابوی و یاسایین فەگۆهازتنی وان پیکهاتین جودا دکهته ههڤ سیمما. بو نمونه:

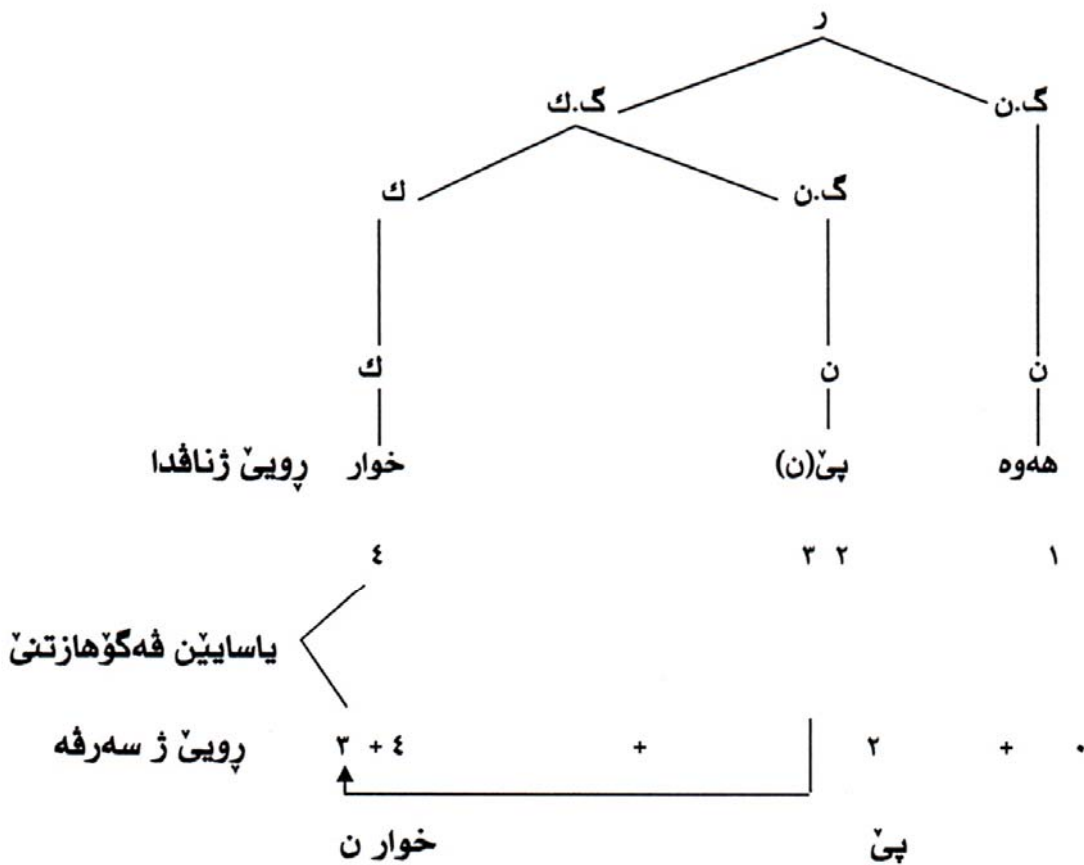
• پی خوارن: ههوه پی خوارن. (پین پهزی د ناڤ پاچادا)

: ههوه دو نان ب ماستی خوارن.

: پی خوارن. ئەڤه وهکی ئیک پهیشه و پهیوهندی ب ئاستی

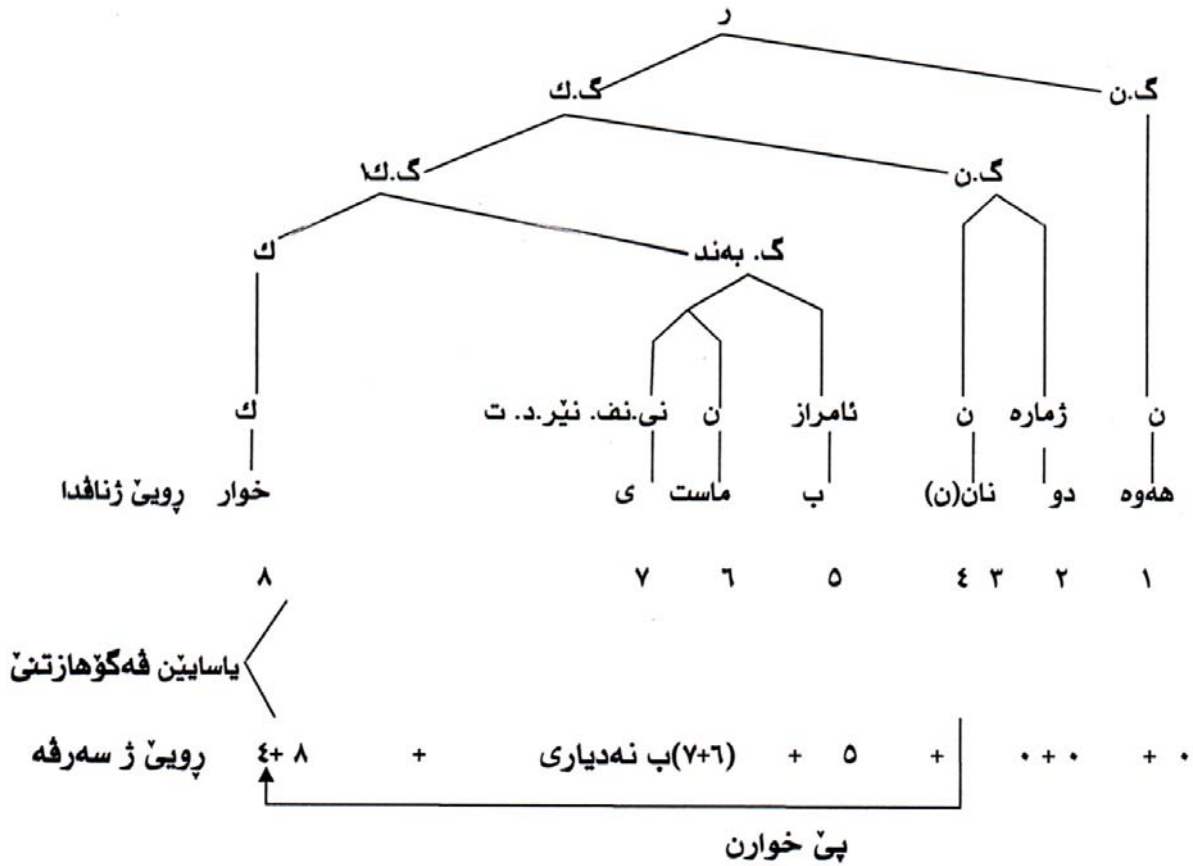
رستیڤه نینه.

ههوه پی خوارن

ههوه دو نان ب ماستی خواری

(ماستی) هاته دهبرین ب نه دیاری و ل جهی وی جهناقێ نه دیاری (ی) هاتیه و دهمی ئەڤ دهنگی (ی) دکهڤیته دگه ل دهنگی (ب) ئەڤ دهنگی (ب) سیمایین خو دگوهوریت و دبیته (پ) و ئەڤه یاسایهکی فونولۆژییه. ههروهسا (من لیدا) رستهکا مژداره و پتر ژ واتیهکا جودا ددهت واته دو رویین ژ ناڤدا یین ههین و یاسایین فهگوهازتنی ههردو رویین ژ ناڤدا یین کرین ههڤ سیمایین.

• من لیدا: ۱. من شتلهك لیدا. (چاند)

۲. من ل زاروکیدا. (دهعماندن) (قوتان)

د رستا ئیکیدا پهیڤا (شتلهك) یا هاتیه ژبیرن و کاری (لیدا) ب واتا (چاندن) دهیت. د رستا دویدا پهیڤا (زاروک) ب نه دیاری هاتیه دهبرین و ل جهی وی جهناقێ نه دیاری (ی) هاتیه و کار ب واتا دهعماندن دهیت و هوسا ههردو رسته بونه ههڤ سیمایین.

دیسا رسته کا وہکی (تو دگری) یا مژداره و پتر ژ واتایه کی ددهت و پتر ژ رویه کی ژ ناقدای یی هه ی و ب ریکا یاسایین قه گوهازتنی یین بوینه هه ق سیمما .

• تو دگری: ۱. تو دگری. (گری) ب واتا (گرین) دهیت.

۲. تو روژیا دگری. (گری) ب واتا (گرتن) دهیت.

د رستا ئیکیدا ب واتا (گرین) ی دهیت و کاری وی ژ ناقدای کاری (گرین)

پهیدا بویه و پیکهاتا رستی ب قی رهنگیه: (بکهر + کار) ئانکو کار تینه په ره.

د رستا دویدا ب واتا گرتنا روژیا دهیت و کاری وی ژ ناقدای کاری (گرتن)

پهیدا بویه و پیکهاتا رستی ب قی رهنگیه: (بکهر + بهرکار (سفر) + کار) ئانکو کار تیپه ره.

هه ره و هسا رسته کا وهک (هاتن ملامه) رسته که دو واتایین جودا ددهت و دو

رویین ژ ناقدای یین هه یین ب قی رهنگی:

• ئه وهاتن ملامه. (ل قیری بکهر (ئهو) یی هاتیه ژیبرن و (مالمه) هه فالکاری جهیه).

• هاتن // ملامه. (ل قیری کاری هاتی پیش بکهری بو دوپاتکرنی ل سهر واتا هاتنی و ئه ق چهنده قی رستی دکه ته مژدار، یان ئه قه رسته کا پرسیاریه و پرسیار یا هاتی کرن ب ریکا ئاوازی و پشتی پرسیار ی روهنکر نه ک ل سهر بهر سقی یادای (هاتن // ملامه) و (مالمه) مه بهست پی که سین مالییه).

1.4.4. Derivational Ambiguity: مژداریا دارژتنی:

جورهکه ژ مژداریی، ب مژداریا دارژتنی دهیته ناڤکرن، چونکی گهلهک رسته یین ههین دو واتایین جودا ددهن و د شیاندایه ب دو دارژتنی جودا بهینه نئیسین، بۆ نمونه:

- مریشک یا ئامادهیه بۆ خوارنی.
- سهریاز ئامادهنه بۆ کوژتنی.
- ئەڤه مامۆستایین پهرومردینه.
- دزیا وی دیاریبو.
- خوارنا ته یا کیمه.

ئەڤ رستین بوری ههمی د مژدارن و ههر ئیک ژ وان پتر ژ واتایهکی ددهت و ((هوی لیلی رستهکان له ئەنجامی ئەوهوه نههاتوه؛ که وشهیهک له وشهکان دوو واتا یان زیاتری ههبیته؛ یان له ئەنجامی وهسف کردنی (یان وهسف نهکردنی) وشهیهک بۆ وشهیهکی تر. بهلکو دهکری ههر رستهیهک لهو رستانه به دوو دارژتنهوهی paraphrase جیاواز لیک بدریتهوه)) (تالیب حسین عهلی: 1998: 81).

دارژتن و واتایین رستا ئیکی:

- مریشک یا ئامادهیه بۆ خوارنی.

1. مریشک یا ئامادهیه خوارنی بخۆت.

2. مریشک یا ئامادهیه بهیته خوارن.

د رستا ئیکیدا مریشک بکهره و دی ب شولی خوارنی رابیت و د رستا دویدا

مریشک جیگری بکهریه و دی هیته خوارن.

دارژتن و واتایین رستا دوی:

- سهریاز ئامادهنه بۆ کوژتنی.

1. سهریاز ئامادهنه کوژتنی بکهن.

٢. سه‌ریاز ئاماده‌نه بهینه کوژتن.

د رستا ئیکیدا (سه‌ریاز) بکه‌ره و د رستا دویدا جیگری بکه‌ریه.

دارژتن و واتایین رستا سیی:

• ئەفه مامۆستایین په‌رومردینه.

١. ئەفه مامۆستانه و دهرچوین په‌رومردینه.

٢. ئەفه مامۆستانه ل په‌رومردی دهمامی دکه‌ن.

دارژتن و واتایین رستا چواری:

• دزیا وی دیاریو.

١. وی دزی کر و دزیا وی دیاریو.

٢. ئیکدی دزی ژوی کر و دزیا وی دیاریو.

د رستا ئیکیدا (وی) بکه‌ره و د رستا دویدا ئیکدی دی بکه‌ره.

دارژتن و واتایین رستا پینجی:

• خوارنا ته یا کیمه.

١. تو کیم دخوی.

٢. ئەف خوارنا بو ته هینای یا کیمه.

دیسا مژداری د قان بارین ل خواری ژی په‌یدادبیت:

١- ئەگەر وه‌که‌ه‌فی و نه‌ری د رستیدا هه‌بیت. (یحیی عبابنه و امنه

الزعی: ٢٠٠٥: ١٠٢)، بو نمونه:

• ئەحمه‌د وه‌کی محه‌مه‌دی ناخوینیت.

ئەف رسته یا مژداره و دو واتایا دده‌ت: -

١. (ئەحمه‌د وه‌کی محه‌مه‌دی) ئیکجار ناخوینیت.

٢. (ئەحمەد)وەکی محەمەدی ناخوینیت.(ب شیۆه و چەواتی و
چەنداتیەك دی دخوینیت).

٢- دەمی لارستین دەقی د ناڤ لارستین سیستەمیدا هەبن، بۆ نمونە:

• مخابن! ئەو هات.

دو واتایین جودا دەت:

١. مخابن ئەو هات بلا کەسەکی دی هاتبا.

٢. مخابن ئەو هات بلا نەهاتبا و مابا ل ویری.

١.٤.٥. مژداریا مۆرفۆسینتاکسی:

ئەڤ مژداریه ئەوه کو فۆرمەکی زمانی پتر ژ واتایەکی بدەت و هەر
واتایەك سەر ب ئاستەکی زمانیڤه بیت ئانکو جارەکی ئەو فۆرمە د ئاستی
مۆرفۆلۆژییدا بیت و ب تنی ئیک پەیف بیت، جارەکی ژى سەر ب ئاستی
سینتاکسیڤه بیت و فۆرمەکی سینتاکسی بیت و واتا رستا تەواو بدەت، بۆ نمونە:

• بەهرەمەندی! (ابداع) و ل قیری ب تنی ئیک پەیفه.

• بەهرەمەندی: تو بەهرەمەندی. ل قیری واتا رستەکا تەواو

دگەهینیت.

هیز رۆلی خو دبینیت بۆ ژیکجودا کرنا واتایین وی. ل قیری (ی)

مۆرفیمەکا بەندە و مۆرفۆسینتاکسە، چونکی جارەکی وەکی مۆرفیمەکا
دارژتنی دەیت بۆ دروست کرنا پەیفین نوی و جارەکی ژى وەکی دانەیهکا
سینتاکسی دەیت و مۆرفیما ریککەفتنییه بۆ کەسی دوی تاک.

١.٤.٦. مژداريا دهمی (رپرمو): Ambiguity Garder- Path

جوره که ژ مژداری و روهننه بونی و د ناف پشکین رستی یین پیشاهیکیدا پدیدادبیت و بهره بهره ئەف مژداریه نامینیت پشتی هاتنا پشکین دی یین رستی ئانکو مژداریه کا دهمییه پشتی تهواو بوئا رستی روهننه دبیت، بو نمونه:

• ((مەرەکه قاچهکانی خوارد.

بەرکاره

• مەرەکه قاچهکانی بهستراوه.

بکهره

• مەرەکه قاچهکانی.....)) (محهمهد مهعروف فهتاح: ١٩٩٢: ٣٦).

بکهره/بهرکاره

ژ بهری تهواو کرنا رستی مژداریه کا دهمی پیقه دیاره و پشتی تهواو کرنا وی و هاتنا پشکین دی یین رستی ئەو مژداریه نامینیت وهکی د پیکهاتا رستا سیییدا گوهدار یان خوینهر نزانیت کا (قاچهکان) بکهره یان بهرکاره، بهلی پشتی هاتنا کاری ئەف مژداریا دهمی نامینیت، ئەگەر کار تیپهر بیت (قاچهکان) دی بیت بهرکار و ئەگەر تیپه پهر بیت دی بیته بکهر (محهمهد مهعروف فهتاح: ١٩٩٢: ٣٧، ٣٦).

١.٤.٧. مژداریا ریژهی:

ئەف جورئ مژداریئ د هندهك بوارین وهکی (گرانی، دریژی، گهرمی، قهباره، رهنگ.....هتد) دا پهیدا دبیت، بو نمونه:

• ئەفرو دنیا یا گهرمه.

• ئەف زهلامه یی دریژه.

د فان ههر دو رستاندا مژداری یا د پهیشین (گهرم و دریژ) دا هه ی و ئەم نهشین پشتبهستنئ ب پهیفا (گهرم) و (دریژ) بکهین بو دهستنیشان کرنا ریژا

گهرماتی و درپژاهیی و ب قی رهنگی مژداری پهیدا دبیت. په یقین ب قی رهنگی دهستنادن بو بکارهینان و ئارمانجین زانستی، لهوما زانا قی کیماسیی ب (زمانی ژمارا) پر دکهن بو دهستنیشانکرنا ریژا گهرمی و درپژیی و گرانی و....هتد (محمد محمد یونس علی: ۲۰۰۷: ۳۷۷)، بو نمونه:

• ئەقرو گهرماتیا دنیا یی ۲۴ پلهیه.

• درپژاهیا قی زهلامی ۱۹۰سم.

۱. ۵. ۱. ریکین قهرهقاندنا مژداری:

وهکی بهری نوکه مه ئامازهپیکری، مژداری دیاردهکه د ههمی زماناندا یا ههی و زمان یی ژ دایک بوی بو تیگههشتن و پهیوهندیکن و دهرپینی ....هتد. ئهرکی زمانی تیگههشتنه نهکو مژداریکرنه، دهمی ئاخشتنکهر فۆرمهکی زمانی یی مژدار دبیزیت ژ بهر ههر ئهگهرهکا ههبت، دودلی و گومان ل دهق گوهداری پهیدادبیت بو دهستنیشانکرنا واتا مهبهستدار و نزانیت کیژ واتا مهبهستا ئاخشتنکهریه. ل قیری گوهدار دی ل دور ریکین قهرهقاندنا قی مژداری گهریت و ب ههر ریکهکا ههبت دی مهبهستا ئاخشتنکهری دهستنیشانکته و تیگههیت واته گوهدار دی ل دور دهوریهرین زمانی و نهزمانی و کهرهستین نهکهرتی و جه و دهمی گهریت ئهوین ئهق فۆرمه تیدا هاتیه گوتن و دی ل دویف بابهتی ئاخشتن گهریت. واته ههر تشتهکی ل دهوریهری وان پشکداری د روهنکرنا واتا مهبهستداردا دکته. ژ گرنگترین ریکین قهرهقاندنا مژداری:

context: ۱. ۵. ۱. دهوریهر:

دهوریهر چه مکهکی بهرفرههه و وان ههمی تشتان قهدگرت ئهوین کارتیکرنی ل سهر فۆرمین زمانی دکته و د ههر دهوریهرهکیدا زمان جوره واتایهکی ددهت و دهوریهری رۆلهکی گرنگی یی د دهستنیشانکرنا واتاییدا ههی چ واتا (پهیف، گری، رسته، گوتن) ی بیت، ب تایهتی دهستنیشانکرنا واتا مهبهستدار،

کا د ناڤ وان واتایین جودادا کیژ واتا ل باره و ب کیر وی دهم و جهی ناخشتنی دهیت د دهمی ناخشتنیدا.

دهوروبهەر مژداریا زمانی رادکته و چارهسهردکته و بیی دهوروبهیری فۆرمین زمانی (پهیش، گری، رسته، گوتن) نهشین وان ههمی واتایا شرۆڤه بکهن ئهوین ئهم د زمانیدا ب دهستقه دهینن (Hudson, G: 2000: 312). (جون لاینز) دبیژیت ئهوی دهوروبهیری بده من ئهوی پهیش تیدا هاتی، ئهزی واتا وی دهمهته (Lyons, J: 1968: 23). دهوروبهەر پهیشی ژ وان واتایین کهشن دادمالت و رزگاردکته ئهوین د میسکی مرۆقیدا کومبوین و کهفتینه سهڕئیک و واتا و بهایهکی نوی و ئاماده (حضوری - actule) بو پهیشی پهیدادکته (یحیی عبابنه و امنه الزعبی: ۲۰۰۵: ۳۸).

پهیش دهمی ب تنی دهیت، دبیت پتر ژ واتایهکی بدهت، بهلی ئهگهر ئهو پهیش کهفت د ناڤ دهوروبهیرهکی زمانی و ل بهر روناها دهوروبهیری نه زمانی واتا وی روهن و ئاشکهرا دبیت و ئهو پهیش ژ فرهواتایی رزگاردبیت و ب تنی دی هه لگرا ئیک واتایی بیت د ناڤ دهوروبهیری تیدا هاتی. واتا کاریگهره ب وان تشتین دهوروبهیری ویشه و ئهو تشت چ ژ لایی ناخشتنکه ریشه یان ژ لایی گوهداریشه بن یان ژ لایی ئهوی دهوروبهیری بهرجهسته و مرۆقایهتی و دهوروبهیری زمانیشه بن.

دهوروبهەر واتا پهیشی د ناڤ واتایین وی یین جودادا دهستنیشاندهت، ب دهستنیشانکره کا هویر و دبیته سهنگهر و دژی مژداریی رادوهستیت (احمد نصیف الجنابی: ۱۹۸۴: ۳۹۸). پهیش د ناڤ لاپهیرین فرههنگیدا هه لگرا ههمی واتایین خو یین جودایه و دهمی ئهو پهیش د کهفیته د ناڤ دهوروبهیریدا، دهوروبهەر واتایهکی ب تنی بو پهیشی هه لدهبژیریت د ناڤ واتایین وی یین جودادا، واتا دهوروبهیری ئیکه و نابیت دو، بهلی واتا فرههنگی پتره ژ ئیکی (علی زوین: ۱۹۸۶: ۱۸۵)، دهوروبهەر دبیته دو جور:

۱. دهوروبهیری زمانی.

۲. دهوروبهیری نه زمانی.

١.١.٥.١. دهوروبهري زمانى: Linguistics Context

دهوروبهري زمانى بریتيه ژ وان دهستكهفت و نهجامان نهوين ژ بكارهينان و هاتنا پهيف و گري و رستان د ناڤ سيسته مئ رستئ يان سيسته مهكئ ژ رستئ مهزنتردا دهيت، ژ بهر هندئ واتايه كا تايهت و دياركري ددهته وان و وان ژ سيمايئ فرمواتايئ و گشتيئ و نه گهريئ رزگاردكهت (نجم الدين قادر كريم الزنكي: ٢٠٠٦: ٨٢). واته دهوروبهري زمانى نهو پهيف و گري و رسته نه نهوين دكهڤنه پيش و پاش پهيف و گري و رستان و هاريكاريا وان دكهن بو دياركرنا واتا وان، بو نمونه: پهيفين فرمواتا و ههقبيرد ناڤ دهوروبهري زمانيدا واتا وان دياردبيت وهكى:

- بور: نهڤ گيايه بوره. (بوشه)
: دهنكي قئ زهلامئ بوره. (ستيره)
: ئاڤهكا بوره. (نهپيله و نه راوهستاي)
- گوري: نهڤ زاروكه يئ گوريه. (پيسه)
: نهڤ خوارنه يا گوريه. (گهرمه)
: گوريا سويئ يا كيئه. (ئاگر)
- روژ: نهز ناهيم ههتا روژ بچيت خوارئ. (حهتاڤ)
: نهز روژهكا دي دي هيم. (شه مبي، ئيك شه مبي)
: چهكچه كيله ب روژ دمرناكهڤن. (نهار)
- شير: نه م سپيدههيا شيري ڤه د خون. (حليب)
: وان ب شيري شهر كر. (شمشير)
- خر: خرهاتن. (هه مئ)
: ديمئ قئ كچئ يئ خره. (گروڤره)
: نهڤ خانيه يئ خره. (ريكوپيكه)

ئەم ب تەواوی د واتا چ پەيشان ناگەهين ئەگەر دویر بن ژوان پەيشین دی
 ئەوین پەيوندی پيشه هەي و واتا وی دەستنيشانکەن(جون لاينز: ۱۹۸۷: ۸۳). واتە
 پەيشین فرەواتا و هەقبیژ واتا وان د دەوروبەریدا دەینە دیارکرن و نابنە ئەگەری
 مژداریه کا ئالوز د زمانیدا.

واتا پەيشی ئەو بکارهینان و رۆلەیه ئەوی د دەوروبەریدا دگین، واتا وی
 دیارنابیت، هەتا نەکەنە د ناڤ دەوروبەریکی زمانیدا، ئانکۆ دەوروبەریی زمانی یین
 جودادا و باهرایتر ژ یه کین واتایی دگەل هەندەک یه کین دی دەین و دکەڤنە ب
 رەخڤه و شرۆڤه کرنا واتا وان ناهیتە کرن و واتا وان دیارنابیت، هەتا مرۆڤ
 بەریخۆنە دەتە وان پەيشین ل دەوروبەری وان (احمد مختار عمر: ۱۹۹۸: ۶۹، ۶۸)، بۆ نمونە:

- ئالانی سیڤ خوار.(خوارن)
- ئالانی پارە خوارن.(خەرج کرن)
- ئالانی قوتان خوار.(لیدان)
- ئالانی ئاخڤتن خوارن.(ئیهانە)

فۆرمین زمانی کیم و سنوردارکیرنە، بەئی واتا نەسنوردارکیرنە، ژبەر
 هندی مرۆڤ واتایی وان فۆرمین زمانی بەرفرەهدکەت و دکەتە فرەواتا ب جوداهیا
 دەوروبەرا و د هەر دەوروبەریکیدا فۆرمین زمانی جورە واتایەکی دەت. ((وشە لە
 دەرەوی چوارچێوە بی واتایە.....لە سەر ئەم بنەمایە دەتوانین بلیین: واتای وشە
 بریتی یە لە کۆی بەکارهینانەکانی)) (کلود جیرمان و ریمون لوبلان: ۲۰۰۶: ۲۹، ۳۰).
 دبیت دەوروبەری زمانی ب تنی نەشیت واتا پەيشی روهنبکەت، لەوما دڤیت تشتەکی
 دی ژ ی هەبیت بۆ دەستنيشانکرن واتا وی وەکی دەوروبەری نەزمانی ئانکو جە و دەم
 و تشتین ل دەوروبەری وان وەکی ژینگەه (کریم زکی حسام الدین: ۲۰۰۰: ۹۷)، بۆ
 نمونە:

- ئەو ژنکاھە هاتە بەردان.

دهوروبهري زماڻي ب تنى نه شيٽ وانا پهيشا(بهردان) دياريكهت، ئهري ئهه
ژنكاهه ژ زينداني هاته بهردان يا ژ زهلامى خو؟ واته ئهه نزانين وانا بهردان
(ئازادكرن)ه يان (تهلاقدان)ه.

مژداريا فان رستين هوسا ب ريكا دهوروبهري نه زماڻي دهيهته قهرهفاندن، يان
ههرد ناڤ دهوروبهري زمانيدا ب ريكا زيدهكرنا هندهك كه رستين دي مژداريا وان
دهيهته قهرهفاندن⁽³⁾، ئانكو ب زيدهكرنا هندهك پهيش و گري و رستان، بو نمونه:

• ئهه ژنكاهه هاته بهردان، سزايى وي بيست روژ بون. واته(هاته
ئازادكرن).

• ئهه ژنكاهه ژ زهلامى خو هاته بهردان. واته (هاته تهلاقدان).

دهوروبهري زماڻي مژداريا ليكسيكيا پولى ژى قهرهفينيت و پولين وان
دهستنيشانديكته، ل دويش ريزبونا كه رستين رستي كا ئهه پهيشا مژدار دي
كههفيته جهى بكهري يان بهركاري يان كاري يان ههفانناڻي يان ههفانكاري،
ئهه گهريكهفيته جهى بكهري يان بهركاري ئهه پولا وي پهيشى (ناڤه) و دقيت ب
ئهركى وان ژى رابيت، ئهه گهريكهفيته جهى كاري و ب ئهركى كاري رابيت ئهه
پولا وي (كاره) يان (تهواوكهري كاري) ه و ئهه گهرد رستيئا وهسفا ناڤهكي يان
جهناڤهكي بكهت ئهه پولا وي (ههفانناڤه) و ئهه گهرد وهسفا كاري بكهت ئهه
(ههفانكاره) واته دقيت ئهرك و وانا و پيكهاتن و جهى وان د رستيئا بهيهته
دهستنيشانكرن، ههتا پولا وان بهيهته دياركرن، بو نمونه:

• ئازاد ژ زينداني ئازادبو.

پ. ناڤه. پ. كاره.

• قوتابيين زيهرهك ب زيهرهكي دهرچون.

پ. ههفانناڤه. پ. ههفانكاره.

رسته کا وهکی (ئهم یی کوردستانی دبیین) دیارنینه کا (کوردستان) ناڤی کچکییه یان بهحسی کوردستانی دکهت وهکو میللهت ب گشتی، واته دڤیت ل قییری یان ب ریکا زیدهکرنا هندهک کهرستان د ناڤ دهوروبهری زمانیدا یان ب ریکا دهوروبهری نهزمانی پولا وان بهیته دیارکرن.

• ئهم یی کوردستانی دبیین، یا نهساخه. (ناڤی کچکییه)

• ئهم یی کوردستانی دبیین گهلهک یا خوشه. (ناڤی ههریمییه)

مژداریا رستی ژی د ناڤ دهوروبهری زمانیدا دهیته قهرهقاندن ب زیدهکرنا پهیفا و گری و رستان وهکی:

• سههدانا مروڤین مه یا خوشه.

۱. سههدانا مروڤین مه یا خوشه، ئهم ههردهم دچن دهڤ وان. (واته ئهم سهرا وان ددهن)

۲. سههدانا مروڤین مه یا خوشه، دهمی دهین دهڤ مه ئهم پیڤکفه دهردهکن. (واته ئه سهرا مه ددهن)

• ئهحمهد وهکی محهمهدی کارناکهت.

۱. ئهحمهد وهکی محهمهدی ئیکجار کارناکهت. (ههرده کارناکهن)

۲. ئهحمهد وهکی محهمهدی کارناکهت، ئهحمهد ب سهخبیری کاردهت. (واته چهواتیا کارکرن وان نهوهکههڤه).

مژداریا ریژهی ژی د ناڤ دهوروبهری زمانیدا دهیته قهرهقاندن ب ریکا وهکههڤی (لیکچونی) یان ب وهسفرنی (محمد محمد یونس علی: ۲۰۰۷: ۳۷۷) یان ب ریکا زیدهکرنا پهیڤین وهکی (زور، گهلهک، پیجهک....هتد) بو دهستنیشانکرنا ریژا وان، بو نمونه:

• ئهو کچ وهکی سپینداری یا دریژه. (وهکههڤی)

• ئهڤ چانته هند گرانه دی بیژی رساسه. (وهکههڤی)

- ئەف گولە وەکی خوینی یا سۆرە. (وەکەهفی)
- ئەف گولە سۆرەکی فەکرێه. (وەسف)
- ئەف پەرتوکە گەلەک یا کەفنه. (رادە)

ژ قی چەندا بوری ئەم دشیین بیژین دەوروبەری زمانی واتایین پەیشین فرمواتا و هەقیبیز و مژداریا پۆلین لیکسیکی و ریژە و سینتاکسی تا رادەکی زۆر فەدرەقینیت ب ریکا وان فۆرمین زمانی (پەیف، گری، رستە) ئەوین دکەفن پيش و پاش وان فۆرمین مژدار، دەوروبەر دەیتە بکارهینان بو دیارکرنا و اتا مەبەستدار نەکو بو دیارکرنا و اتا بنەرەتیا پەیشان، چونکی و اتا بنەرەتیا پەیشان د فەرەهنگاندا تۆمارکریه.

Non Linguistics Context: ۲.۱.۵.۱ دەوروبەری نەزمانی

بریتیه ژ وی جیهانا ژ دەرڤه‌ی دەوروبەری زمانی رستی یان گوتنی و ئەف دەوروبەرە هەمی بارۆدوخین جفاکی و ژینگەهی و دەرونی و کەلچەری فەدگریت ئەوین پشکداریی د رویدانا ئاخشتنیدا دکەن (یحیی عبابنه و امنه الزعبی: ۲۰۰۵: ۴۳). ئیک ژ وان ئاستەنگین دکەفنه د ریکا مەدا بو دەستنیشانکرنا واتای جوداهیا بەریخۆدانین تایبەتە و هەر وەسا ئاستەنگەکا دی یا ب زەحمەت بو دەستنیشانکرنا واتای ئەوه کو چ پەیف نین دو جاران ئیک واتای بدن ب تەواوی، چونکی هەر رویدانەکا ئاخشتنی ژ هەندەک لایانفە دەیتە هژمارتن رویدانەکا ئیکانە ژ جوری خو، چونکی هەر رویدانەکا هەندەک پشکداران فەدگریت و ئەو پشکدار ب شیوهکی بەردەوام دەینە گوهورین و واتایین وان بنەجه و جیگیرنین. ئەف ئاستەنگە هەمی بو وی چەندی د زڤرن کو هەندەک رەگەزین نەزمانی پەیه‌ندیەکا زۆر یا هەمی دەستنیشانکرنا واتاییدا و رەگەزین نەزمانی ئەو بارۆدوخ و ژینگەه و جه و دەمن ئەوین پەیه‌ندی ب ئاخشتنەری و گوهداریفە هەین و فەرەهنگ قان بارۆدوخان د ناڤ لاپەرین خۆدا تۆمارناکەت (کریم زکی حسام الدین: ۲۰۰۰: ۹۳).

دهوربهیری نهزمانی رۆلهکی مهزن یی هه ی د تیگههشتنا پهیشی، گری، رستی، گوتنیدا و واتا مهبهستدار دهستنیشاندهکته. دهوربهیر رهگهزهکه وان هه می دیارده و تشتان دیاردکهت و راقهدهکته ئهوین ژ دهرقهی پهیشی و رستی و گوتنی. ئەق تشتە د ناق دەوربهیری زمانیدا دیارنین و بهرزهنه، لهوما دقیت ریکهک هه بیت و مروق بگههیتی و ئەم لی بگههیرین ل هه می جه و دهوربهیرین خو، چونکی دبیت ئەو دهوربهیری نهزمانی هه لگرا به لگین ب هیزین بو دهستنیشانکرنا واتایی، هوسا ب نهبون و بهرزهبونا دهوربهیری نهزمانی ئەو به لگه دی بهرزهبون و ب بهرزهبونا وان به لگا واتا دهوربهیری یان پشکهک ژ واتا دهوربهیری دی بهرزهبیت (نجم الدین قادر کریم الزنکی: ۲۰۰۶: ۳۱۴)، بو نمونه:

• ئەو ژنکاهه هاته بهردان.

د دهوربهیری زمانیدا مه دیارکر کو دهوربهیری زمانی ب تنی نهشیت مژداریا رستین هوسا قهرهقینیت دقیت یان ب ریکا زیدهکرنا هندهک کهرستان د ناق دهوربهیری زمانی ویدا یان د ناق دهوربهیری نهزمانیدا بهیته چارهسهکرن، ئەگه ب ریکا دهوربهیری نهزمانی ئەم مژداریا وی قهرهقینین، بو نمونه: ئەگه ئەو رسته ل جههکی وهکی دادگههی بهیته گوتن مژداریا وی ههر دی مینیت و دیارنابیت کا هاتیه (ته لاقدان) یان هاتیه (ئازادکرن). واته ل قیری جهی رویدانی ژی مژداریا وی چارهسهرنهکر واته دقیت ئەم جویری رویدانی بزاین و وان کهسین دگهل ژنکی ب نیاسین هه تا مژداریا پهیشا (بهردان) نه مینیت.

رسته کا وهکی (ئەم دی جیهانی بچوک کهین) ئەگه ئەو رسته ل فهرومانگههکی وهکی دادگههی یان فهرومانگهههکا بارین کهسایهتی بهیته گوتن وی دهمی (جیهان) ناقی کچکییه و دی ژیی وی بچوک کهین، به لی ئەگه ئەو رسته ل کوپانییهکا په یوهندیا و سه ته لایتا بهیته گوتن ئەو مه بهستا وان ب ناقی (جیهان) دنیایه. واته ل قیری جهی گوتنا رستی، مژداری قهرهقاند.

ئەگەر ئەق رستە (مريشك يا ئاماديه بۆ خوارنى) ل جههكى وهكى مال
يان ل خارنگهههكى بهيته گوتن واته مريشك يا ئاماديه و كه لاندیه بۆ هندى
مروق بخوت، بهلى ئەگەر ل جهى خودانكرنا مريشكا بهيت گوتن ئەو مريشك دى
خوارنى خوت.

ئەگەر ئەق رستە (تو دگرى) ل دهمهكى وهكى رهمهزانى بهيت گوتن ئەو
مهبهست پى (تو روژيا دگرى)، ئەگەر ل دهق پوليسا بهيته گوتن ئەو مهبهست پى
(تو تاوانباران دگرى) و ئەگەر ل دهق زاروكهكى بهيت گوتن ئەو مهبهست پى
(گرين)ه.

واته دهوروبهري نهزمانى وان ههمى پيزانينى نوکه و يين بورى و ئەوين
گريداي ب كه لتور و رهوشهنبيرى و دهم و جه و سهقا و بارودوخين دهرولى و
زينگهه و وان پيزانينى گريداي ب ئاخشتنكهرى و گوهدارى و كهسين پشكدار
د ناق ئاخشتنيدا ب خوڤه دگرن و ب ريكا وان پيزانين و بارودوخان گوهدار د
مهبهستا ئاخشتنكهرى دگههيت و مژداريا فان رستان ههميان نامينيت، وهكى:

- من پى خارن.
- پى نازادى شكهست.
- من گيانهوهرهك كرى.
- هاتن مالامه.

هندهك زمانشان دييژن هندهك رهگهزين دى يين ههين و رولهكى گرنگ
يى ههى بۆ دهستنيشانكرنا واتايى ب ههفكارى دگهل دهوروبهري، ئەو رهگهز
ژى (بهايين سيمانتيكينه- Value Semantics) بۆ نمونه: پهيشا كچ ل دهق
كوركى خوشتقيه و ل دهق نوژدارى نهشيكريه و ل دهق بابى كچا ويه و ل دهق
ماموستاي قوتابيه.... هتد (كريم زكى حسام الدين: ۲۰۰۰: ۹۸).

١.٥.٢. كه‌رستين نه‌كه‌رتي (ناقبر، هي‌زي، ئاوازه)^(٤):

گه‌له‌ك په‌يف و گري و رسته بي‌ي كه‌رستين نه‌كه‌رتي د مژدارن، هه‌ر ده‌مي ئه‌ف فو‌رمين زماني ژ نا‌ف زنجير و ده‌وربه‌ري ئاخستن بهينه دهر مژدارن و نه‌شين مه‌به‌ستا دروست يا ئاخستنكه‌ري بگه‌هين. باهراپتريا مژداريا رستي ب ري‌كا گوه‌لبوني نامينت، ژ به‌ر بكارهينانا ناقبري و هي‌زي و ئاوازي (٢٠٠١:٢٤٢). (Akmajian, A). واته كه‌رستين نه‌كه‌رتي روله‌كي گ‌رنگ ي‌ي د فه‌ره‌فاندا مژداريا واتاييدا هه‌ي د ئاخستنيدا^(٥).

١.٥.٣. فه‌ره‌نگ:

فه‌ره‌نگ پشكه‌كه ژ زماني، به‌لي نه‌سيسته‌مه‌كه ژ سيسته‌مين زماني، فه‌ره‌نگ ژ زمانيه، چونكي په‌يشين زماني تو‌ماردكه‌ت دگه‌ل واتايين وان (تمام حسان:٤٠:١٩٩٤). په‌يشين فه‌ره‌نگي راوه‌ستاي و بي بزاقن و د دوخه‌كي راوه‌ستايدانه، به‌لي هه‌رده‌مي ئه‌و په‌يف ژ نا‌ف لاپه‌رين فه‌ره‌نگي بهينه دهر و د نا‌ف ريزين نقيسينيدا بهينه بكارهينان يان بهينه لي‌شكرن د نا‌ف زنجيرا ئاخستنيدا، وي ده‌مي دي كه‌فنه بزاقن.

فه‌ره‌نگ تا راده‌كي رولي خو د ده‌ستنيشانكرنا واتا وان په‌يقاندا دبينت ئه‌وين جفاك هه‌مي ل سه‌ر ري‌ككه‌فتين، فه‌ره‌نگ پشكداريي د فه‌ره‌فاندا مژدارييدا دكه‌ت (فتاح مامه‌ علي:١٩٨٩:٥٨)، به‌لي ب تني مژداريا لي‌كسيكي چاره‌سه‌ردكه‌ت واتايين په‌يشين فره‌واتا و هه‌قبير و هاييونيم دياردكه‌ت، هه‌مي واتايين جودايين په‌يشي دياردكه‌ت و ريزدكه‌ت، بو نمونه:

- به‌ردان: ١. به‌ردانا تشته‌كي ژ بلنداھيه‌كي
  - ٢. ئازادكرن
  - ٣. ته‌لاقدان
- فره‌واتانه

- شیرا: شیر(حلیب)
  - شیر۲: شمشیر
- هه‌قبیژن

- (نه‌سرين، قهره‌نفل، نیرگز....) هاپیونیمین په‌یفا (گول)ن.

فهره‌هنگ واتایین جودایین په‌یفا هه‌میان ب چه‌ندین ریکین جودا

دیاردکەت:

۱. پیناسه‌کرنا واتایین جودایین په‌یفا، بۆ نمونه: پیناسه‌کرنا واتایین په‌یفا (هه‌یفا).

- هه‌یفا: ئەو بازنه‌یه ئەوا ب شه‌ق ل ئاسمانی دهرده‌قەیت.
- هه‌یفا: سال ژ دوازده هه‌یفا پیکه‌هیت و هه‌یفا ژ سیه‌ رۆژان پیکه‌هیت.

۲. واتا په‌یفا ب دیارکرنا په‌یفا هه‌قواتا دیاردکەت:

- ژن: ژن = هه‌قژین.
- ژن = ئافرەت.

۳. واتا په‌یفا ب دیارکرنا په‌یفا هه‌قده‌ژ دیاردکەت: رۆژ × شه‌ق (محمد حسن حسن جیل: ۲۰۰۹: ۲۳۸).

۴. دیارکرنا واتا په‌یفا د ناف کیلگا واتایدا ب دیارکرنا جه‌ و نرخى وى د ناف دهریرینین دی یین کیلگیدا.

۵. واتا په‌یفا دیاردکەن ب هینانا نمونان بۆ روه‌نکرنا واتا وى:

- رۆژ: ئەزب رۆژی دهرده‌قەم.

رۆژه‌کا دی دی هیمه‌ ده‌ق هه‌وه.

۶. واتا په‌یفا دیاردکەن ب ریکا سیمایین جوداکەر یین تیورا شیکرنی وه‌ک:

- ژن: (می + هه‌راش + مرو‌ق + می‌ر)
- ژن: (می + هه‌راش + مرو‌ق - می‌ر) (مه‌دی اسعد عرار: ۲۰۰۲: ۷۰).

بۆ گهشتنا واتايا ههر پهيقهكى يان رستهكى يان گوتنهكى پيدقيه
ئهف خاله ل بهرچاڤ بهينه و مرگرتن:

۱. شرؤقه كرنا دهوروبهري زمانى ژ لايى دهنگى و مورفولؤژى و سينتاكسى
و فهرههنگيشه.

۲. دياركرنا كهسايهتيا ئاخشتنكهري و گوهدارى و وان دهوروبهري و
بارؤدوخين ئاخشتن تيدا دهيتته گوتن.

۳. دياركرنا جوړو ئهركى ئاخشتنى كا ستايشكرنه، شكاندنه يان
داخوازيه .

۴. دياركرنا ويى كارتىكرنا ل پشت ئاخشتنى دمىنيت وهكى رازىكرنى و
نهباوهرپيكرنى و خوشى .... هتد (كرىم زكى حسام الدين: ۲۰۰۰: ۹۸).

ژ قى چهندا بورى ئەم گهشتينه ويى راستى كو مژدارى د زمانيدا ب
چهندين ريكا و ژبهه ئهگهريين فونولؤژى و ليكسىكى و سينتاكسى پهيداىت.
مژدارى دياردهكه د ههمى زماناندا يا ههى و نابيته ريگر و كوسپ د ريكا
تيگههشتنا زمانيدا، چونكى چهندين ريكيين جور ب جور بو قهرهفاندنا ويى مژداريى
بين ههين و د ئاخشتيدا مژدارى كييمتره ژ نقيسينى ژبهه ئامادهبونا كهرسطين
نهكهرتى و دهوروبهري نهزمانى و دنبه ريگر بهرامبهري قى دياردى و ناهيلن واتا
مهبهستدار بهرزهبىت. چارهسهكرنا مژداريى ريژهيه و ل دهف ههمى كهسان
وهكههف نينه هندی كهس يى شارهزاتربىت و تيكهليا وي دگهل خهلكى و
دهوروبهري ههبيت و پترىت ب شيوهكى بهردهوام دى زويتر د واتا و مهبهستين
خهلكى كههيت ژبهه تيكهليا وي يا زور د گهل جيهانا ژ دهرقه و بهروفازى زى
دروسته.

پهراویزین پشکا ئیکی

- (١) (لیکسیکی) نه ئاستهکی زمانیه، بهلی پشکه که ژ ئاستی مؤرفؤلۆزی،
فه کۆلینی ل پهیشی و واتا وی دکهت.
- (٢) بنیره لاپهیری (٩٣ - ٩٦) ئاوازه و جورین رستی.
- (٣) بنیره لاپهیری ٢١.
- (٤) بنیره پشکا سییی
- (٥) کفانه کرن و دانانا داشی (-) یان (//) و هیمایین خالبهندیی (١/٩/،/٠) و تۆخ
نخیسین و پیکشه نخیسین و ژیکجودا نخیسین د نخیسینیدا.
بکارهینانا قان هیمایا د نخیسینیدا پشکه کا زور ژ مژداریی فهدرهقینن ب
تاییهتی مژداریا فونؤلۆزی. ب ریکا دانانا کفانا بو سنورین گرییین فی رستی
(ژنک و زهلامین باش هاتن.) د نخیسینیدا مژداریا وی د هیته فهرهقاندن ب فی
رهنگی:
- (ژنک) و (زهلامین باش) هاتن. - (ژنک و زهلامین باش) هاتن.
(له م مؤدیلی ریزمانه دایه، که وهستان، هیزو ئاواز له قسه کردندا و به جیا و
به سه ریه که وه . نوسیین و به کارهینانی داش له زمانی نوسیینه کهیدا
چاره سه ری کیشه کان ده کرین. له بری وهستان و به تاییه تیش بو
جیا کردن هوهی دانه و یه که / کاته گۆرییه فه ره ههنگی و
سینتاکسییه کانش، سوودبینن لهو تهکنیک و ستراتییانه ی سه ره وه
به کارهینانی داش (-) ریگه چاره ی ئورسوگرافیانیه زانستین، ....، چونکه
پهیکالی دروسته ی سینتاکسی و ره مزه - به کارهینراهکانی زمانیشن))
(محهمه دی مه حوی: بهرگی ١: ٢٠٠٩: ١١٣)، بو نمونه:
- ئەف کوره بیگه سه. (ناقئ کورکی) ه. (پیکشه نخیسینی مژداری فه ره قاند)
- ئەف کوره بی - که سه. (بی خودانه) (ژیکجودا نخیسین و دانانا داشی (-) ی
مژداری فه ره قاند) .

ودانا (، ،) ل دوماهیگا رستان بو دیارکرنا جورئ رستئ و دیارکرنا ئاوازا وی.

- ته خانیهك كرى. - ته خانیهك كرى! - ته خانیهك كرى؟
تۆخ نئیسینا پهیفا مهبهستدار د رستیدا بو دیارکرنا هیزا بهرامبهریا وی، بو نمونه:

- پهنجهرشكهست. - پهنجهرشكهست.

هیمایین (، /، /، /، /... هتد) ئەفه د نئیسینیدا بکاردهیین و هه می پیگیری پی دکهن، بهئی هیمایین (، //،) و تۆخ نئیسین و ب سه ریکشه نئیسین و جودا نئیسین گه لهك کیم بکاردهیین و هزرین تاکه کهسینه و هه می کهس پیگیری ب پراکتیککرنا وان ناکه و بکارهینانا وان پشکهك ژ مژداریا فونۆلۆژی د نئیسینیدا چاره سه ردهیت. واته خالبه نده کا ریکوپیك د نئیسینیدا ریکه کا سه رهکیه بو فه رهفاندنا مژداریی د نئیسینیدا.

پشکا دویئ

کەرەستین نەکەرته

(ناڤەر، هیژ، ئاوازه)

١.٢.٠١.٢ دهرازینک:

د دهنگسازییډا کهرستین دهنگی دبنه دو جور: کهرستین کهرتی (Segmental) و کهرستین نه کهرتی (Supra Segmental). کهرستین کهرتی نهو ریزا دهنگانن وهکی (ا، ب، پ، ت، ج، چ... هتد) کو کهرت دبن و د کهښنه ب رځ ټیکه په یف و گری و رستان پیکههینن. کهرستین نه کهرتی نهو دهنگن کو د زنجیرا ناخشتنا ژیکنه قه تیایدا پهیدا دبن و سیمایین دهنگی یین بهادارن وهکی (ناقبر، هیز، ئاوازه، تون،... هتد) و هه ردهم خو ل سهر پیکهاتا کهرستین کهرتی د زنجیرا ناخشتنا پیکهه گریډای و ژیکنه قه تیایدا د سه پینن.

کهرستین نه کهرتی د هه ر زمانه کیډا سیمایین جودا ب سهر ناخشتنیډا د سه پینن، به لی ب چ رهنگا نابنه توخمه ک د ناق پیکهاتا ناخشتنیډا یان پشکه ک ژ پیکهاتا په یفی، ژبه ر هندی هنده ک قه کولهر جوړی ټیکی ب فونیمین کهرتی (Segmental Phoneme) ناقدهکن، چونکی دهینه کهرتکرن و جوړی دوی ب فونیمین نه کهرتی (Supra Segmental Phoneme) ناقدهکن، چونکی ناهینه کهرت کرن و نه توخمه کی دیتینه. نه ه ناقکرنه جوداهی د ناقبهرا هه ر دو جوړین فونیماندا دیاردکهت. هنده ک زمانشانان فونیمین کهرتی ب فونیمین سه ره کی داناینه، چونکی دشین کهرت بکهن و ژیکجودا بکهن و ژجهی وان راکه ن و ل جهه کی دی دانن و دشین پشکداریی د پیکهاتا چه ندین په یشین دیدا بکهن و کارتیکرنی ل گوهورینا واتا په یشان بکهن و فونیمین نه کهرتی ب فونیمین لاهه کی داناینه، چونکی کهرت نابن و نه شین پارچه پارچه و ژیکجودا بکهن، ژبه ر هندی پشکداریی د پیکهاتا په یفیډا ناکه ن. نه ه جوره د سه ر پیکهاتا په یفیډایه، واته هه می په یفی و پاشی هه می ناخشتنی قه دگرن و سیما و تایبه تیین جودا ددهنه وی ناخشتنی (کمال بشر: ٢٠٠٠: ٤٩٦).

هندەك زمانشان لایەنگرین قی پۆلینكرنی نین، ژ وانا (فیرس - Firth) رابەری قوتابخانا لەندەن دبیزیت: د بنیاتدا ب شیوهکی گشتی ئەق دابەشكرنا دوانی یا فونیمان دروست نین، ژبەر كو پۆلهکی ژ پۆلهکی گرنگتر لی دكەن و ددان، چونکی سەرجهم رویدانین دەنگی یین سەرەکی و لاوهکی گرنگیا خو د ناق زنجیرا ئاخشتیدا یا هەمی و ب لادانا هەر ئیک ژ وان ئاخشتن تایبەتیین خو ژ دەستدەت. ل دەق (فیرس)ی و لایەنگرین وی ئەو فونیمین ب فونیمین لاوهکی هاتینە دانان گرنگیهكا زۆر یا هەمی د گوهدانا ئاخشتنا پیکشهگریدایدا و سیمایین راستهقیینهیین دەرپرینان و ب شیوهکی زانستی و ورد جور و چهواتیا گههاندنا وان دەستنیشانكەت. كەرستین نهكەرتی وهکی وان دیارده و سیمایین جوانکاری(تطريزي)نه، ئەوین بو جلوبەرگان بكاردهین و جوانکاری و هویركاتیان ددهنه وان جلوبەرگان و پتر د گونجین (كمال بشر: ۲۰۰۰: ۴۹۷).

فونیمین نهكەرتی ههقدهم ل گهل فونیمین كەرتی دەردهقن، دەستی خو ب سەر پهیشان، گرییان و رستاندا دكیشن (جلوريا ج بوردن و كاترین س. هارس: ۲۰۱۹: ۲۳۱).

كەرستین نهكەرتی گهلهكن، بهلی د قی قهكۆلینیدا ب تنی ئەم دی بهحسی (ناقبر، هیژ، ئاوازه)ی كەین، چونکی ئەق هەر سی كەرسته گرنگترین كەرستین نهكەرتینه و گشتینه واته(universal)ن و د هەمی زماناندا دهینه دیتن (وریا عومەر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۸۴).

٢.٢. ناڤبر (ناڤه‌ند): Juncture

ناڤبر، ئیکه ژ که‌ستین نه‌که‌رتی. جوره‌که ژ بیده‌نگیی، ناڤبر دکه‌ڤیته د ناڤه‌را گرۆپه‌کا ده‌نگی و ئیکا دیدا. هنده‌ک دبیزنی (راوه‌ستان یان ناڤبر یان قه‌گۆه‌ازتن)، دبیت ناڤبری بیخیته د ناڤه‌را ده‌نگه‌کی و ده‌نگه‌کی دی یان په‌یشه‌کی و په‌یشه‌کا دی یان گرێه‌کی و گرێه‌کا دی د ئیک رستی‌دا یان د ناڤه‌را رسته‌کی و رسته‌کا دیدا. ناڤبر فۆنیمه‌کا نه‌که‌رتیه و کارتیکرنی ل واتایی دکه‌ت (محمد علی الخولی: ۱۹۹۰: ۱۶۷).

ئانکو بریتیه ژ خالا ب ئیکه‌هه‌شتن و نه‌که‌هه‌شتنی و بیده‌نگیه‌کا کی‌مه د ناڤه‌را برگا و په‌یشاندا د ناڤ رویدانا ئاخشتنی‌دا ب مه‌به‌ستا دوماهیک هاتنا برکه‌کی یان په‌یشه‌کی و ده‌ستپیکرنا برکه‌کا دی یان په‌یشه‌کا دی (ماریوپای: ۱۹۹۸: ۹۳-۹۵).

واته ناڤبر، د گوهلپونیدا فۆرمه‌کی ژ فۆرمه‌کی دی جودا دکه‌ت، ب هاریکاریا بیده‌نگیی و راوه‌ستانه‌کا کورت. ناڤبر سنوری فۆرمین زمانی ده‌ستنیشانده‌کته و کارتیکرنی ل واتایی دکه‌ت.

دانانا ناڤبری ل جهی وی یی دروست گریدانه‌کا موکم ب دو ره‌گه‌زین گرنه‌گ ژ ره‌گه‌زین په‌یوه‌ندیکرنا زمانیشه هه‌یه (کمال بشر: ۲۰۰۰: ۵۵۳) ئه‌و ره‌گه‌ز ژێ ته‌قه‌نه:

١. ریزمانا زمانی: فۆرمی پیکه‌تین زمانی و یاسا و تاییه‌تیین وان ب خوڤه دگریت بو ده‌ستنیشانکرنا جور و تاییه‌تیین وان یین ریزمانی.

٢. واتا: ئه‌ف واتایه ده‌ربرینی ژ پیکه‌تین زمانی دکه‌ت کو لایه‌نی ئیکییه.

هه‌ر دو ره‌گه‌ز پیکه‌ته‌گریداینه د دروستی و نه‌دروستی‌دا، ئه‌گه‌ر فۆرمه‌ک ژ لایی پیکه‌تینیشه یا دروست بیت، واتا وی ژێ دی یا دروست بیت و ب به‌روفاژی. د زمانی کوردیدا ئه‌م دشیین دو جورین ناڤبری ژیکجودابکه‌ین: راوه‌ستان Stop و هه‌له‌سته Pause.

1.2.2. Stop: ڤاوهستان

دهمى ئاخستن ژ لايى پيکھاتن و واتاييڤه تهواو دبیت ڤاوهستان پهیدابیت،
واته دهمى فورمى ليڤکری ئهوى هاتيه ريکخستن ل دويڤ ريژمانا زمانى پهيام و
مهبهستا ئاخستنکهرى گههاند ل دويڤ وان بارودوخين تيڊا هاتى وى دهمى
ڤاوهستان دى پهیدابیت. وهكى ياسا و بهربه لاقڊ د ڤاوهستانا تهواودا نزمبونا ئاوازي
بهرفه خوارى بهلگهيه بو تهواو بونا ئاخستن و خالهك (. د نڤيسينيڊا ل دوماهيك
رستين ڤاگههاندن و مهرج و فهران دهيتته دانان، بو نمونه:

• // - من ئهركى خو تهواو كر - //

• // - يى نهكته، ناخوت. - //

بهلى د رستين پرسياريدا هيمايى (٩) بو ڤاوهستانى دهيتته دانان. ئهڤ
ڤاوهستانه جورهكى ديه و ديڤرنى ڤاوهستانا هه لاويستى، چونكى واتا رستا پرسيارى
د بهرسفا ويڊا تهواو دبیت و ل دوماهيك بهرسفا پرسيارى (. دى هيتته دانان بهلگهيه
بو تهواو بونا رستى ژ لايى پيکھاتن و واتاييڤه (کمال بشر: ٢٠٠٠: ٤٥٤).

دهستنيشانکرنا جهى ڤاوهستانى ب ساناهى نينه، چونكى ڤاوهستانا دروست
پابهنده ب شيوه و جور و واتا وان فورمانڤه. ئهڤه ژى ژ فورمهكى بو فورمهكى دى ل
دويڤ بارودوخين دمرونى و جڤاكي و رهوشه نبيرى... هتد يين ئاخستنکهرى و
گوهدارى دهينه گوهورين و ژمارا وان بارودوخان بى هژماره، لهوما ديارکرنا جهى
ڤاوهستانى ب زهمهته، ب بهروفازى مرؤڤ دشيت هندهك جهان دهستنيشانکته
ئهوين ڤاوهستان لى پهيدا نهبيت (کمال بشر: ٢٠٠٠: ٥٥٤ . ٥٥٥)، ژ وان جهان د زمانى
کورديدا د ناقبهرا (ديارکرى و ديارکهرى، بکهر و کارى، ئامرازى پهيوهندي و
بهركارى نهراستهوخو، .... و گهلهك جهين دى).

٢.٢.٢. هه‌لوه‌سته: Pause

هه‌لوه‌سته ژ راوه‌ستانی سڤکتره و ده‌می وی کیمتره. هه‌لوه‌سته گوهورینا زنجیرا گوهدانییه یان ره‌وتا دهرپینییه ب گوهورینا ئاوازی و ئاگه‌هدارکرنه‌کا سڤکه بو وی چه‌ندی کو ئاخشتنا داها‌تی په‌یوه‌ندیه‌کا موکم ب ئاخشتنا بوریشه هه‌یه. هه‌لوه‌سته ل گه‌ل بلندبونا ئاوازی په‌یدادبیت، ئەڤه ژ ی به‌لگه‌یه کو ئاخشتن ب دو‌ماهیك نه‌هاتیه، هنده‌ك زمانغان د نڤیسینییدا هی‌مای (،) بو هه‌لوه‌ستی ده‌ستنیشانگریه، ئەڤ جور ی ناڤبری وه‌کی پره‌کییه بو پیکشه‌گریدانا دو فۆرمان ژ لای پیکهاتن و واتاییڤه (کمال بشر: ٢٠٠٠: ٥٥٧-٥٥٨)، هنده‌ك هی‌مای (؛) د ناڤبرا وان فۆرماندا ئەوین ب تنی پیکشه‌گریدانا واتای د ناڤه‌را واندا هه‌بیت و یا پیکهاته‌ی نه‌بیت ددانن (حسن بدوح: ٢٠١٢: ١٠٨) ژجه‌ین به‌ریه‌لاڤین هه‌بونا هه‌لوه‌ستی د زمانی کوردیدا:

١. د ناڤه‌را شارستی و پارستییدا د رستا مه‌رجیدا، بو نمونه:

• ئەگه‌رتو دهرجوی، دی ته‌ خه‌لاتکه‌م.

٢. د که‌ڤیته پیش ئامرازین لیکدەر(که، به‌لی، چونکی ....هتد)، بو نمونه:

• ئەز هاتم، به‌لی من تو نه‌دیتی.

٣. د ناڤه‌را رستین لیکدایدا، بو نمونه:

• ئازاد دچیت قوتابخانی، کاردکه‌ت، هاریکاریا مالا خوژی دکه‌ت.

٤. هژمارتتا یه‌کین ریزمانی وه‌ك: ناڤ، کار، ....هتد، بو نمونه:

یه‌کین ریزمانی ئەڤه‌نه: ناڤ، کار، .....هتد.

ول گه‌له‌ك جه‌ین دی دهردکه‌ڤیت.

هەر چهوابیت ناقبرین دەنگی ب هه‌فکاری د گه‌ل ئاوازی رۆله‌کی گرنه‌گ
 د شرۆڤه‌کرنین هویرین زمانی د هه‌می ئاستاندا یی هه‌ی و ب تاییه‌تی
 فاکته‌ره‌کی کارایه د پۆلینکرنا رستاندا بو سه‌ر جورین وان یین جودا (کمال بشر:
 ۲۰۰۰: ۵۶۰) و ناقبر ب ته‌واوبونا واتاییشه‌ گری‌دایه‌ چ ب ته‌واوی یان ته‌واوبونا
 پشکه‌کی ژێ.

ئهو ناقبر د نیڤا په‌یڤه‌کی‌دا یان چه‌ند په‌یڤه‌کین ل دویڤ ئیک‌دا په‌یدا
 دبیت ئه‌رکی وی د قی باریدا ئه‌رکه‌کی جوداکه‌ره ئانکو ب ئه‌رکی جوداکرنا
 سنوری فۆرمین زمانی و واتایی د ناف زنجیرا ئاخشتنی‌دا رادبیت (بسام برکه: ۱۹۸۸: ۱۰۳).

د گه‌له‌ک زماناندا ب شیوه‌کی گشتی هنده‌ک جوتین په‌یڤان یان
 گرییان یین هه‌ین مرۆڤ نه‌شیت جوداهی‌ی د ناقبه‌را په‌کین وان یین ریزمانی و واتا
 واندا بکه‌ت ب تنی د جهی ناقبریدا مرۆڤ د‌شیت ژیک‌جودابکه‌ت. ئه‌گه‌رناقبر یا دژوار
 بیت دبیزنی ناقبرا فه‌کری (open juncture) و هی‌مای‌ی (+) د نڤیسینی‌دا بو‌ ددانن و
 ئه‌گه‌ر ناقبر یا فه‌شارتی و کورت بیت دبیزنی ناقبرا گرتی (close juncture) و د
 نڤیسینی‌دا هی‌مای‌ی (-) بو‌ ده‌یته‌ دانان و د نڤیسینی‌دا پيش قان هی‌مایانڤه
 قالا‌هی‌ی د نڤیسینی‌دا ده‌یلن (ماریویای: ۱۹۹۸: ۹۵-۹۶)، بو‌ نمونه‌ د زمانی ئینگلیزی‌دا:

A newt   an ewt
 A napron   an apron

د زمانی کوردیدا ژێ ناقبر فۆنیمه‌ و ب ئه‌رکی جوداکرنا سنوری
 فۆرمین زمانی و جوداکرنا واتایی رادبیت گه‌له‌ک جوتین په‌یڤ و گرییان د زمانی
 کوریدا هه‌نه‌ ب ریکا ناقبری ژیک‌جودا دبن. بو‌ نمونه‌:

• // - سه‌روچاڤ- // (روی) // - // سه‌رو // چاڤ- // (سه‌ردگه‌ل چاڤی)

3.2. هیژ: Stress

هیژ (زیاده وزهییکی دهنگییه له پر له سهه یه کی له برکه کانی وشه سهه هه لدهدا)) (وریا عومهر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۸۴) واته هیژ گوتن و گوهلپونا برکه کییه ب شیوه کی بلندتر د ناڤ برکین دی یین په ییدا . ئەگه گوهورپنا جهی هیژی د په یین زمانه کیدا ببه ئەگه ری گوهورپنا واتایی، هیژ د وی زمانیدا فونیمه (محمد علی الخولی: ۱۹۹۰: ۱۶۱).

هیژ د زمانی کوردیدا فونیمه، به لی دهنگه کی دیارگری نینه وه کی فونیمین کهرتی ئانکو فونیمه کا نه کهرتیه، واته جهگوهورپین و فهگوهازتنا جهی هیژی د زمانی کوردیدا ژ برکه کی بو برکه کا دی د وان په یین فره برکه دا دبیه ئەگه ری گوهورپنا واتایی. بو نمونه د ناڤین کاریدا ئەگه ری هیژ ژ برگا دوماهیکی بهیته فهگوهازتن بو برگا ئیکی، ئەو په یقه ریژا وی ژ (ناڤی کاری) دی هیته گوهورپین بو ریژا (کاری) وهک:

• -// فری'ن - // (ناڤه) -// ف'رین - // (کاره)

هیژ د ریژا ناڤیدا ل سهه برگا دوماهیکییه و د ریژا کاریدا ل سهه برگا ئیکییه یان ل سهه مورفیمه بنهرتیا کاریه^(۱). واته جهگوهورپنا هیژی د قی نمونه بوریدا ریژا وی ژ ناڤی گوهورپیه بو کاری و دهمی ریژا وان دهیته گوهورپین واتا وان ژی دهیته گوهورپین.

د نشیسنیدا هیمایه کی تایبته بو هیژی نههاتیه دانان، به لی ناخشتنکهرین زمانه کی دیارگری ب شیوه کی ئاسای و بی ئاستهنگ هیژی ل جهی وی، ئەوی پیدقیه لی بهیته دانان بکاردهینن (غازی فاتح وهیس: ۱۹۸۴: ۸۴) و د په رتووکین زمانیدا هیمای^(۱) بو دهیته دانان و دکه قیته سهه قاولا برگا ب هیژ (عهبدووهاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۲۰).

برکه و هیژ د فهکولیناندا پیکشه دهینه بهسکرن و په یوه ندیه کا موکم د ناڤهرا واندا ههیه و هه قبه ندین ئیکن، برکه هه لگرا هیزییه و بهای هیژی

د گهل برگیډا دیاردبیت، گرنکیا هیزی دگهل بکارهینان و چهواتی و جوری برگی د زمانیدا دهردکهفیت، چونکی دهمی ئەم ناڤی هیزی دهینین دڤیت ئەم ناڤی برگی زی د گهلدا بهینن، بو نمونه: ئەم دبیزین برگا ب هیز و نابیزین پهیفا ب هیز ب فی رهنگی مفايي کهرتکرنا پهیفی دیاردبیت، چونکی ئەگەر پهیفا نههیته کهرتکرنا ب سهر برگاندا سنوری هیزی دیارنابیت، جوداهی د ناڤهرا برگی و هیزیډا ئەوه ئەم دشین برگی د نشیسینیډا پستی لیڤکرنا وی دهستنیشانبکهین، بهلی دهستنیشانکرنا سنوری هیزی د میڤکی مروڤیدایه (غازی فاتح وهیس: ۱۹۸۴: ۸۲)، بو نمونه:

• // - رهنگ/ین - // ، // - ب/ها'ر. - //

۰.۴.۲. ریژه و پلین هیزی:

دهمی پهیفا دهیته گوتن برگیڤ وی ههمی ئیک پلا هیزی وهرناگرن، دهمی ئەم دبیزین ئەڤ برگه ب هیزه د پهیڤیدا و ئەڤه بی هیزه و لاوازه د ههمان پهیڤیدا، ئەڤه وی چهندی ناگههینت کو ئاستین سنوردارکری و دابری د هیزیډا ههنه، توندی و لاوازی هیزی تشتهکی ریژهیه، برگا ب هیز گورجتر و بلندتر دهیته گوهلپبون ژ برگا بی هیز د ههمان دهمدا ههردو برگه پیڤه د ئیک پهیڤیدا کوڤ دبن (محمد علی الخولی: ۱۹۹۰: ۱۶۰)، بو نمونه:

• // - زا/خو' - // هیزل سهر برگا دوپیه قاو لا برگا دوی بلندتر

دهیته گوتن و گوهلپبون.

ئەگەر پهیڤهك ئیک برگه بیت و هیزل سهر بیت، ئەو ب هیزا سهرهکی دهیته هژمارتن، ئەگەر پهیڤ ژ ئیک برگی پتر بیت ب تنی برگهیهك دی هیزا سهرهکی وهرگریت، واته د پهیڤین فره برگهډا برگهك ب تنی ب هیزه و برگیڤ دی بی هیزن یان هیزا لاوهکی وهردگرن. ب فی رهنگی د پهیڤین فره برگهډا ئەم دشین سی پلین هیزی دهستنیشانبکهین:

١. هیزا سهرهکی، هیمائی وی هیلهکا ستونیه و کورته (١) و دکهقیته سهر قاو لا برگا ب هیز.
٢. هیزا لاوهکی (٢)، هیمائی وی هیلهکا لاریه و کورته (٢) و دکهقیته سهر قاو لا برگا هیزا لاوهکی وهردگریته.
٣. هیزا لاواز، چ هیما بو نینن (کمال بشر: ٢٠٠٠: ٥١٣-٥١٤).

٥.٢. جورین هیزی:

هیزد زمانی کوردیدا دبنه دو جور و ههر جورهك د ناڤ خۆدا دابهشی چهند لقین هویرتر دبن:

١.٥.٢. هیزا پهیشی:

ئهگهر پهیش ب تنی هات گوتنی، برگهك ب تنی هیزا سهرهکی وهردگریته و برگین دی هیزا لاوهکی و لاواز وهردگرن، ژبهری ههر تشتهکی دقیته ئهه سنوری پهیشی دهستنیشانبکهین و شیوی پیکهاتا پهیشی بهرچاڤ وهرگیرین و جوری وی ژ لای پیکهاتن و ناڤهروکیشه دیاربکهین:

١.١.٥.٢. هیزد پهیشا سادهدا:

پهیشا ساده ژ ئیک مۆرفیما سهربهخۆ ب تنی پیکدهیت و د زمانی کوردیدا پهیشا ئیک مۆرفیمی ب تنی سهر ب گروپی ناڤیه (ناڤ، ههڤالناڤ، ههڤالکار، جهناڤ) و دشین ئهرکین ناڤی ببینن و ((کاری ساده له کوردی دا نی یه)) (محهمهد مهعروف فهتاح: ١٩٨٩: ٤٤)، چونکی مۆرفیما بنیات دگهل مۆرفیما دهمی پیکشه چهمی کاری دگههینن. ب شیوهکی گشتی پهیشا ساده د زمانی کوردیدا ژ چوار برگا تیپهر نابیت و هیزا سهرهکی دکهقیته سهر قاو لا برگا دوماهیکی (Amin,W,O:1979:26). بو نمونه:

- پهیڤا سادهیا ئیک برگه‌ی: // - ئی'ک - //،// - تو' - //
- پهیڤا سادهیا دو برگه‌ی: // - ری/قی' - //،// - ها/قی'ن - /
- پهیڤا سادهیا سی برگه‌ی: // - شه/دی/نان - //،// - با/به/لی'سک //
- پهیڤا سادهیا چوار برگه‌ی: // - چه'ک/چه/کی'له' - //،// - شه/مه'ن/ده/فر' - //

۲.۱.۵.۲. هیژد پهیڤا داریژتیدا:

پهیڤا داریژتی دابه‌شی گروپا ناڤی و گروپا کاری دبیت، ل قیری ئەم دی به‌حسی گروپا ناڤی کهین:

۱. پهیڤا داریژتی وه‌کی پهیڤا ساده ره‌فتار دگه‌ل دهیته کرن و هیژد که‌قیته سهر برگا دوماهیکی وه‌کی:

• // - جوتیا'ر - //،// - دارقان' - //

پاشگرین مؤرفولوژی (دارژتنی) واتا و په‌یشین نوی دروست دکه‌ن و کارتیکرنی ل سهر جهی هیژی دکه‌ن و هیژی بو خورادکیشن (Amin, W, O: 1979: 27).

۲. ناڤی کاری د زمانی کوردیدا دهیته هژمارتن ژ په‌یشین داریژتی بین گروپا ناڤی و ژ سی مؤرفیمان (بنیاتی کاری، نیشانا ده‌می بوری، نونا ناڤی کاری) پیکده‌یت. ناڤی کاری پیکهاتا کاری یا هه‌ی، به‌لی نه‌هاتیه گه‌ردانکرن و واتا نه‌نجامدانا چ کارا ناده‌ت، ب تنی تامازی ب ناڤی کاره‌کی دکه‌ت، له‌وما د گه‌ل گروپا ناڤی دهیته دانان و هیژد که‌قیته سهر برگا دوماهیکی (عه‌بدووه‌هاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۷۰)، بو نمونه:

• // - کیلان' - //،// - کوژت'ن - //

۳- ناڤی بکه‌ری و ناڤی به‌رکاری ب ناڤین داریژتی دهیته هژمارتن و هیژد که‌قیته سهر برگا دوماهیکی، بو نمونه:

- ناڤی بکه‌ری: // - مری' - //،// - زیندی' - //
- ناڤی به‌رکاری: // - خوازتی' - //،// - خواری' - //

پاشگرین (ی، ن، ه، ا) هه‌قبیژن دگهل هنده‌ك پاشگرین سینتاكسی و ئەف پاشگرین سینتاكسی نه هیژ راکیشن وه‌کی پاشگرین مۆرفۆلوژی. پيشگر ژى پشكداریی د دروستكرنا په‌یښ داریژتیدا دكهن و دگهل ناڤی و هه‌فائناڤی و هه‌فائكارى و بنیاتی كارى دهین و په‌یښ نوی پیکدهینن و واتایین نوی په‌یدادكهن، به‌ئى د چ نموناندا پيشگر هیژا سه‌ره‌كیا په‌یښی وه‌رناكریت و نه‌هیژ راکیشن و هیژا سه‌ره‌كیا په‌یښی دچیته سه‌ر برگا دوماهیكى ژ په‌یښی وه‌کی: نه‌م، بكوژ، بكار، بیکه‌س .....هتد، به‌ئى ئەف پيشگره(نه، ب، بى ... هتد) هه‌قبیژن دگهل هنده‌ك پيشگرین سینتاكسی و د ئاستی سینتاكسیدا ئه‌ركین سینتاكسی دبینن و هیژ راکیشن(ره‌حمان ئیسماعیل كانه‌بى: ۱۹۹۸: ۸۹ - ۱۰۴) وه‌کی: بى' كه‌س، نه‌م.

۳.۱.۵.۲. هیژد په‌یښا لیكدایدا:

هیژا سه‌ره‌کی د په‌یښا لیكدایا گروپا ناڤیدا وه‌کی په‌یښا ساده و داریژتی دكه‌فیته سه‌ر برگا دوماهیكى ژ په‌یښی، بو نمونه:

• -// - پيشمه‌رگه' -//،// -// گولا'ف - //.

۲.۵.۲. هیژا رستی:

هیژد سنورى رستیدا دبنه دو جور:

۱.۲.۵.۲. هیژا رستی یا ئاسای:

دهمی په‌یښ درستیدا بكاردهین، ژ بو به‌رژه‌وه‌ندیا رستی هیژین خو یین سه‌ره‌کی ژ ده‌ست ددهن، چونكى هه‌می په‌یښ دبنه یه‌كین بچوك د ناڤ یه‌كه‌یه‌كا مه‌زندا كو رسته‌یه یان گوته و مه‌به‌ست ب گوته ئه‌و په‌یښه یان پتر ژ په‌یښه‌كى به‌یته لیفكرن ل پيش و پاش وى راوه‌ستان هه‌بیت، په‌یښا دوماهیكى ژ رستی هیژا سه‌ره‌کی وه‌ردگریت (محمد علی الخولى: ۱۹۹۰: ۱۶۶)، بو نمونه:

• // - نەسرین شەرىنیا خۆش چىدكەت. - //

د قى رستىدا هەمى پەيش دەين گوتن وەكى ئىك يەكە، هەر وەكى ئىك پەيش و هوسا پەيشا دوماهيكى ژ رستى هيزا سەرەكى وەردگريت، ئەگەر پەيشا دوماهيكى (كار) بيت هيز دى كەڤىتە سەر مۆرفىما بنەرەتى ژ كارى، ئەو ژى (بنياتى كارى) ه و ئەگەر پەيشا ل دوماهيكى ناڤ بيت هيز دى كەڤىتە سەر برگا دوماهيكى. ئەڤە د رستا مەزنىرىدا. ئەگەر رستە يا كورتكرى بيت و ئىك پەيش بيت هيز دى كەڤىتە سەر ئىكەمىن مۆرفىما بنەرەتىا پىكها تا كارى دگەل بەرچاڤ وەرگرتنا پىشگر و پاشگرين هيز راکيش (عەبدوئوھاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۷۳)، واتە هيز د كاريدا دكەڤىتە سەر برگين پىشى بۆ نمونە: // - ها'تم - //

// - چا'ند. - //

دناڤ گرى و رستىدا ب شىوھكى گشتى:

- فۆرمين پرسیارى: كەنگى، كا، چ....هتد.
- مۆرفىمىن نەرى: نە، نا، بى....هتد.
- پىشگرين كارى: دا، را، هەل....هتد.
- هەڤا'ناڤين ئاماژەكرنى: ئەو...ه، ئەڤ...ه....هتد.
- هەندەك پۆلين پەيشا: ناڤ، هەڤا'ناڤ، هەڤا'لكار....هتد.
- ئامراز وەكى: بەلى، ئەگەر.....هتد.

وگەلەك فۆرمين دى هيزا سەرەكىا رستى وەردگرن (رەحمان ئىسماعيل

حەسەن كانەبى: ۱۹۹۸: ۱۰۰. ۱۰۲).

۲.۲.۵.۲. هيزا رستى يا بەرامبەرى^(۳): Contrastive stress

ئەو هيزا سەرەكىە ئەوا ئاخشتنكەر دشىت بەت هەر پەيشەكى د رستىدا، ژبەر مەبەست و ئارمانجەكا دياركرى، واتە ئەگەر ئاخشتنكەرى بڤىت واتايەكى رەتبكەت يان دوپات بكەت دى هيزا سەرەكى دەتە وى پەيشى (محمد على الخولى: ۱۹۹۰:

١٦٧). جھئ دانانا قئ ھئزئ ل دويف مەبەستا ئاخشتنکەری دمىنیت کا مەبەستا وی کيژ پەيشە دئ ھئزئ دانیت سەر وی پەيشئ بۆ ديارکرنە مەبەستا خو و دوپاتکرنئ ل سەر واتا وی پەيشئ، ئەف جورە ئەرکئ ھەلچونئ و دەريپينئ و دوپاتکرنئ ب خوڤە دگريت و ئەف جورئ ھئزئ د سنورئ پراگماتيکيدا دەيتە راقەکرن، چونکي جھئ وی ب مەبەستا ئاخشتنکەريشە گريدايه. دەريپينئ ژ واتايين سەريار دکەت ئەوين د سەر واتايين سيمانتيکيئ پەيش و گري و رستاندا دەردکەفن، بۆ نمونە:

• // - ياريکەرئ کوردستانئ گەشتن بەغدا. - //

د قئ رستيدا ئاخشتنکەر دشيت ھئزا بەرامبەری بدەت گرييا (ياريکەرئ کوردستانئ) بۆ دوپاتيئ ل سەر ھندئ کو ياريکەرئ کوردستانئ گەشتن و نە چ ياريکەرئ دی.

• // - ياريکەرئ کوردستانئ گەشتن بەغدا. - //

ديسا ئەگەر ئاخشتنکەری ھئزا بەرامبەری دانە سەر کارئ (گەشتن) مەبەستا وی ئەوہ ياريکەرئ کوردستانئ (گەشتن) و چ کارين دی نەکرن.

• // - ياريکەرئ کوردستانئ گەشتن بەغدا. - //

ئەگەر ئاخشتنکەری ھئز دانە سەر پەيشا (بەغدا) مەبەستا وی ئەوہ ياريکەرئ کوردستانئ گەشتن (بەغدا) و نە چ باژيرين دی.

• // - ياريکەرئ کوردستانئ گەشتن بەغدا. - //

واتە ب گوھورينا جھئ ھئزا بەرامبەری مەبەستا ئاخشتنکەری دەيتە گوھورين و کەفتنا قئ ھئزئ بۆ سەر ھەر پەيشەکئ واتا و مەبەستەکا جودايە ژ واتا و مەبەستا پەيشا دی .

٦.٢. جوری هیزی ل دویف جهی وی:

دیارکرنا جهی هیزی د ههمی زماناندا وهکههف نینه، دابهشبو نا جهی هیزی د زماناندا جودایه، دیارکرنا جهی هیزی د پهیثیدا د ههر زمانهکیدا جودایه ژ زمانین دیتر، هندهک زمان بهر ب یاسایهکی تایبته دکهفن د دانان و دیارکرنا جهی هیزی د پهیثیدا وهکی زمانی فرهنسی و عهرهبی، بهلی هندهک زمان بهر ب چ یاسایان ناکهفن د دانان و دیارکرنا جهی هیزی د پهیثیدا وهکی زمانی ئینگلیزی، لیفکرنا زمانی دروست نابیت، ههتا چاقدیریا جهی هیزی تیدا نههیتته کرن (ابراهیم انیس: ٢٠٠٧: ١٥٩).

١.٦.٢. هیزا سهربهست: free stress

ئهف جوری هیزی سهربهسته و دهیته فهگوهازتن ژ برکهکی بو برکهکا دی. ئهو زمانین هیز تیدا دهیته فهگوهازتن ژ جههکی بو جههکی دی دبیزنی زمانین خودان هیزا سهربهست، بهلی دقیت ئهم وهسا تینهکههین هیز د فان زماناندا بهر ب چ یاسایان ناکهفیت، ب بهروقازی هندهک یاسا و سنورین ههین بو دانانا هیزی، دیارکرنا جهی وی و دابهشبو نا وی ریکویپیک دکهت و مروف دشیت ئاگهه ژی ههبیت (محمد علی الخولی: ١٩٩٠: ١٥٩).

هیزا سهربهست ئهوه دهمی دهیته فهگوهازتن ژ برکهکی بو برکهکا دی د ئیک پهیثیدا واتا وی پهیثی دهیته گوهوپین هوسا هیزا سهربهست ئهرکی جودا کرنا واتایی دبینیت و ریژه و فوورمین زمانی دیاردکته، زمانی ئینگلیزی و کوردی بهر ب فی سیستهمی دکهفن، بو نمونه:

• - // Imp'ort// - (کار)

• - // 'Import // - (ناف)

د زمانی ئینگلیزیدا هیز د نافیدا دکهفیتته سهر برکا ئیکی و د کاریدا دکهفیتته سهر برکا دوماهیکی ب بهروقازی زمانی کوردی هیز د نافیدا دکهفیتته

سەر برگا دوماهیکی و د کاریدا دکه قیته سەر برگا ئیکی. ئەق جوره ریژین مۆرفۆلوژی دگوهوریت و ژیکجودا دکهت و دەمی ریژا مۆرفۆلوژی یا په یقی دەیته گوهورین وانا وی ژی دەیته گوهورین، بۆ نمونه:

• // - هیلان - // (ناقی کاریه)

• // - هیلان - // (کاره)

هەر وهسا جوره کی دی یی هیزا سهریهست دبیزنی هیزا لیكسیکی (Lexical Stress) گوهورینا جهی وی دبیته ئەگهری گوهورینا وانا فەرهنگیا په یقی وهك: د زمانی روسیدا ئەگهر هیز بکه قیته سەر برگا ئیکی ژ په یقا (za'mok) وانا (کوچک) ددهت و ئەگهر بکه قیته سەر برگا دوی (zamo'k) وانا (قفل) ددهت (سعد عبالعزیز مصلوح: ۲۰۰۵: ۲۳۸).

۲.۶.۲. هیزا جیکیر. نه کۆر: Fixed Stress

ئەق جوره ههردهم دکه قیته سەر برگا دکه دهستنیشانگری ژ په یقی وجهی وی ناهیته گوهورین د هه می په یقین زمانه کیدا وهکی زمانی فرهنسی هیزا سهره کی ههردهم ل سەر برگا دوماهیکیه ژ په یقی و دبیزنه قان زمانان زمانین خودان هیزا نه کۆر، د زمانی فنله ندیدا هیز ههردهم ل سەر برگا ئیکیه. ئەق جوره ناهیته بکارهینان بۆ ژیکجودا کرنا وانا، به لی ب تنی بۆ ژیکجودا کرنا یه کین ب هیز و بی هیز د نا ق زنجیرا ئاخشتنیدا دهیت (شکر محمود و عمر ابراهیم: ۱۹۹۸: ۲۲۸) و دهیته بکارهینان بۆ دیار کرنا دهستیپیک و دوماهیک هاتنا په یقی.

٧.٢. ئەركين هيزي:

١. هيز د ئاستى دەنگسازييدا ب سيسته مي دەنگي زمانيشه گريدايه و ب ئەركي ليڤكرني رادبیت. دەمي ئاخشتنكەر د ئاخشيت رویدانين ئاخشتني يين ليڤكرني دابه شدكەت ل سەر پشكان كو گريداينه ب گرنيا برگانفه و ديسا هاريكاريا دەستنيشانكرنا سنوري فورميين زماني دكەت وهكي پهيف و گري و رستان، ديسا ئاخشتنا ئاخشتنكەري ل سەر سروشته كي دەنگي ب تني ب ريشه ناچيت ئەم دبيني هيز ل سەر هندهك برگان زيده دبیت و ل سەر هندهكين دي كيم دبیت. ژ قى چەندا بوري ديار دبیت ئەگەر جهى هيزي هاته گوهورين دي بيته ئەگەري تيڤچونا پهيوه نديي و دانوستاندني د ناڤهرا ئاخشتنكەري و گوهداريدا، هەر وهسا ب ريكا ليڤكرني ئەم جوداهيي د ناڤهرا كهسان و چين و عهشيري جودادا دكەن، بو نمونه:

• // -// زا /خو'-// ليڤكرنا برگا دوي ب هيزتره ژ برگا ئيكي .

٢. هيزي ل سەر ئاستي مورفولوژي وهكي مه دياركري ئەركهكي گرنگ يي هەي د پوليكرنا پهيشي جارهكي بو ناڤي و جارهكي بو كاري ئەفه ژي ب تني د زمانين خودان هيزا سەريه ستدا هەيه، ب ريكا هيزي جوداهيي د ناڤهرا كاري و ناڤيدا دكەن وهكي زماني ئينگليزي و كوردی بو نمونه:

Pre'sent (دياري) Pres'ent (دكەته دياري)

• // -// هاتن -// (كاره) // -// هاتان -// (ناڤه)

ديسا هيزي بها و ئەركهكي واتاي يي هەي ل سەر ئاستي مورفولوژي دەمي ريژا وان پهيشا دهيتە گوهورين واتا وان ژي دهيتە گوهورين.

٣. ئەركي هيزي ل سەر ئاستي رستي ئەوه نوينه ريا واتايين سەريار دكەت ئەوين ب ريكا هيزا بهرامبەري ب جه دەين دەمي ئاخشتنكەر ب مەبهست هيزي

بدهت په‌یښه‌کى بو دوپاتکرنى ل سهر واتا وى په‌یښى یان بو ئاماژه‌کرنى ب
واتایه‌کا تایبته و سهربار، بو نمونه:

• // - // ئازاد چو. //

ئه‌گهر ئاخشتنکهرى هیژ دانا سهر په‌یښا (چو) مه‌به‌ستا وى ئه‌وه دوپات
دکته کو ئازاد ب کارى (چونى) رابو و چ کارین دى نه‌کرن یان ئازاد نه‌ما ل وى
جهى.

• ئازاد چو.

ئه‌گهر هیژ دانا سهر په‌یښا (ئازاد) مه‌به‌ستا وى ئه‌وه کو (ئازاد) چو و چ
که‌سین دى نه‌چون.

• ئازاد چو.

هنده‌ك جاران هیژا به‌رامبه‌رى واتا په‌یښان به‌روقاژى دکته (رشید عبدالرحمن
عبیدی: ۲۰۰۳: ۱۷۶)، گوهدار هه‌ستدکته ئاخشتنکهر ترانا پیدکته واتا و
مه‌به‌ستین فه‌شارتى دگه‌هینیت. بو نمونه:

• چه‌ند یا جوا‌نه.

هیژا به‌رامبه‌رى که‌فت سهر (جوانه) واتا به‌روقاژى دگه‌هینیت ئه‌و ژى واتا
(کریت) دگه‌هینیت.

٨.٢. ئاوازه: Intonation

ئاوازه ديارترين كه رستا نه كه رتیه. ئاوازا رستی رادوهستیت ل سهر ژماره و چهواتیا له رینا ژیین دهنگی د چرکه کیدا (محمد علی الخولی: ١٩٩٠: ١٦٩) و گوهورینا له رینا ژیین دهنگی دبیته ته گهری گوهورینا ئاوازا رستی. (مه بهست له ئاوازه موسیقای قسه یه، گورانی رهوتی دهنگه، له چوارچیویه کی دیاردا به هوی هیزه وه کونترۆل ده کری، گورانه گرنه گانی رهوت ته نها له سهر برگی هیزاره وه روو دهدن)) (رحمان ئیسماعیل هسه ن کانه بی: ١٩٩٨: ١١٣).

ديارترين دياردا دهنگی ئاوازه یه، هه می یه کین ئاخشتنا لیفکری قه دگریت. هندهک زمانشان د پولینکرنیدا ب فونیمین لاهه کی یان فونیمین سه روکهرتی یان ب دیاردین جوانکاری داناینه، ههر چهند جوداهی د ئاقرنیدا هه بیت، ئاوازه ههر تهو تایبه تیا دهنگیه و سه رانسه ری ئاخشتنی قه دگریت و دجیته د ناڤ ناخی توخمین پیکهینه رین وی ئاخشتنیدا، ل دویش واتا و پیکهاتا ئاخشتنا لیفکری و ل دویش مه بهستین وی یین دهربرینی ب ریکه قتن د گهل جه و دم و رهوت و بارودوخین ئاخشتنی خه ملاندنه کا موسیقی یا دیارکری ددهت وی ئاخشتنی (کمال بشر: ٢٠٠٠: ٥٣١). واته ل دویش ده وره بری دم و جهی و جورئ ئاخشتنی ئاوازا ئاخشتنی ژ دهربرینه کی و ژ هه لویسته کی و ژ باره کی دهرونی بو ئیکی دی دهیته گوهورین.

ئاوازا ئاخشتنی د ده می ئاخشتنیدا به رده وام د گوهورین و بلندبون و نزمبونیدا یه، ژ دهربرینه کی و هه لویسته کی و باره کی دهرونی بو ئیکی دی دهیته گوهورین، تهڤ بلندبون و نزمبونه ب گوهره کی شارمزا ههست پی دهیته کرن (کمال بشر: ٢٠٠٣: ٢٦٣).

ل دویش جور و بارودوخین ئاخشتنی، شیانین هه مه جوریی و فره ئاستیی د ئاوازیدا گه لهک د به رفه هن. تهڤ هه مه جوریه د ئاوازیدا خه ملاندنه کا ئاوازه ی ددهته ئاخشتنی و تهڤ خه ملاندنه گیانهک و واتایه کا نوی ددهته وی ئاخشتنی، دهربرینی ژ بارئ دهرونی ئاخشتنکه ری دکهت و ب فاکته ره کی گرنه دهیته

دانان بو روهنبونا واتايي و راقه كرنا مهبهستين ئاخشتني و ژيکجوداكرنا جورين ئاخشتني ژ ئيکودو. واتايين رستهکي ب تني ههمه جور و جودا دبن ب گوهورينا ئاوازا وي و ههمه جوريا ليکترنا وي رستي (Crystal,D:2004:248). بلنڊبون و نزمبونا دهنگي ل سهر دوماهيکترين برگا ب هيژه (محهمه د مهعروف فهتاح: ۲۰۱۱: ۲۲۲) بو نمونه:

- // - دى چيت // (راگه هاندنه) ←
- // - دى چيت ؟ - // (پرسیاره) ↗
- // - دى چيت - // (سهرسورمانه) ↖
- // - دى چيت - // (فه رمانه) (ته بھيت نه قيت دى چيت) ↘

ئاخشتنکهر ئاخشتنا خو وهکي يه که يه کا ئاوازه دار و خه ملاندى و خودان مهبهست فريدکته و بههره مهندي و شارمزاى و شيان و سهربوړين ئاخشتنکهرى رولي خو د گوهورينا ئاوازا ئاخشتني و گه هاندنا مهبهستين جودادا دبينن .

ل دهق بسپورين زمانى ئاوازه موسيقا ئاخشتنييه و قه گره و سهرجه م کهرستين نه کهرستين دى (هيژ، ناقبر، ... هتد) تيدا دهينه ريکخستن و رهنگشه دان. رولي ئاوازي ته واوکه ره بو رولي کهرستين نه کهرستين دى، ئاوازه روله کي گرنگ دبينيته ب ته واوکه ره و هه قکاري دگه ل هيژي، په يوه نديا هيژي و ئاوازي پيکشه دياردبيت، چونکي نزمبون و بلنڊبونا ئاوازي يان گوهورينا وي بو ئاستي وي يي بهري د نيضا ئاخشتني دا يان ل دوماهیکا ئاخشتني دروست نابيت ته گه ر د گه ل جهي هيژي ئيکگرتي نه بيت. ئاوازه ناهيت گوهورين ته گه ر ل سهر برگا ب هيژ نه بيت، واته گوهورينا ئاوازي ب تني ل سهر برگا ب هيژه. ته قه نه و په يوه نديا موکمه د ناقبره را هيژي و ئاوازي دا و ناهيته ژيکقه تاندن. گه له ک جارن قه کوله ر ل

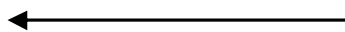
سەر واتایه‌کی رادوه‌ستیت و په‌رتووکی لی دکه‌ت کا ئەف واتایه ئه‌رکی هیزی ب تنییه یان ئه‌رکی ئاوازی ب تنییه یان ئه‌رکی هه‌ردوکان پیکشه‌یه، ل دوماهیکی نه‌شیت بریاری بده‌ت کا ئەف واتایه ژ نه‌گه‌ری هیزی ب تنی یان ئاوازی ب تنی یان هه‌ردوکان په‌یدا بویه (تمام حسان: ۱۹۹۴: ۲۳۰).

ئاوازه ده‌ربیرینی ژ وی په‌یوه‌ندیی دکه‌ت ئەوا د ناقه‌هرا ئاخشتنکه‌ری و گوهداریدا هه‌ی، دبیت ئەو په‌یوه‌ندی یا باش یان خراب یان ترانه‌کرن یان دوری یان پیلان.....هتد بیت، ژبه‌ر هندی خواندن و په‌رتووکا ئاوازی ده‌یته هژمارتن ب هۆیرترین و مه‌ترسیدارترین لایه‌نی په‌رتووکیی زمانی، ژبه‌ر هه‌بونا فره ئاوازیی د ژینگه‌هین زمانیدا یان د ئیک دیالیکتدا و گریدانا وان ب بارۆدوخین ده‌رونی و که‌لچه‌ری و ئاستین جفاکیشه، د سهر هندی‌را باهراپتر د شیانیی گوهداریدایه ب ته‌واوی د مه‌به‌ستین ئاخشتنکه‌ری بگه‌هیت، چونکی واتا ئاوازی ب ساناهی و ئاسایه وه‌کی واتا په‌یشان ئانکو ده‌می په‌یف ده‌ربیرینی ژواتا خو دکه‌ت (حسن بدوح: ۲۰۱۲: ۹۷، ۹۸).

((گوڤینی له‌رینه‌وه‌ی ژیکان ده‌بنه هوی گوڤانی ئاوازی رسته. و هه‌ر ئاوازش واتایه‌کی جیا به رسته ئەبه‌خشی)) (وریا عومه‌ر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۸۹)، بو نمونه رسته‌کا وه‌کی:

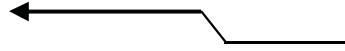
• بی‌ریشانی په‌رتوک کری.

ب ده‌هان واتایین جودا دگه‌هینیت ب گوهورینا ئاوازی، ته‌گه‌ر له‌زاتیا له‌رینا ژییی ده‌نگی ل سه‌رانسه‌ری رستی نه‌هات گوهورین و وه‌کی خو بمینیت ئەو رسته واتا راگه‌هاندنی دگه‌هینیت.

• // - بی‌ریشانی په‌رتوک کری. - //

ئەگەر لەزاتیا لەرینا ژییڤ دەنگی ل سەر پەیشا (بیریشان) هاتە زیدە کرن،
 رستە دی بیتە بەرسفا (کۆ پەرتوک کەری؟) مەبەستەکا جودایە ژ مەبەستا رستا
 بوری.

• // -// بیریشانی پەرتوک کەری. -//

ئەگەر لەزاتیا لەرینا ژییڤ دەنگی ل سەر پەیشا (پەرتوک) هاتە زیدە کرن،
 رستە دی بیتە بەرسفا (بیریشانی چ کەری؟). واتا و مەبەستەکا جودایە ژ واتا و
 مەبەستین رستین بوری.

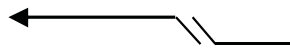
• // -// بیریشانی پەرتوک کەری. -//

ئەگەر لەزاتیا لەرینا ژییڤ دەنگی ل سەر پەیشا (کەری) هاتە زیدە کرن،
 رستە دی بیتە بەرسفا (بیریشانی پەرتوک چ لیکەر؟).

• // -// بیریشانی پەرتوک کەری. -//

ئەگەر لەزاتیهکا پتر ژ لەزاتیا بوری بکەقیتە سەر پەیشا (بیریشان) یان
 (پەرتوک) یان (کەری) رستە دی بیتە پرسیار دگەل دوپاتکرنی ئانکو ب هەفکاری
 دگەل هیزا بەرامبەری و گوهورینا جهی وی.

• // -// بیریشانی پەرتوک کەری؟ -// بەلی بیریشانی پەرتوک
 کەری.

ل قیری مەبەست دوپاتکرنە ل سەر(بیریشان) واتە بیریشانی پەرتوک
 کەری و نە چ کەسین دی.

• // -// بیریشانی پەرتوک کەری؟ -// بەلی پەرتوک.

ل قیڙی مهههست دوپاتکرنه ل سهه(پهرتوک) کو بیڙیڙانی پهرتوک کڙی
ونه چ تشتین دی.

↖ _____
• // - بیڙیڙانی پهرتوک کڙی؟ - // بهلی کڙی.

ل قیڙی مهههست دوپاتکرنه ل سهه (کڙی) کو بیڙیڙانی پهرتوک کڙی
وچ کارین دی نه کرن.

۹.۲. ئاستین ئاوازی:

دشیاندايه چوار ئاستین چیناوازا (چینین دهنگی . Tone) دهستنیشانبکهین:

۱. گهلهك بلند.

۲. بلند.

۳. ناقنجی (ئاسای . ئاسوی).

۴. نزم.

ئهف چیناوازه ژ لایئ جیگیربون و گوهورینیڙه ژیکجودانه، دبیزنی ئاسوی
ئهگهه یا جیگیر بیت و دبیزنی بلند ئهگهه ئاراستی وی بهرهف بلنداهی چو،
دبیزنی نزم ئهگهه ئاراستی وی بهرهف نزماتی چو، دبیزنی بلندنزم ئهگهه جوری
خو بو ههردو ئاراستان بو بلنداهی پاشی بو نزماتی گوهوری، دبیزنی نزم بلند
ئهگهه جوری خو بو ههردو ئاراستان بو نزماتی پاشی بو بلنداهی گوهوری (احمد
مختار عمر: ۱۹۹۰: ۲۲۷). واته ئاوازه یان بلنده یان نزمه یان ئاسویه یان بلندنزمه یان
نزم بلنده .

ئاراستی نڤیسینا کوردی ژ راستی بو چهپییه، لهوما شیوی هیمایئ ئاوازی
د زمانئ کوردیدا جودانه ژ زمانئ ئینگلیزی، چونکی ئاراستی نڤیسینا وان ژ لایئ
چهپی بو راستییه ب قی رهنگی:

ئینگلیزی

Rise ↗

Fall ↘

level →

Rise Fall ↕

Fall Rise ↕

کوردی

ئاوازا بلند ↖

ئاوازا نزم ↙

ئاوازا ئاسۆی ←

ئاوازا بلندنزم ↗

ئاوازا نزم بلند ↘

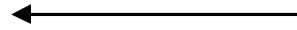
۱۰.۲. ئاوازه و جورین رستی:

دزمانی کوردیدا ژبلی پۆلینکرنا رستی ژ لایئ پیکهاتنیقه، ژ لایئ ئهرکی گههاندنا واتایی و مهبهستین رستیقه ژ ی هاتیه پۆلینکرنا کو هندهك دبیرنی ژ لایئ ناچهروکیقه.

باها پتر یا زمانناین کورد ههر ژ زوی رسته ژ لایئ ناچهروکیقه دابهشکریه و ب تنی چوار جور ژیکجوداکرینه ئهوژی رستا (پراگههاندن، پرسیار، فهومان، سهرسورمان)ه. ئهوا گرنگ بو دهستنیشانکرنا ههر ئهرکهکی رستی دقیت ئهم ب تهواوی د مهبهستا ئاخشتنکهری یان نقیسهری بگههین و ل دویف مهبهستا هویرا ئاخشتنکهری ئهرکی رستی دهیته دهستنیشانکرنا و د ئاخشتنیدا هیز و ئاوازه و هیمایین بزاقی یین ئاخشتنکهری هاریکاریهکا زورا ئاخشتنکهری دکهن بو گههاندنا مهبهستا وی، بهلی د نقیسینیدا یا هاتیه ههولدان هیمایین خالبهندی ئهقی رۆلی بگیرن ژبهه هندی لادانا وان دیاردهکا پهسهند نینه. ژمارا ئهرکین واتایی رستی د ناچهرا زمانناین ههچهرخدا ژ ی وهکههف نینه د ناچهرا سی ئهرکان ههتا پتر ژ دهه ئهرکاندایه کو ب تنی سی ئهرکین (پراگههاندن، پرسیار، فهومان) پهسهن و سهرهکینه و ئهوین دی لاههکینه و د شیاندایه ل گهل ههر سی ئهرکین سهرهکی بهینه تیکه لکرنا (عهبدوولا حسین رهسول: ۲۰۰۵: ۶۶، ۶۷).

٢.١٠.١. ئاوازا رستا راگهاندن:

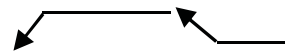
ئاوازه د رستا راگهاندنیدا ژ جورى ئاسۆيه. بۆ نمونه:

- ئەم دى چينه بازاری .

ل دوماهیکا هەمی رستین راگهاندن دابهزینەك د ئاوازیدا هەیه،
 دوماهیکا وان دبیتە چیناوازی نزم، بەئى ژبەر كو د رستین راگهاندنیدا چیناوازی
 ئاسۆی ب خو د ئاستەكى نزمدايه، ژبەر هندی ئەگەر ئەو نزمبونه بهیته
 فهراموشكرن ژى ئاسایه. ب تنى د دوخى بهرسفا پرسىارى و دوپاتكرنیدا پتر هەست
 پى دهیته كرن و دابهزین دژوارتر دبیت (عهبدووهاب خالد موسا: ٢٠٠٩: ١٠٢: ١٠٣).

رستا راگهاندن پهرسفا پرسىارى يان دوپاتكرنى:

- نه خیر، ئەز نه چوم.

- ئەز ب خو چوم.

٢.١٠.٢. ئاوازا رستا پرسىارى:

ئاوازه د قى جورى رستیدا بلند و نزمه (غازى فاتح وهیس: ١٩٨٤: ٩٣). ل
 دوماهیکا رستا پرسىارى ئاوازه نزم دبیت و چیناوازی نزم بكاردهیته و ل ناڤهراستا
 رستى ئانكو ل سەروى پهیفا ئاخشتنكەرى دقیت پرسىارى لى بکەت، ئاوازه بلند دبیت
 و چیناوازی بلند و مردگريت، بۆ نمونه:

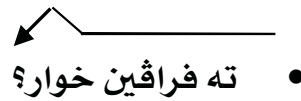
- تە ئەف پەرتوكە خواندیه؟

ئەگەر رسته ئىك پەيف بيت ئىكسەر چيناوازي بلند نزم وەردگريت، بۆ

نمونه:

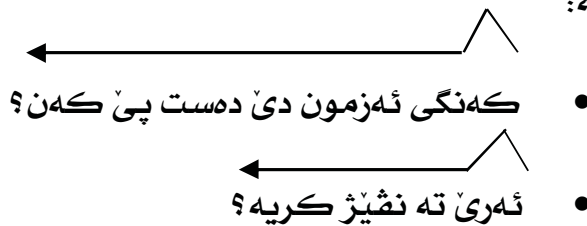

ئەف جورين رستين ئىك پەيفى د ديالىكتا ژورى يا زمانى كورديدا كيمن،
د كارين تيپەردا ب گشتى و د تيپەرى بوريدا ب تايپەتى، ژەر هندی ئاوازه دبیتە
جورەكى تيکەل ژ چيناوازي ئاسوی و پاشى بلند نزم، بۆ نمونه:

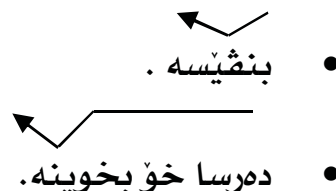
ب شیوهكى گشتى ئاوازا رستا پرسىارى چيناوازهكا بلند نزمه ب تايپەتى
ئەو رستين ب فورمىن پرسىارى دەست پى دكەن(عەبدولوهاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۱۰۳،

۱۰۴)، بۆ نمونه:

۳. ۱۰. ۲. ئاوازا رستا فەرمانى:

ئەركى فەرمانى ب دو شیوا دەپتە ئەنجامدان، راستەوخو و نەراستەوخو،
جورى ئىكى يى راستەوخو ئاراستەى كەسى دوى كت و كۆم دەپتە کرن، جورى
دوى يى نەراستەوخو ئاراستەى هەرسى كەسانە چ كت يان كۆم بيت، ئاوازه د
جورى راستەوخودا نزم بلنده، بۆ نمونه:

- بی زحمهت، پهرتوکا خو بیه.

جوری دوی یی فهرمائی ب چه ندین شیوا و ب چه ندین ئاوازا دهیته
 نهجامدان، دشیته ب شیوی پرسپاری بیت، ب تایهتی د حالهتی نه رییدا و ب هه مان
 ئاوازا پرسپاری (عهبدووهاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۱۰۵، ۱۰۶).

- گوی ناغه مرینی؟

۲. ۱۰. ۴. ئاوازا رستا سه رسورمانی: -

ئاوازا فی جوری رستی ژ چیناوازی بلند یان گه لهك بلند، ژ نهجامی
 ههست ده برینه كا ژ نشكه كیفهیه ب نه گهری هاتن و دروستبونا تشته کی
 نه چاقه ریگری پهیدا دبیت. بلندبونا ئاوازی ل دهستیك و دوماهیكا رستییه نه گهر
 په یقین سه رسورمانی (پهك، مخابن... هتد) ل پیشیا رستی هه بن و نه گهر نه بن
 بلندبونا ئاوازی دی ل دوماهیكا رستی بیت، بو نمونه:

- ئای! چه ند نه خووش بو!

د هندهك رستاندا ئاوازا رستا پرسپاری و سه رسورمانی تیکه ل دبیت، د وی
 ده میدا ههست ده برین د شیوی پرسپاری دایه (عهبدووهاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۱۰۶)، بو
 نمونه:

- تو خودی! ته نهو ئاخستن گوتیه!

١١.٢ . تاييه تهنه ندين ئاوازي:

١. چيناوازي (النجيه) مه بهست پي بزاقا چيناوازييه د دهربرينه كيذا، ئەف بزاقه ژ بلندبون و نزمبونا زهنگا دهنگي بنه رته تي پهيدا دبیت، چيناوازي پيكهينه كي چيناوازيه.
  ٢. گورجبون ئەو ژي پيكهينه كي ترپه يي بزاقيه.
  ٣. دريژي و لهزاتي ئەفه ژي پيكهينه كي ده ميه.
  ٤. راوستان ئانكو برين و ليچكرن ب دريژاهييين جودا.
  ٥. دژواري ئانكو هه مه رهنكي و خه ملاندا ئاخشتنا سوژداری و هه لچوني و ههست پيكری.
  ٦. پشتبهستني ب زماني ليچكري دكهت نه يا نشي سي، ههتا كو چهند د نشيسينيذا هيمايين خالبه نديي هه بن و دهربريني ژ ئاوازي بكه ن.
  ٧. ئاوازه ديارده كا دهنگيه و د باهراپتريا زماناندا هه يه، ژ بهر كو كارتيجرني ل گوهورينا واتايي دكهت بيي كو فؤرميين وان بهينه گوهورين (سهل ليلى: ٢٠١٠: ٨).
- دقيت ئەف تاييه تهنه نديه هه مي د پارچا ليچكريدا هه بن و هه مي پشكداريي د دياركرنا ئهركي وي پارچيدا بكه ن.

١٢.٢ . ئهركين ئاوازي: -

١٠.١٢.٢ . ئهركي هه لچوني يان سوژداری Emotional function:

ئاوازه دهربريني ژ ههست و سوژين ئاخشتنكهری دكهت و ديارترين رولي ئاوازي دهربرينا هه لويسيته وهكي توره ي، بيژاري، دودلي، خوینگه رمي... هتد و كه لهك واتايين هویر و جودا ددهت (Crystal, D:2004:249). ئەف واتايه سهرياري وان واتانه ئەوين پهيف و واتا ريزماني هلدگرن.

ئاخشتنکەر ب ریکا ئاوازی دهرپرینی ژ ههستی خو دکهت و گوهدار ب ریکا ئاوازی د ههلووست و مهبهستین ئاخشتنکهری دگههیت کا د بارهکی دهرونی یی ئاسای یان د ههلوچونیدا، بو نمونه دهمی ئەم د ئاخشین دانوستاندن پهیدادبیت، ئەگەر ئەم ب ئاوازهکا ئاسوی قی ئاخشتنی ب ریژه ببهین وی چهندی دگههینیت کو ئەم یی د بارهکی دهرونی یی ئاسای و ئارامدا، بهئی ئەگەر ب ئاوازهکا بلند یان نزم ئاخشتنی ب ریژه ببهین واته ئەم یی د بارهکی دهرونی یی نه ئاسایدا.

هیز و ئاوازه و پلا دهنگی گهلهک تشتان دهربارهی ههستی مروقی دیار دکهن، بو نمونه: خاف ئاخشتن بیزاریی و نهخوشیی دگههینیت و ئاخشتنا بلند تورهبونی دگههینیت و بلهز ئاخشتن ههلوچونی و نه ئارامیی دگههینیت و چهندین واتایی د (موفق حمدانی: ۱۹۸۲: ۲۳۵).

۲.۱۲.۲. ئهرکی ریزمانی: Grammatical function

گرنگترین ئهرکی ئاوازییه، مروق دشیب ب ریکا ئاوازی د پیکهاتهیا ئاخشتنا کهسی بهرامبهر بگههیت، ئاوازه هاریکاره بو دهستنیشانکرنا پیکهاتهیا ریزمانی د ئاخشتیدا و دهستنیشانکرنا سنوری گری و رستان (Crystal,D: 2004: 249)، بو نمونه:

- کور و کچین بههرمهههه خهلاتکرن.

د قی رستییدا ئاوازه دگهل ناقبریی، سنوری گری و رستی دهستنیشانکتهت. پشتی تهواوبونا گری ئاوازه بلند دبیت و دهیته برین و ناقبرهکا کیم (بیدهنگیهکا سقک) پهیدادبیت، ئەفه زی بهلگهیه بو تهواوبونا گری و ل دوماهییکا رستی راوهستانهکا تهواو پهیدادبیت د گهل نزمبونا ئاوازی، ئەفه زی بهلگهیه بو تهواوبونا رستی، بو نمونه:

- // -// کور و // کچین بههرمهههه // خهلاتکرن. -// //
- // -// کور و کچین بههرمهههه // خهلاتکرن. -// //

ئەف مژداریا د پیکھاتا گری و پستاندا هەب ئاوازی دەیتە قەرەقاندن و ب
 ریکا ئاوازی گوهدار د پیکھاتا ئاخشنا ئاخشتنکەری دگەهیت و مژداری د ئاخشنا
 ویدا نامینیت (Peter Roach: 2009:154)، بۆ نمونە:

• // - ئەو کەسین فروتن کری بلەز// فایدە کر.

(ئەو کەسین فروتن بلەز کری، وان فایدە کر)

• // - ئەو کەسین فروتن کری// بلەز فایدە کر.

// (ئەو کەسین فروتن کری، وان بلەز فایدە کر)

ئاوازه ب هەمی جورین خوڤه فاكتەرەکی بنەرەتیە بۆ دیارکرنا تەواویون
 و تەواونەبونا وی ئاخشنی ژ لای پیکھاتن و واتاییڤه، ئەف چەندە پتر د رستین
 مەرچیدا روهندبیت(کمال بشر: ۲۰۰۰: ۵۴۱)، بۆ نمونە:

• // - ئەگەر تو هاتی، دی من بینی. - //

پارستە ب ئاوازهکا بلند دوماهیەک دەیت و ناڤر پەیدابیت، ئەفە ژ
 بەلگەیه کو ئاخشتن ب دوماهیەک نەهاتیە و تەواو نەبویە و ب گوتنا شارستی رستە
 تەواو دبیت و ئاخشتن ب ئاوازهکا نزم ب دوماهیەک دەیت، ئەفەژی بەلگەیه بۆ
 تەواویونا رستی ژ لای پیکھاتن و واتاییڤه. هیمایین خالبەندیی رۆلی ئاوازی د
 نشینیدا دبینن، وەکی مە د رستا بوریدا دیارکری ل دوماهیەکا پارستی مە (ء)
 دانایە بەلگەیه کو ئاخشتن ب دوماهیەک نەهاتیە و گریدانەک و پەیوەندیەک ب
 ئاخشنا داهاٹیڤه هەیه ئەو ژ شارستەیه و پشتی گوتنا شارستی خال (.) دەیتە
 دانان بەلگەیه بۆ تەواویونا ئاخشنی ژ لای پیکھاتن و واتاییڤه.

هەر وەسا ئاوازه پستین راگهاندن و پرسیار و سەرسوڕمانی ژیکجودا دکەت و رۆلەکی هەق شیوه یی خالبەندیی ئەجامدەت (Crystal,D: 2004: 249). ئەقە گرنگترین ئەرکی ئاوازی یی ریزمانیە، رستی بۆ سەرجورین وی یین جودا پۆلیندکەت، بۆ نمونە:

• // - وی هوزانهك نھیسی. - // ئاوازا ئاسوی، رسته (پراگهاندن)ه.

• // - وی هوزانهك نھیسی ؟ ئاوازا بلندنزم، رسته (پرسیار)ه.

• // - وی هوزانهك نھیسی! - // ئاوازا بلند، رسته(سەرسوڕمان)ه.

ئاوازه بریاردەرە د پۆلینکرنا رستاندا بۆ سەرجورین وی یین جودا. ئاوازه ریزا رستی دیاردکەت و واتا ریزمانی راقەدکەت و یا بەرپرسە ژ دەستنیشانکرن و سنوردارکرنا پیکهینین رستی، وەکی ئەم دبیین پیکهاتا رستا بوری نەهاتیە گوهورین و چ پەیف لی کیم و زیدەنەبوینە، بەلی راقەکرنا وی ئانکو رویی ژناقدا یی رستی یی هاتیە گوهورین ب گوهورینا ئاوازا وان، هوسا رویی سەرقة یی پیکهاتا رستی واتا تەواو ناگەهینت، بەلکو رویی ژناقدا یی رستی ب واتاییقە گریدایە و واتا دروست دگەهینت، ئاوازه ئەو دیاردا دەنگیە ئەوا رویی ژناقدا یی رستی دیاردکەت و لی دگەریت و دیارکرنا رویی ژناقدا یی رستی راقەکرناکا دروست ددەتە رستی.

۲.۱۲.۳. ئەركى زانيارى: Informational function

ئاشكرايه دەمى ئاخشتن پەيدا دەيت زانيارىن نوى و كەفن دەينه ئالوگوركرن و قەگوھازتن، ئاوازه هاريكاره بو سەرنج راکيشانى بەرهف هندی كا ئەو دەربىرینه چ واتايەكى دگەهينيت و چ زانيارى و تشتەكى نوى تىدايه، ئەو پەيشە يان گرىيه دژوارترين تونا ئاوازي هەلدگريت د وى پارچا ليئكريدا ئەوا ئاخشتنكەر زانيارىن نوى پى رادگەهينيت (Crystal,D: 2004: 249).

ب بوچونا هاليداي ئاخشتنكەر مەبەست و پەياما خو ب دو رىكادگەهينيت:

۱. ب رىكا رىزبونايەكىن زانيارى بەخش.

۲. ب رىكا هيز و ئاوازي، واتە ئەركى هيزى و ئاوازي د گەھاندنا مەبەستيدا.

واتە ل دويش رىبازا ئەركى يا هاليداي رستە ژ دو يەكىن زانيارى بەخش

پىكدهيت:

۱. باس: ئەو پشكا رستىيە ئەوا بەحسى وى دەيتە كرن و زانيارىن كەفن دگەهينيت.

۲. خواس: ئەو پشكا رستىيە ئەوا زانيارىن نوى دەربارەى (باس) ي پيشكىشكەت (Halliday,M.A.K:1985:275-277).

بو نمونه:

• // - رىقەبەرى قوتابخانى هاريكاريا قوتابىين هەژاردكەت - //

خواس

باس

ژبلى رىزبونايەكىن زانيارى بەخش (باس و خواس) ئاخشتنكەر د رستا بوريدا بو جوداكرنا يەكىن زانيارى بەخش (باس و خواس) و گەھاندنا مەبەستا خو هيزەكا زىدەتر دئىخيتە سەر يەكا زانيارى بەخش (خواس: هاريكاريا قوتابىين هەژاردكەت) بو سەرنج راکيشانا گوهدارى و ئاگەهداركرنا وى بو هندی كو ئەف پارچە زانياريا نويه، يەكا زانيارىن كەفن (باس) ناهيتە هيزداركرن.

رویى ژ ناڤدا يى رستى ب ریکا ئاوازی بریاری ددهت کا رسته چ زانیاریین
نوی و گرنگ و چ گریمانین پیشین هلدگریت و ب خوڤه دگریت (جون سیرل:
۱۹۷۹: ۱۴۱).

ئاخشتنکهر ئاوازی بکاردهینیت بو دوپاتیى ل سهر وی پشکا جهی
گرنگیپیدانی ژ گوتهاری، دبیت ئارمانجا ئاخشتنکهری ژ ئاوازه کرن و هیژدارکنا
وی پشکی ئاگه هدارکنا گوهداری بیت و گوهداری بو گوهدانا گوتهارا خو
رابکیشیت، دیسا بو دیارکرن و ژیکجودا کرنا زانیاریین نوی کهفن بکاردهینیت، بو
نمونه:

• هه می زیندانی هاتن ئازاد کرن.

ئه گهر ئاخشتنکهری هیژه کا زیده تر دانا سهر برگا دوی ژ په یقا (هه می)
ئهو گوهداری ئاگه هدار و پشتراست دکهت کو چ زیندانی نه مان هه می هاتن
ئازاد کرن دا چ گومان ل دهق گوهداری نه مینت سه بارهت ژمارا زیندانیین ئازاد
کری (عبدالهادی بن ظافر الشهري: ۲۰۰۴: ۷۱).

۱۲.۲. ۴. ئه رکی پۆلدارى: Indexical function

ئاوازه د قی ئه رکیدا که سایه تی و ناسنامه و ره گه زی ئاخشتنکهری و
جهی وی ل ناڤ جفاکی دیاردکته. زانایین زماننایا جفاکی دبینن ئاوازی و
جورین وی رۆله کی گرنگ د دانه نیاسینا چینین جودا جودا یین جفاکی و
رهوشه نبیری د جفاکه کی دیارکریدا یی هه ی. وان وه سا دیتن ئه ق چینه د
ژیکجودانه د ریکا ئاخشتنیدا و هه ر چینه ک ب ریکه کی د ئاخشیت و چوارچوڤی
ئاوازا ئاخشتنی ل دهق هه ر ئیک ژ وان جودایه ژ چینه کا دی یا وی جفاکی، ئه ق
جودایه ل دویف جهی هه ر چینه کی و به ره می وان یی رهوشه نبیری دمینت د
جفاکیدا (کمال بشر: ۲۰۰۰: ۵۴۰). ئاوازه هیمایه کی گرنگه بو که سایه تی و
ناسنامه جفاکی و به ره مه ندیا که سان وه کی ئاموژگاریکه را و بیژهرین
دهنگوباسان و بیژهرین و مرزشی..... و چه ندین پیشه یین دیتر کو ب ساناه ی ب ریکا
ئاوازی دهینه نیاسین، د گه ل چه ندین ئه دگارین دی یین پرۆسودی
(Crystal,D:2004:249).

١٣.٢ . ئاوازه و کردارین ئاخشتنی:

تیۆرا کردارین ئاخشتنی باهراپتر بو راقه کرنا زمانی لیفکری دهیت نهک نشیسی، ئەف تیۆره گرنگیی ب واتا فهشارتی ددهت کو راپه راندنه و ئهرکین جفاکی جیبه جی دکهت. تیۆرا کردارین ئاخشتنی ل سهر چه ند بنه مایه کا بهنده ئەو بنه ما ژی:

١ . هه می گو تن بو نیاز و مه به ستا ئاخشتکه ریه .

٢ . هه می گو تن وه سفا بارۆدوخی دکهن . وه سفا بارۆدوخی ب تنی ئهرکه که ژ ئهرکین گو تنی و تاکه ئهرک نینه ، به لکو ئهرکه ک و مه به سته کا دی یا کویر و فهشارتی یا ل پشت ئەوی وه سفکرنی هه ی (مه مه د مه عروف فه تاح: ٢٠١١: ٢٠٧)، بو نمونه:

• // -// چا ته زیه . - //

ئەف رسته راکه هاندنه و ئهرکی وی وه سفکرنا چاییه ، به لی تاکه ئهرک نینه ، به لکو هیزه کا رهوانبیژی یا ل پشت وه سفکرنا چایی هه ی و ل دویش وی ده ورره ری رسته تی دا هاتیه گو تن ئەو هیزا رهوانبیژی دیاردبیت، دبیت مه به ست پی ئهرکی فه رمانی و داخوازی بیت ئانکو (چایی گهرم بکه) یان مه به ست پی ئاگه هدارکرن و قه دهغه کرن بیت (چا ته زیه نه فه خو).

هه ر رسته ک بهیته گو تن د بارۆدوخی جودادا، دبیت پتر ژ واتایه کی بدهت بو واتا و مه به سته کا دی بهیته بکارهینان ژ وان مه به ستا ئاموژگاری، راکه هاندن، گه فه، فه رمان، نه رازیبون ..... هتد و بو ب دهان مه به ستین دیتر بکاربهیته ، هه ر ئەف مه به سته نه (ئوستن) ی ب ناقی کردارین ئاخشتنی ناق کرینه (مه مه د مه عروف فه تاح: ٢٠١١: ٢٠٨) و د ناق بواری پراگماتیکی دا دهینه راقه کرن.

واته هه ر رسته کی ژ بلی واتا وی یا سیمانتیکی (فه رهه نگ + ری زمان) هیزه کا رهوانبیژی یا دگه ل هه ی، ئاخشتکه ر فی هیزا رهوانبیژی ب ریکا هیز و

ئاوازی (قیس کاکل توفیق: ۱۹۹۵: ۸۴) و دەرووبەری فریدکەت و کردارین جودا پی رادگەهینیت، گوهدار ژى ب ریکا هیز و ئاوازی و دەرووبەری دزانیت کا چ کردار و مەبەست ل پشت وی رستی هەیه و بوچ مەبەست هاتیه گوتن.

. کردارین ئاخشتنی دبنه دو جور:

۱. کردارین ئاخشتنی یین راستەوخو: د قى جوریدا مەبەستا ئاخشتنکەری دیار و ئاشکرایه و پەيوەندی ب واتا سیمانتيکیا رستیقه هەیه و چ پەيوەندی ب هیزا رەوانبیزیقه نینه.

۲. کردارین ئاخشتنی یین نەرستەوخو: قى جورى پەيوەندی ب هیزا رەوانبیزیقا رستیقه هەیه، ژبەر هندی ئاخشتنکەر مەبەستا خو ب شیوهکی نەرستەوخو و قەشارتی دگەهینیتە گوهداری. کردارین نەرستەوخو ب هاریکاریا هیزی و ئاوازی دەینه دەربیرین و گاریگەریهکا زوریا ل سەر گەهاندا مەبەست و واتا قەشارتی هەیه ((هەر رستەیهک دەیان واتا و مەبەستی جیاواز دەبەخشی بە پیی ئاوازهکەى تەنانەت هەلوست و مەبەستی شاراوەى و باری دەرونی قسەکەریش بەهوی ئاوازهى رستەکە دەزانى و ئاشکرا دەبی)) (وریا عومەر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۹۰). ئەق واتا نەرستەوخو یا قەشارتی ب تیورا کردارین ئاخشتنی د سنوری پراگماتیکیدا دەیتە راقەکرن و ئەق تیوره رستی د ناف چوارچووی دەرووبەریدا راقەدکەت.

سیستەمی کەرستین نەکەرتی (هیز، ئاوازه، ناقبر) جوداهیی د ناقبەرا کردارین ئاخشتنی یین راستەوخو و نەرستەوخو دا دکەت، ئانکو د ناقبەرا هندیدا کا واتا رستی وهکی واتا وی یا فەرەهنگی ب خو دەیتە وەرگرتن یان وهکی واتا پراگماتیکی، ل دویش هەندەک پەرتووکا هەر گوتنەک ب تونا نزم بەیتە گوتن ب ریژا (۷۳٪) راقەکرنەکا نەرستەوخو تیدایه، هەر وەسا هەرگوتنەکا ب تونا بەرز بەیتە گوتن ب ریژا (۵۴٪) راقەکرنەکا راستەوخو بو دەیتەکرن (عومەر مەحموود کەریم: ۲۰۱۲: ۲۱).

د کردارین ئاخشتنی یین نهراسته و خودا ئاخشتنکه زانیاریین زیدهتر ژ وان زانیاریین د ناڤ په‌یڤ و رستاندا هه‌ی ددهت گوهداری، پشتبه‌ستنی ب وان زانیاریین د ناڤ ده‌وربه‌ری زمانه و نه‌زمانه و ب شیانین هوشه‌کی و شیانین راقه‌کرنا مه‌به‌ستنی ل ده‌ق گوهداری دکهت (قیس کاکل توفیق: ۱۹۹۵: ۷۶). کردارین نه‌راسته‌وخو د شیوی رستین (راگه‌هاندن، پرسیار، فه‌رمان) دا دیاردبن و ئاوازه رۆله‌کی گرنه‌گ تیدا دبینیت بو دیارکرنا جوری کردارا نه‌راسته‌وخو. ((ریزمان و ئاواز ده‌توانن یه‌کبگرن بو دیاریکردنی کرده قسه‌یه‌کان و گوێزانه‌وه‌ی ئه‌رکه ریزمانیه‌کان)) (ره‌حمان ئیسماعیل حه‌سه‌ن کانه‌بی: ۱۹۹۸: ۱۳۳).

۲. ۱۳. ۱. کردارین رستا راگه‌هاندنی:

رستا راگه‌هاندنی ب هه‌قکاری دگه‌ل ئاوازا وی گه‌له‌ک واتا و مه‌به‌ستین جودا په‌یدا دکهت. رستا راگه‌هاندنی شیوه‌کی چالاکه و دشیت چه‌ندین کردارا ئه‌نجام‌دهت کو په‌یوندی ب زانیاریین مرۆقیشه هه‌بن و ل دویش شیان و به‌هره‌مندی و شارمزی و سه‌ربوری مرۆقی دمینیت ژ وان کردارا (ئاگه‌هدارکر، داخوازی، گه‌فه، نه‌رازیبون، توانج، په‌یمانان، دانپیتان، په‌شیمانبون، هیجه‌تگرتن....هتد) (قیس کاکل توفیق: ۱۹۹۵: ۹۰). بو نمونه:

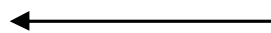
• // - مین یی د ناڤ زه‌قییدا. - // (ئاگه‌هدارکر)

رویی ژناڤدا (هشیاربه مین یی د ناڤ زه‌قییدا)

• // - ئه‌ف ژوره یا گه‌رمه. - // (داخوازی)

(سپلیتی یان پانکی هلکه)

• // - ئه‌ز نه‌چومه ژ ده‌رڤه. - // (ئینکارکر و دوپاتکر)

(ئیکجار ئه‌ز نه‌چومه ژ ده‌رڤه)

- // - ته پەرتوگا من یا بری. - // (تاوانبارکرن)
(ئەز تە تاوانباردکەم تە پەرتوگا من یا بری)

- // - ئەز دى بو تە بیژم مامۆستای - // (گەفە)
(ئەز تە د ترسینم و دى بو تە بیژم مامۆستای)

- // - ئەحمەد یى بویە سترانییژ - // (توانج)
(دەنگى وی نەخۆشە و سترانا دبیژیت)

- // - تە گول هەمی هلکیشان. - // (گازندە و نەرازیبون)
(ئەز نەرازیمە تە گول هەمی هلکیشان)

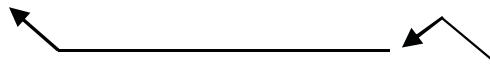
٢.١٣.٢. کردارین پستا پرسیارى:

پستا پرسیارى بو گەلەك کردار و مەبەستین جودا بکاردهیت، بو ئەنجامدانا فان کردارا پیددقیە دەوروپەر و ئاوازا رستى ل بەر چاڤ بەینە وەرگرتن، ژ وان کردارا:

- // - فراڤین نەخوار؟ - // (نەرازیبون)
(ئەز نەرازیمە چەوا وی فراڤین نەخوار)

- // - چەوا دەست ژ کارى خو بەردا؟ - // (نەرازیبون)
(ئەز نەرازیمە وی دەست ژ کارى بەردا)

د قى بارى نەرازیبونیدا فۆرمى پرسیاری ژ رستی ناهیتە جوداکرن و هیژ
 ناکهفیت سەر فۆرمى پرسیاری و ناقبر د ناقبەرا فۆرمى پرسیاری و رستییدا نینه،
 هەمی ب ئیک ئاوازی دەیتە گوتن. ئەو ژى ئاوازا رستا سەرسورمانییه (قیس کاکل
 توفیق: ۱۹۹۵: ۹۶).

• // - چەوا ؟ دەست ژ کارى خو بەردا ! - // (پرسیار و سەرسورمان)

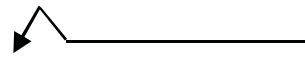
• // - چەوا دگەلیک نا ئاخسن ؟ - // (نەرازیبون)

• // - تە خانى هەر نەکری ؟ - // (گازنده و نەرازیبون)

• // - تەبوچی پەنجەر شکاند ؟ - // (تاوانبارکرن)

• // - وئ کتیبى نادهى من ؟ - // (داخوازی)

و چەندین کردارین دی.

۲. ۱۳. ۳. کردارین رستا فەرمانى:

کردارین رستا فەرمانى ل دویف دەوروبەرى دمینیت و گەلەك مەبەست و
 کردارین جودا دەت، ئاوازی و دەوروبەرى رۆلەكى مەزن د دیارکرننا قان کرداراندا
 هەیه و هەر ئیک ژ وان ئاوازهکا تاییهت یا هەى (قیس کاکل توفیق: ۱۹۹۵: ۱۱۸).

• // - بخوم ؟ - // (پرسیار)

• // - ئەو بچیت ! - // (سەرسورمان)

• // - یا باشتر ئەوه تو بخوینی. - // (ئاموژگاری)

• // - هه ره کورێ خو ل سهر جادا بینه. - // (توانج)

• // - دابچم. - // (ئاگه هدار کرن).

• // - مالا خو پاقر بکه. - // (ههست دهر پیرین)

• // - دا بکوژن. - // (گهفه)

و چه ندین کردارین دی.

ئەفە هەمی د ناڤ پراگماتیکیدا دەیتە راقه کرن، چونکی ئارمانجا پراگماتیکی زانینا شیان و بههره مەندیا مرۆڤیه د بکارهینانا فۆرمین زمانی بو ب دەستقههینانا ئارمانج و مەبهستین جوداجودا (فرانسواز ارمینکو: ۱۹۸۶: ۷۶). واته قی تیوری یا شیای وی قالاها د واتا رستاندا هەمی پرېکەت و وی چەندی روهنېکەت کا چەوا رسته کا دیارکری وهکی راکه هاندن و پرسیار و فهرمانی بکه فیتە د ناڤ دەوروبه ره کیدا و ل دویش وی دەوروبه ری و جورێ په یوه ندیا د ناڤهرا ئاخشتنکەری و گوهداریدا و ئاوازا رستی ئەو رسته واتایه کا دی بدهت. ئەو واتا ژێ واتا فهشارتیه و مەبهستا ئاخشتنکەریه.

ئاخشتنکەری رۆلهکی گرنگ یی هەمی د دەستنیشانکرنا واتا رستیدا ب دانانا وی رستی د ناڤ چوارچوڤه کی دهنگی یی گونجایدا. ئاوازه رۆلهکی گرنگ دگیریت بو ژیکجودا کرنا واتایین رستین راکه هاندن و پرسیار و فهرمانی، واته دبیت رستهک د رویی ژناڤدادا واتا وی راکه هاندن بیت، بهلی د لیڤکرنیدا پرسیاربیت و فۆرمی پرسیارێ دگهل بیت، ب بهروفاژی دبیت رسته د رویی ژ ناڤدا

پرسیار بیت، بهلی د لیقکرنیدا فۆرمی پرسپاری دگهل نهبیت، هوسا ب فی رهنگی ئاوازی رۆلی خو د خواندن و راقهکرنا ریژاندا ههیه. واته کا چهوا ریژهک یان رستهک ژهیزا خو یا رهوانبیژی ئەوا ههردهم پیژه دیار دهردهکهفیت بو هیزهکا دی یا رهوانبیژی یا بهرهه مهینای و دروستکری.

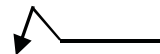
بو نمونه دهمی ئیک بیژیته زهلامهکی: -

• // - تو ههقژینا خو دقوتی؟ - //

دهمی ئاخشتنکه ر د بارۆدوخین جودادا رستین هوسا بیژیت مهبهستا ئاخشتنکه ری ب گوتنا فی رستی پرسپارکر نینه، بهلکو مهبهستا وی لومهکر ن و نهرازیبون و تورپیه.د قان باراندا ئاوازا قان رستان دی ب هیژتربیت ژ ئاوازا رستا پرسپاری (حسن بدوح: ۲۰۱۲: ۹۹).

یان زهلامهک بهیت مال دهمی فراقینی و ههقژینا وی (دانقوت) بو فراقینی لینابیت و بیژیت ههقژینا خو:

• // - ئەقه چیه؟ - //

مهبهستا وی پرسپارکر نینه کو بزانیته کا ئەو چ خوارنه، چونکی ئەوی دانقوت یا دیتی، بهلی مهبهستا وی نهرازیبونه و دانقوت ب دلی وی نینه و ب شیوهکی نهراسته و خو نهرازیبونا خو بو ههقژینا خو دیارکر.

پهراویزین پشکا دوی

- (۱) بنیره لاپه ری ۸۰، ۸۱.
- (۲) مه د قی فه کۆلینیدا به حسی هیزا لاهه کی نه کریه وجهی وی ل سه ر نمونان دیارنه کریه، چونکی فه کۆلینا مه پیدقی پی نینه.
- (۳) ههروه سا زارا قین هیزا دوپاتی (Emphatic Stress) و هیزا هه لچونی (Emotional Stress) بو دهینه بکارهینان.

پشکا سیی

قەرەقاندنا مژداریی ب ریکا کەرەستین نەکەرته

١.٣. قەرەفاندنا مژداریی ب ریكا كهرستین نه كهرتی (ناقری و هیز و ئاوازه):

كهلهك په یفش و گری و رسته بیی كهرستین نه كهرتی د مژدارن. هەر دهمی ئەهف فۆرمین زمانی ژ ناڤ زنجیر و دهووبهیری ئاخشتنی بهینه دمر د مژدارن و نهشین مه بهستا دروست یا ئاخشتنكهری بگههینن. باهرایتریا مژداریا رستی ب ریكا گوهلیبونی نامینیت، ژ بهر بكارهینانا ناقری و هیزی و ئاوازی (٢٠٠١:٢٤٢). (Akmajian, A). واته كهرستین نه كهرتی رۆلهكی گرنگ یی د قەرەفاندنا مژداریا واتاییدا هە، بهلی هندەك جارن دبنه ئەگهري دروستبونا مژداریی د ناڤ رستیدا ئەوژی دهمی جهی وان كهرستین نه كهرتی دهیته گوهووپین یان دهمی ئاخشتنكهر واتایهكا نهراستهوخو ب ریكا ئاوازی بو ئاخشتنكهری فریدكەت.

هه بونا هیز و ئاوازی د ئاخشتنا گوهلیبویدا و نه بونا وان د نقیسینیدا وه دكەت كو ئاخشتنا گوهلیبوی پتر شیان ههبن ژ نقیسینی د دیاركرنا سیبهر و هویركاتیین واتاییدا، هه رچهنده ههول هاتینه دان كو هیمایین خالبهندیی جهی ئاوازی د نقیسینیدا بگرن، بهلی بو جهگرتنا هیزی د نقیسینیدا چ هیما نه هاتنه دانان و ج بزاق ژلای نقیسه رانقه بو نه هاتیه كرن (تمام حسان: ١٩٩٤: ٤٧). ئەهف ههرسی یه كین فونیمی (ناقری، هیز، ئاوازه) هندەك جارن وهکی یه كین دهنگی (كوئسنانت و قاولا) د ناڤ رویدانا ئاخشتنیدا بو واتای گهلهك د گرنگن (ماریویای: ١٩٩٨: ٩٣).

وهکی مه د پشكا دویدا دیاركری، دانان و نه دانانا ناقری و گوهووپینا جهی وی و جهگووهووپینا هیزی و گوهووپینا ئاوازی دبنه ئەگهري گوهووپینا و اتا و ریژه و سنوری فۆرمین زمانی (مۆرفیم و پهیشی و گری و رستی) و نه بون و گوهووپینا جهی وان مژداریی پهیدا دكهن و پتر ژ واتایهكا جودا ددهنه وان فۆرمین زمانی.

زمانی نقیسینی په یكهري زمانی ئاخشتنییه، تا رادهکی نوینه ریا ناقری د نقیسینیدا دهیته كرن و مژداریا وی ب ریكا پیكشه نقیسین و جودا نقیسین و

هیلانا فالاهیی و دانانا (،) دهیته قهرهقاندن. نوینهریا ئاوازی ب ریکا هیمایین خالبهندیی دهیته کرن و پشکهک ژ مژداریا وی دهیته قهرهقاندن، بهلی نوینهریا هیزی ناهیتته کرن و مژداریا وی د نئیسینییدا ناهیتته قهرهقاندن. ئەف هەر سی کهرسته(ناقبر، هیز، ئاوازه) د زمانی کوردیدا مژداریا واتایی قهرهقاندن و ئەرکی جودا کرنا واتایی و دەستنیشانکرنا سنوری فۆرمین زمانی دبین.

ههتا کو د وان باراندا ئەوین (ناقبر، هیز، ئاوازه) رۆلهکی فۆنیمی تیدانهبین، رۆلهکی دی یی بهرچاڤ دبین ئەو ژی ژیکجودا کرنا لیچکرنا کەسین بیانی و کەسین خودانین زمانی ب خوێه بۆ زمانی (ماریوپای: ۱۹۹۸: ۹۶).

۲.۳. رۆلی ناقبری د قهرهقاندنا مژداریییدا:

ناقبر ئیکه ژ کهرستین نهکهرتی و فۆنیمه د زمانی کوردیدا، جۆرهکه ژ بیدهنگیی ناقبری دئیحیته د ناقبهرا فۆرمین زمانیدا و ئەرکهکی جودا کەر دبینیت، ئەرکی جودا کرنا واتایی و جودا کرن و دەستنیشانکرنا سنوری فۆرمین زمانی: مۆرفیم، پهیش، گری، رسته، دبینیت. واته ناقبر د زمانی کوردیدا فاکتهرهکی گرنکه بۆ رۆهنکرن و راقهکرنا واتایی و ریزمانی د ناڤ زنجیرا ئاخشتنییدا.

گهلهک فۆرمین زمانی د زمانی کوردیدا د مژدارن و پتر ژ واتایهکا جودا ددهن، ب دانان و نه دانانا ناقبری مژداریا وان دهیته قهرهقاندن. واتا و سنوری فۆرمین زمانی ب دانان و نه دانانا ناقبری دهیته گوهورین. ناقبر پهیدانابیت ئەگەر فۆرمین زمانی ژ لایی پیکهاتن و واتاییقه تهواو نه بیت ئەفه د لیچکرنییدا و د نئیسینییدا دهمی فۆرمی زمانی ژ لایی پیکهاتن و واتایی تهواو دبیت فالاهی د ناقبهرا وی فۆرمی و فۆرمهکی دیدا پهیدا دبیت، ئەگەر دو فۆرم وهکی پهیشهکا لیكدای بن و ئیک واتایی بدن دی پیکشه هینه نئیسین و دهمی واتا وان وهکو ئیک پهیش نه بیت دی ژیکجودا هینه نئیسین و فالاهیهک یان داشهکی (.) یان (//) دی د ناقبهرا واندا هیته دانان بۆ جودا کرنا واتا و سنوری وان، بۆ نمونه:

ژ	نههیلانا ناڤبرئی (پیکشه نڤیسین)	هیلانا ناڤبرئی (ژیکجودا نڤیسین)
۱.	// -// سهروپی -// واتا: پاچه (ناقئ خوارنه کییه) فۆرم: ئیک پهیشه، ناقه.	// -// سهرو//پی -// واتا: سهر، پی. فۆرم: دو پهیشین جودانه.
۲.	// -// دیژین -// واتا: ناقئ کچانه. فۆرم: ئیک پهیشه، ناقه.	// -// دی//ژین -// واتا: ئەم دی ژین. فۆرم: کاره، رسته کا کورتکریه.
۳.	// -// بهیاننامه گهشت. -// واتا: بهیاننامه گهشت. فۆرم: بهیاننامه = ئیک پهیشه، ناقه.	// -// بهیان//نامه گهشت. -// واتا: بهیان ئەو نامه گهشت. فۆرم: بهیان = ناقه، نامه = ناقه.
۴.	// -// ژیاننامئ دنڤیسیت. -// واتا: ئەوژیاننامئ (میژوا ژیانئ) دنڤیسیت. فۆرم: ژیاننامه = ئیک پهیشه، ناقه.	// -// ژیان//نامئ دنڤیسیت. -// واتا: ژیان یا نامئ دنڤیسیت. فۆرم: ژیان = ناقئ کچانه، نامه = ناقه.
۵.	// -// ههر سالنامهک دگهشت. -// واتا: سالنامه = تهقویم. فۆرم: سالنامه = ئیک پهیشه، ناقه.	// -// ههر سال//نامهک دگهشت. -// واتا: ههر سال نامهک ب تنئ دگهشت مه. فۆرم: سال = ناقه، نامه = ناقه.
۶.	// -// بخۆ. -// واتا: قئ سیقئ بخۆ. فۆرم: کارهکی فهرمانییه.	// -// ب//خۆ. -// واتا: ئەز ب خۆ هاتم کهسئ نهگوت من. فۆرم: ب = ئامرازئ په یوه ندییه. خۆ = جهناقئ خوییه.
۷.	// -// من بهریخودایی. -// واتا: من سهکروی ولی زقیریم. فۆرم: بهریخودایی ژناقئ کاری (بهریخودان) هاتییه. کارهکی لیکداییه.	// -// من بهری//خۆ//دایی. -// واتا: من بهرهک ههبوو من دا ف وی. فۆرم: بهر+ئی+خۆ = گرییه، دا = کاره.
۸.	// -// مه می ئالا بلندکر. -// واتا: وان مه می ئالا بلندکر. فۆرم: مه می ئالا = ئیک پهیشه، ناقه.	// -// مه می// ئالا بلندکر. -// واتا: مه می ئالا کوردستانئ بلندکر. فۆرم: مه می = ناقه، ئالا: ناقه.

<p>9. // -// ئەو د ناڤا // كەندا لا // پا چو. - // واتا: ئەو د ناڤا نھاال و كەندا لا پا چو. فۆرم: د ناڤا. پا = ئامرازی پەيوەندیە، كەندا لا = ناڤە، ا = نى. نفا. مېیە. د. ت.</p>	<p>9. // -// د // ناڤكەندا لا // پا چو. - // واتا: د گوندی ناڤكەندا لا پا چو. فۆرم: ناڤكەندا لا = ئیک پەيشە. ناڤە.</p>
<p>10. // -// بابی من و // ته // گەنم چاند. - // واتا: بابی من دگەل ته پیکشه گەنم چاند. (باب ب تنی دیارکریه بو من.) فۆرم: بابی من = گرییه کا مەزنکریه، ته = گرییه کا ناوکه.</p>	<p>10. // -// بابی من و ته // گەنم چاند. - // واتا: بابی من و بابی ته هەردو کا گەنم چاند. (باب دیارکریه بو من و ته) فۆرم: بابی من و ته = گرییه کا ئالوزە.</p>
<p>11. // -// ئەزل // گوند و // باژیرین دویر // گەریام. - // واتا: ئەزل گوندین نزیک و باژیرین دویر گەریام. (دویر ب تنی دیارکەرە بو باژیر). فۆرم: گوند = گرییه کا ناوکه. باژیرین دویر = گرییه کا مەزنکریه.</p>	<p>11. // -// ئەزل // گوند و باژیرین دویر // گەریام. - // واتا: ئەزل گوندین دویر و باژیرین دویر گەریام. (دویر دیارکەرە بو گوند و باژیر) فۆرم: گوند و باژیرین دویر = گرییه کا ئالوزە.</p>

ئەڤ نمونین بوری هەمی د مژدار بون و پتر ژ واتایەکی د گەهانەن ب دانان
و نەدانان ناڤیری مژداریا وان هاتە ڤەرەڤاندن. ژ ڤی چەندا بوری دیاریو کو ناڤیری
د زمانی کوردیدا ڤۆلەکی گرنگ یی هەمی ل سەر جودا کرنا واتایی و سنوری
فۆرمین زمانی، ناڤیر ڤویی ژ ناڤدا یی پەیشی و گری و ڤستی دیاردکەت.

٣.٣. رۆلی هیزی د قههفاندنا مژداریییدا:

هیژ د زمانی کوردیدا فۆنیمه و جهگوهوهرینا هیزی د پهیشین زمانی کوردیدا دبیته ئەگههری گوهوهرینا ریزا مورفولۆژی و گوهوهرینا واتایی، واتایی سهربار د دهته وی گوتنی و سنوری فۆرمین زمانی دهستنیشاندهکته و رۆیی وان یی ژناقدا دیاردکته و ب دیارکرنا رۆیی ژناقدا یین فۆرمین زمانی ئەم دگههین واتا وان یا دروست. ((ستریس ئەو هیزهیه که ئەکهوئته سهر برکهیهکه له برکهکانی ووشه. واته ئەو ووشهیهی که بریتیه له دوو وه یا زیاتر له دوو برکه، برکهیهکیان هیزی ئەکهوئته سهر به گۆرینی ئەو هیزه لهو برکهیهوه بو برکهیهکی تری ئەو ووشهیه ئەبیته هوی گۆرینی واتای ئەو ووشهیه له رۆوی ریزمانهوه... شکل و ناوهروکی ووشه له زۆر شویندا بهستراوه به ستریسسهوه، چونکه ووشهیهکه بهپێچهوانه بدرکینری له رۆوی هیزهوه ئەوا ئەبیته هوی وون کردنی تایبهتیهکانی ئەو ووشهیه)) (غازی فاتح ومیس: ١٩٨٤: ٨٤).

گهلهکه فۆرمین زمانی د زمانی کوردیدا د مژدارن و پتر ژ واتایهکی د دهن و پتر ژ فۆرمهکی دیاردکهن و دهینه پیش چاڤ. هیژ رۆلی خود قههفاندنا مژداریا واندا دبینیت و واتا و فۆرمی وان دهستنیشاندهکته. ب فی رهنگی:

هیز ل سهر برگا ئیکێ یان برکین پیشیی واتا کاری یان رستا کورتکری یا ناوک ددهن.	هیز ل سهر برگا دوماهیکییه و واتا ناقئ کاری ددهن.	ژ
// - نشی'سین. - // واتا: مه نشی'سین، ههوه نشی'سین، وان نشی'سین. فۆرم: کاره. رستهکا کورتکریه.	// - نشی'سی'ن - // واتا: ناقئ کاریه. نشی'سینا ته یا جوانه. فۆرم: ئیک پهیشه. ناقه.	٠١
// - م'رن. - // واتا: هوین مرن، ئەو مرن. فۆرم: کاره. رستهکا کورتکریه.	// - مر'ن - // واتا: ناقئ کاریه. (مرن تهحله). فۆرم: ئیک پهیشه. ناقه.	٠٢

<p>۳. // -// ك'رین. - // واتا: مه ك'رین. ههوه ك'رین. وان ك'رین. فۆرم: كاره. رسته كا كورتكريه.</p>	<p>۳. // -// ك'رین. - // واتا: ناڤی كاریه. ك'رینا پهزی گرانه. فۆرم: ئیك پهیشه. ناڤه.</p>
<p>۴. // -// دهريخ'استن. - // واتا: هوین دهريخ'استن، ئەو دهريخ'استن. فۆرم: كاره. رسته كا كورتكريه.</p>	<p>۴. // -// دهريخ'استن. - // واتا: ناڤی كاریه. دهريخ'استنا مروڤین خراب پیدفیه. فۆرم: ئیك پهیشه. ناڤه.</p>
<p>۵. // -// هاریکاریک'رن. - // واتا: ههوه هاریکاریک'رن، وان هاریکاریک'رن. فۆرم: كاره. رسته كا كورتكريه.</p>	<p>۵. // -// هاریکاریک'رن. - // واتا: هاریکاریک'رن ئەرکهک'ی مروڤایهتیه. فۆرم: ئیك پهیشه. ناڤه.</p>

دیسا گهلهك فۆرمین ههین د مژدارن هیز بکهڤیته سهر برگا دوماهیکی
 واتا ناڤی(ناڤهک'ی داریژتی) ددهن و ئەگەر هیز بکهڤیته سهر برگا ژ بهری
 دوماهیکی یان برگیڤ پيشی واتا رستی ددهن ب قی رهنگی:

<p>۱. // -// هزرمه'ندی. - // واتا: تو هزرمه'ندی. فۆرم: رسته یه.</p>	<p>۱. // -// هزرمه'ندی. - // واتا: تهفکیر. فۆرم: ئیك پهیشه. ناڤه.</p>
<p>۲. // -// خو'شی. - // واتا: تو خو'شی. فۆرم: رسته یه.</p>	<p>۲. // -// خو'شی. - // واتا: خو'شی و شادی. فۆرم: ئیك پهیشه. ناڤه.</p>
<p>۳. // -// کو'رتی. - // واتا: تو کو'رتی. فۆرم: رسته یه.</p>	<p>۳. // -// کو'رتی. - // واتا: ئەو مروڤی هاتیه کو'رتن. فۆرم: ئیك پهیشه. ناڤه.</p>
<p>۴. // -// قاز'ی. - // واتا: تو قاز'ی.</p>	<p>۴. // -// قاز'ی. - // واتا: حاکم.</p>

	فۆرم: ئىك پەيشە (ساده) يە. نافە.	فۆرم: رستە يە.
۵.	// - دانا' - // واتا: دانا هات. (دانا) نافى كورانە. فۆرم: ئىك پەيشە. نافە.	// - دانا. - // واتا: وى پەرتوك دانا سەر مېزى. فۆرم: رستە يە.
۶.	// - دانە' - // واتا: يەكە (وحدە). فۆرم: ئىك پەيشە. نافە.	// - دانە. - // واتا: پەرتوكى دانە. فۆرم: رستە يە.

مورفيمىن (ن، ي، ە، ا) چوار مورفيمىن مورفولوزىنە:

ن: دچيته سەر كارى بورىي ساده.

ي: دچيته سەر كارى بورىي ساده و دچيته سەر هەقائىقى.

ە: دچيته سەر بنىاتى كارى .

ا: دچيته سەر بنىاتى كارى.

و نافى زى پەيدا دبن و دەينه دروستكرن كو پەيشىن نوى و جودانە و خودان واتايىن جودانە و سەر ب پۆلەكا دى يا ئاخشتىشەنە، ژبەر هندی دەمى (ن، ي، ە، ا) دچنە سەر پەيشىن (نقىست، ئازاد، هزرمنەند، دان...) كارتىكرن ل جەى هيزى دەيته كرن و هيزى رادكىشىن بو سەر برگا دوماهيكى، چونكى هيز د پەيشىن گرۇپا نافيدا ل سەر برگا دوماهيكىيە، واتە ئەگەر مورفيمەك چو سەر پەيشەكى و هيز بو خو راكيشا واتە ئەو مورفيمەكا مورفولوزىيە (دارژتنييه).

ديسا ژبلى كو (ن، ي، ە، ا) چوار مورفيمىن مورفولوزىنە هەقبىژن دگەل چوار مورفيمىن سينتاكسى (ن، ي، ە، ا) و دچنە سەر(كارى بورى، سەر نافى يان هەقائىقى، بنىاتى كارى) بو ب جە هينانا ئەركەكى سينتاكسى و كارتىكرنى ل واتا وان پەيشان ناكەن و پۆلىن وان يىن ئاخشتى ناكوهورن. (ن) نيشانا ريككەقتنييه دگەل كارى بورى دەيت بو دەرپىنى ژ ريككەقتنى دگەل كەسى

دوی و سییی یی کۆم و ئەفه ئەرکی وی یی سینتاکسیه. (ی) نیشانا ریکهفتنیه دگهل کهسی دوی یی تاک دهردهکەفیت. (ا) نیشانا تافی بوریه و دهربرینی ژدهمی دکەت. (ه) جهناقە بو کهسی دوی یی تاک و پشکداریی د پیکهاتا کاری فهزمانیدا دکەت و جهی بکهری دگریت. (ن، ی، ه، ا) واتا و پۆلین وان پهیشان ناگوهورن واته چوار مۆرفیمین سینتاکسینه.

دیسا مۆرفیما(نه) مۆرفیمهکا مۆرفولۆژیه و پشکداریی د دروستکرنا پهیشین نویدا دکەت، بهلی نههیز راکیشه. مۆرفیما (نه) ههقبیژه دگهل مۆرفیمهکا سینتاکسی ئەو ژی مۆرفیما نهرییه (نه) و ئەف مۆرفیما نهری مۆرفیمهکا هیز راکیشه، وهکی قان نمونین ل خواری د مژدارن و پتر ژ واتایهکی و فۆرمهکی دگههینن ب قی رهنگی:

<p>1. // -// نه'ساخه - // واتا: ئەحمەد نه'ساخه.(نهخۆشه). فۆرم: نه'ساخ = ئیک پهیشه. ناقه.</p>	<p>// -// نه'ساخه - // واتا: ئەحمەد نه'ساخه.(نهخۆشه). فۆرم: نه'ساخ = ئیک پهیشه. ناقه.</p>
<p>2. // -// نه'مر - // واتا: ئەو پیشیک نه'مر. فۆرم: رستهیه. کارهکی نه'رییه.</p>	<p>// -// نه'مر - // واتا: سهرکردی نه'مر. فۆرم: ئیک پهیشه. ناقه.</p>
<p>3. // -// نه'مام - // واتا: ئەز نه'مام. فۆرم: رستهکا نه'رییه.</p>	<p>// -// نه'مام⁽¹⁾ - // واتا: من نه'مامهک چاند. فۆرم: ئیک پهیشه(سادهیه). ناقه.</p>

دیسان گهلهک رسته یین ههین وهکی:

- رویبار بوش بو.
- ئاف شیلی بو.
- گرشین بو.

ژ لایئ دەمیقه د مژدارن، هیژ قئ مژداریا دەمی قەدره‌قینیت دەمی رویدانا
کاری وان دەستنیشاندکەت ب قئ رهنگی:

۱. ئەگەر هیژ بکەقیتە سەر(بو) واتا دەمی نوکە دگەهینیت، ئەو کارە دەمی
نوکه یئ رویدای.

• // -// رویبار بوشبو! - // (دەمی نوکه رویبار یئ بوشە دەمی بوری یئ بوش
نەبو).

• // -// ئاڤ شیلیبو! - // (دەمی نوکه ئاڤ یا شیلیه و دەمی بوری ئاڤ یا
شیلی نەبو).

• // -// گر شینبو! - // (دەمی نوکه گر یئ شینه و دەمی بوری گر یئ
شین نەبو).

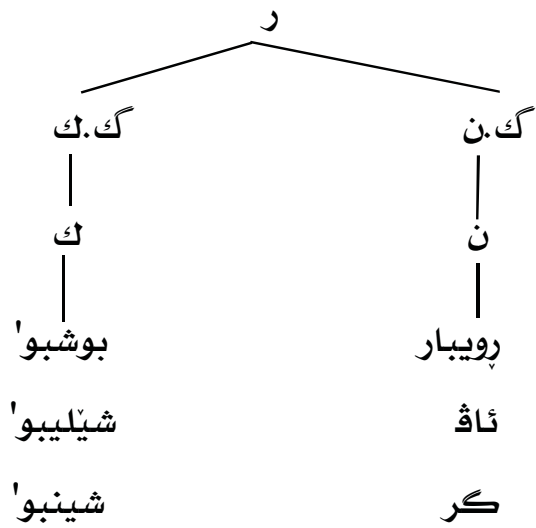
۲. ئەگەر هیژ بکەقیتە سەر(بوش، شیلی، شین) واتا دەمی بوری دگەهینیت، ئەڤ
کارە دەمی بوری یئ رویدای:

• // -// رویبار بوش بو. - // (دەمی بوری رویبار یئ بوش بو، نوکه یئ بوش
نینه).

• // ئاڤ شیلی بو. - // (دەمی بوری ئاڤ یا شیلی بو، نوکه یا شیلی نینه).

• // -// گر شین بو. - // (دەمی بوری گر یئ شین بو، نوکه یئ شین
نینه).

بو واتا ئیکئ رسته ژ دو پشکان پیکدهیت (رویبار+ بوشبو)، (ئاڤ+ شیلیبو)،
(گر+ شینبو) و په‌یضین (بوشبو، شیلیبو، شینبو) کارین لیکداینه و پیکهاتینه ژ
هه‌قائناڤئ (بوش، شیلی، شین) د گەل کاری بوری یئ ساده (بو). هەر دو پیکشه
کاره‌کی لیکدای یئ تینه‌پەر دروستدکەن و هیژ د کاریدا دکەقیتە سەر قاولاً
مۆرفیما بنه‌ره‌تیا کاری ئەو ژئ بنیاتئ کاری (بو)یه. هوسا په‌یه‌وندیا سینتاکسی د
ناقبه‌را واندای ب قئ رهنگی بیت:

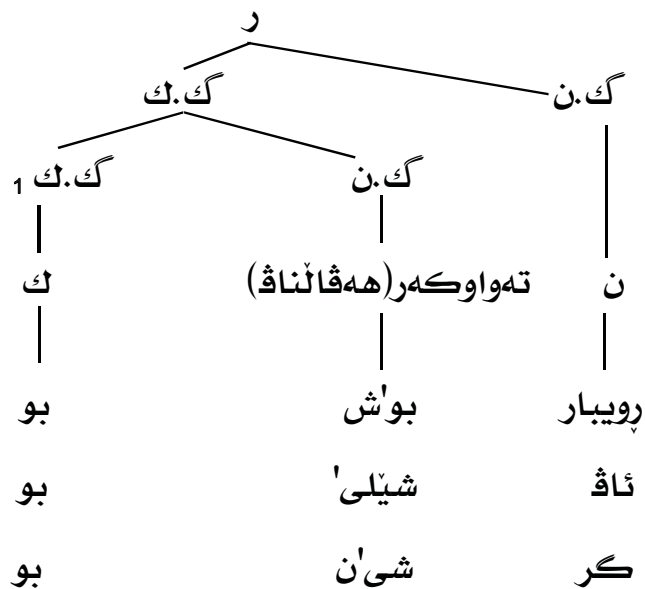

بو واتا دوى رسته ژسى پشكان پيكدهييت: - رويبار+بوښ+بو.

- ئاڤ + شيلى + بو.

- گر + شين + بو.

پهيوهنديا سينتاكسى ب فى رهنگيه:

ل قیڙی (بوش، شیلی، شین) و (بو) هەر ئیک په‌یقه‌کا سه‌ربه‌خویه و
 ئه‌رکی خوی سینتاکی هه‌یه. (بوش، شیلی، شین) بونه ته‌واوکه‌ر بو (بو) ژبه‌ر
 هندی ئه‌و په‌یقین سه‌ربه‌خونه و هیزا خوی پاراستی .

رستا (گر شین بو) رسته‌کا مژداره و سی و اتایین جودا ددهت و ب ریکا
 ناقبری و هیزی هەر سی و اتایین وی ژیکجودا دبن. ب قی رهنگی:

- // - گرشین' بو. - // (ئه‌فه ده‌فه‌را گرشینی بو).
- // - گر // شینبو'. - // (دهمی نوکه گری شین و کهسه).
- // - گر // شی' بو. - // (دهمی بوری گری شین بو).

دیسا رسته‌کا وهکی (هەر سی دهرچون) یا مژداره، دو واتایین ژیکجودا ددهت
 ب جهگوه‌ورینا هیزی. ئانکو هیزا به‌رامبه‌ری یا به‌ریره ژ جودا کرنا واتایین وی، ب
 قی رهنگی:

ئه‌گه‌ر هیز بکه‌قیتته سه‌ر (هەر):

- // . هه'ر سی دهرچون. // واتا (هه‌می سی بون و هه‌می دهرچون) ددهت.

ئه‌گه‌ر هیز بکه‌قیتته سه‌ر (سی):

- // . هه‌ر سی' دهرچون. // واتا (پتر بون ژ سییا و ب تنی سی هاتن.) ددهت.

هوسا رستا (هەر چوار گول گه‌شبون.) چوار واتایا ددهت ب جهگوه‌ورینا
 هیزی، ب قی رهنگی:

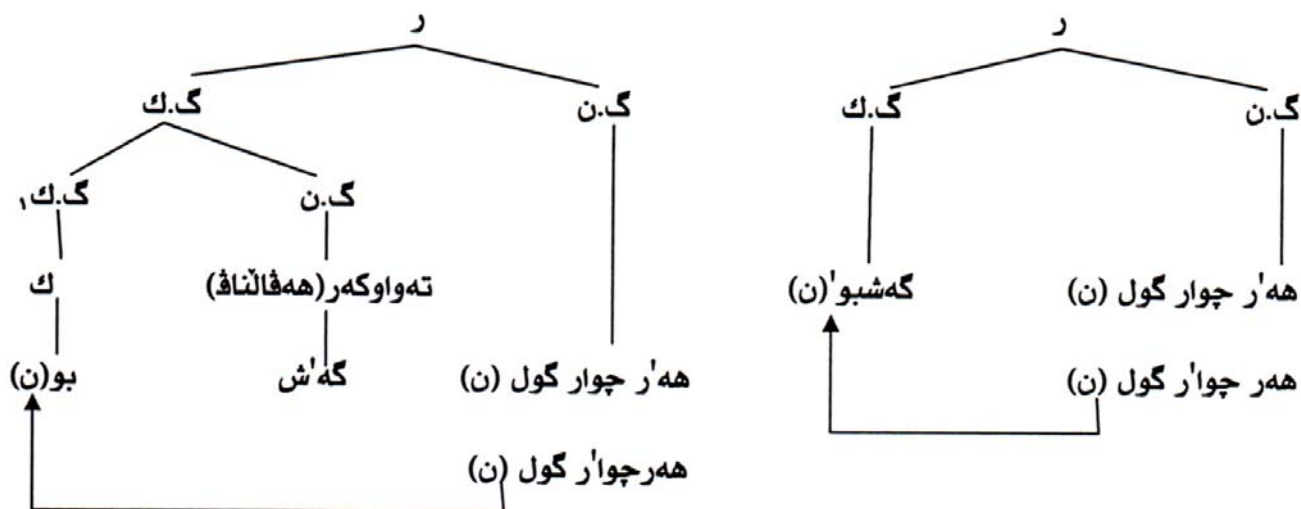
۱. // - هه'ر چوار گول گه‌شبون. - // هه‌می چوار گول بون و هه‌ر چوار
 نوکه د گه‌شن.

۲. // - هه'ر چوار گول گه'ش بون. - // هه‌می چوار گول بون و هه‌ر
 چوار ل ده‌می بوری د گه‌ش بون.

٣. // - هەرچوار گول گەشبو'ن. // زیڤهتر بون ژچوار گولا و ب تنی نوکه چوار گول د گەشن.

٤. // - هەرچوار گول گەش بون. // زیڤهتر بون ژچوار گولا و دەمی بوری ب تنی چوارگول د گەش بون.

په یوه نډیا سینتاکسی د ناڤهرا پشکین وی رستیدا ب فی رهنگیه:

واته هیژا بهرامبهری رۆلهکی گرنگی یی هه ی د قه ره قاندا مژداریبیدا ل سهر واتا رستی، ئاخشتنکهر دشیته هیژی بدهته ههر په ییشه کا وی بشیت بو ده ریخستنا مه بهستا خو یان دوپاتکرن و نه ریکرنا واتا وی په ییشی.

• دوهی په رله مانی کوردستانی کومبونه ک گریدا .

ئه ق رسته یا مژداره و دیارینه کا مه بهستا ئاخشتنکهری ژ لیفکرنا فی رستی چیه؟ ئه ری ئه ق رسته وه کی رسته کا ئاسایه و وه کی ئیک گوتن هاتیه لیفکرن و هیژا رستی کهفتیه سهر په ییشا دوماهیکی ژ رستی و مه بهستا وی ب تنی راگه هاندنه؟ یان په ییشه کا دی مه بهستا ویه و هیژا بهرامبهری دانایه سهر و نه دیاره کا مه بهستا وی کیژ په ییشه؟ ئه گهر ئاخشتنکهری ب مه بهست هیژا بهرامبهری

دانیتە سەر ھەر پەیشەکی د رستیدا دی واتایەکا جودا دەت ژ کەفتنا ھیزی بۆ سەر پەیشەکا دی دەمان رستیدا .

ئەگەر ھیزا بەرامبەری کەفت سەر پەیشا(دوھی) ئەو مەبەستا ئاخشتنکەری ئەو دوھی پەرلەمانی کوردستانی کومبونەک گریدا و نە چ روژین دی و رستە دی بیتە بەرسقا پرسیارا:

• // -// کەنگی پەرلەمانی کوردستانی کومبونەک گریدا؟ -// //

• // -// دوھی پەرلەمانی کوردستانی کومبونەک گریدا. -// //

ئەگەر ھیزا بەرامبەری بکەفیتە سەر گرییا (پەرلەمانی کوردستانی) ئەو مەبەستا ئاخشتنکەری ئەو کو پەرلەمانی کوردستانی کومبونەک گریدا و نە چ لایەنین دی و رستە دی بیتە بەرسقا پرسیارا:

• // -// دوھی کی کومبونەک گریدا؟ -// //

• // -// دوھی پەرلەمانی کوردستانی کومبونەک گریدا. -// //

ئەگەر ھیزا بەرامبەری بکەفیتە سەر پەیشا (کومبونەک) ئەو مەبەستا وی ئەو کو پەرلەمانی کوردستانی کومبونەک گریدا و چ تشتین دی گرینەدان و رستە دی بیتە بەرسقا پرسیارا:

• // -// دوھی پەرلەمانی کوردستانی چ گریدا. -// //

• // -// دوھی پەرلەمانی کوردستانی کومبونەک گریدا. -// //

ئەگەر ھیزا بەرامبەری بکەفیتە سەر پەیشا(گریدا) ئەو مەبەستا وی ئەو پەرلەمانی کوردستانی کومبونەک گریدا و چ کارین دی نەکرن و رستە دی بیتە بەرسقا پرسیارا:

• // -// دوھی پەرلەمانی کوردستانی چ ل کومبونەکی کر؟ -// //

• // -// دوھی پەرلەمانی کوردستانی کومبونەک گریدا. -// //

هوسا ب قى رهنكى ههر جارهكى هيزا بهرامبهري بكهفите سهر ههر
پهيفهكى د رستيدا دى واتا و مهبهسته كا جودا دهت ژ واتا و مهبهستا پهيفشا ديترو
ئهفه دچيته د ناڤ سنورى پراگماتيكيڤا، چونكى مهبهستا ئاخشتنكهري دياردكهت.

ديسا رسته كا وهكى

• ئهز ناچمه بازاری.

ئهگهر هيز بكهفите سهر (ئهز) واته ئهز ناچم، بهلكو كهسهكى دى

بچيت.

• ئهز ناچمه بازاری.

ئهگهر بكهفите سهر (ناچم) واته ئهز دوپات دكهم كو ئهز ئيکجار ناچم.

• ئهز ناچمه بازاری.

ئهگهر بكهفите سهر (بازاری) واته ئهز ناچمه بازاری، بهلكو بچمه جههكى

دى.

• ئهز ناچمه بازاری.

٤.٣. رۆلی هیزی و ناڤیری پیکه د قهرهفاندنا مژداریییدا:

گه له ك فۆرمین مژدار یین ههین و پتر ژ كههرسته كا نه كههرتی رۆلی خو د قهرهفاندنا مژداریا وندا دبیت. د قان نمونین ل خواری هیز و ناڤیر ههردو پیکه رۆلی خو د قهرهفاندنا مژداریا وندا دبیت و واتا و فۆرمی وان دهستنیشاندهت. ئەگەر هیز بکهفیته سهر برگا دوماهیکی ژوی فۆرمی و ناڤیر د ناڤهرا پشکین وی فۆرمیدا نه بیت و پیکه بهیت لیفکرن دی واتا ئیک په یفی دت ئانکو ناڤی و ئەگەر هیز بکهفیته سهر دیارکهری یان پشکا ئیکی ژوی فۆرمی و ژیکجودا بهیت لیفکرن و ناڤیر هه بیت دی واتا گری یان رستی دت ب فی رهنکی:

١. // - بیمال' - // واتا: ناڤی کهسانه (کچان). فۆرم: ئیک په یفه، ناڤه.	// - بی' مال - // واتا: مروڤی بی مال. فۆرم: بی' = نی. نه رییه . مال = جهناڤی ناڤه.
٢. // - دوبان' - // واتا: دهشته که سهر ب قهزا سیمیلیڤهیه. فۆرم: ئیک په یفه، ناڤه .	// - دو' بان - // واتا: دو سهریان. فۆرم: گرییه . دو = دیارکه ره. بان = دیارکریه.
٣. // - دوکه'ر - // واتا: گونده که نزیک باژیری دهوکی. فۆرم: ئیک په یفه، ناڤه.	// - دو' کهر - // واتا: دو کهر (قهه د) ین نانی. فۆرم: گرییه.
٤. // - دوری' - // واتا: مروڤی دوری و منافق. فۆرم: ئیک په یفه، ناڤه.	// - دو' ری - // واتا: دو رویین تشته کی (وجهان). فۆرم: گرییه.

<p>٥. // - دولا' - // واتا: گوندهکه نزیك باژیڤی زاخو. فۆرم: ئیك په‌یقه، ناڤه.</p>	<p>// - دو' // لا - // واتا: دو لایین جادی(رهخ). فۆرم: گرییه.</p>
<p>٦. // - سیگرکا' - // واتا: ناڤی گوندهکیه. فۆرم: ئیك په‌یقه، ناڤه.</p>	<p>// - سی' // گرکا - // واتا: سی گرکین ئاخی. فۆرم: گرییه.</p>
<p>٧. // - ئیکجار' - // واتا: چ جارا (ابدا). فۆرم: ئیك په‌یقه، ناڤه.</p>	<p>// - ئی'ك // جار - // واتا: جارەکی ب تنی. فۆرم: گرییه.</p>
<p>٨. // - ئیکماله' - // واتا: گوندهکه نزیك باژیڤی دهوکی. فۆرم: ئیك په‌یقه، ناڤه.</p>	<p>// - ئی'ك // ماله. - // واتا: ب تنی ئیك مال. فۆرم: رسته‌یه.</p>
<p>٩. // - ئیکگرتان' - // واتا: یه‌کبون(اتحاد). فۆرم: ئیك په‌یقه، ناڤه.</p>	<p>// - ئی'ك // گرتن. - // واتا: وان ئیك گرتن. فۆرم: رسته‌یه.</p>
<p>١٠. // - ده‌ستگرتان' - // واتا: هاریکاری (ته‌عاون). فۆرم: ئیك په‌یقه، ناڤه.</p>	<p>// - ده'ست // گرتن. - // واتا: وان ده‌ستین ئیکودو گرتن. فۆرم: رسته‌یه.</p>
<p>١١. // - نه‌خوشخانه' - // واتا: خه‌سته‌خانه. فۆرم: ئیك په‌یقه، ناڤه.</p>	<p>// - نه'خوش // خانه - // واتا: نه‌هغه نه‌خوش جه و کوچکه. فۆرم: رسته‌یه.</p>
<p>١٢. // - ههرمی' - // واتا: فیقی. فۆرم: ناڤه.</p>	<p>// - هه'ر // می. - // واتا: ب تنی ره‌گه‌زی می. فۆرم: گرییه.</p>

<p>13. // هەرمان. - // واتا: هەرئەو مان ل ویری و نه هاتن. فۆرم: رستهیه. هەر = ههفائناقی چهختکرنییه. مان = کاره.</p>	<p>13. // هەرمان. - // واتا: ناخی کهسانه(کوران). فۆرم: ئیک پهیشه، ناغه.</p>
<p>14. // ههروه' // دا مه. - // واتا: دوماهیکی ههروه ئەو تشت دا ف مه. فۆرم: (ههروه)، هەر = ههفائناقی چهختکرنییه وه = جهناغه.</p>	<p>14. // ههروه' // دا مه. - // واتا: وان ئەو تشت بی بهرامبەر دا ف مه. فۆرم: ههروه: ههفائکاره.</p>
<p>15. // رۆژ' // ئاقابو'. - // واتا: رۆژ چو خواری. فۆرم: رستهیه، رۆژ = ناغه . ئاقابو = کاره.</p>	<p>15. // رۆژئاقا' // بو. - // واتا: ئەغه رهخی رۆژئاقا بو نه رۆژههلات. فۆرم: (رۆژئاقا) ئیک پهیشه. ناغه.</p>
<p>16. // بو' // چون؟ - // واتا: بوچی ئەو چون؟ فۆرم: رستهیه. بو = فۆرمی پرسیاریه. چون = کاره.</p>	<p>16. // بوچون. - // واتا: بوچون و دیتنا وان . فۆرم: ئیک پهیشه، ناغه.</p>
<p>17. // کا' // ژین؟ - // واتا: ژین ل کیشهیه؟ فۆرم: رستهیه. کا = فۆرمی پرسیاریه. ژین = ناغه</p>	<p>17. // کاژی' ن. - // واتا: ناخی کهسانه(کچان). فۆرم: ئیک پهیشه، ناغه.</p>
<p>18. // کا' // نیوار؟ - // واتا: نیوار ل کیشهیه؟ نیوار = ناخی کورانه. فۆرم: رستهیه. کا = فۆرمی پرسیاریه.</p>	<p>18. // کانیاوار. - // واتا: ناخی کهسانه.(کور. کچ). فۆرم: ئیک پهیشه، ناغه.</p>

<p>19. // - // کارى'ز - // واتا: بیرو جوکین ئاقى. فۆرم: ئیک پهیشه. ناقه.</p>	<p>// - // کارى'ز - // واتا: بیرو جوکین ئاقى. فۆرم: ئیک پهیشه. ناقه.</p>
<p>20. // - // کامیران' - // واتا: ناقى کەسانە(کوران). فۆرم: ئیک پهیشه، ناقه.</p>	<p>// - // کامیران' - // واتا: ناقى کەسانە(کوران). فۆرم: ئیک پهیشه، ناقه.</p>
<p>21. // - // کابینە' - // واتا: خانین بچوک یین چولى. فۆرم: ئیک پهیشه، ناقه.</p>	<p>// - // کابینە' - // واتا: خانین بچوک یین چولى. فۆرم: ئیک پهیشه، ناقه.</p>
<p>22. // - // ما'//هین دیتن- // واتا: ئهري ما وان هین دیتن؟ فۆرم: ما = فۆرمى پرسىارییه. هین = جهناقه.</p>	<p>// - // ما'//هین دیتن- // واتا: وان ماهین دیتن. ماهین = ئازەله. فۆرم: ماهین = ئیک پهیشه، ناقه .</p>
<p>23. // - // ما'//چ'// دا وی. // واتا: ئهري ما وی چ تشت دا وی. فۆرم: ما = فۆرمى پرسىارییه، چ = فۆرمى پرسىارییه.</p>	<p>// - // ما'//چ'// دا وی. // واتا: ئهوي ماجهك دا وی. فۆرم: ماچ = ئیک پهیشه، ناقه.</p>
<p>24. // - // ما'//کەرە- // واتا: ئهري ما ئهو کەرە؟ فۆرم: رستا پرسىارییه. ما = فۆرمى پرسىارییه، کەر = ئازەله، نیره.</p>	<p>// - // ما'//کەرە- // واتا: ئەفه ما کەرە. ما کەر = ئازەله، مێیه. فۆرم: ما کەر = ناقه. ما کەرە = رستهیه.</p>

<p>// -// ما'// نامه ژخو بو؟ -// واتا: ئه‌ری ما ئه‌و نامه ژخو بو و بی فایده بو. فۆرم: ما = فۆرمی پرسیارییه. نامه = ناڤه.</p>	<p>25. // -// مانامه'// ژخو بو. -// واتا: مانامه (بقائنا) ل وی جهی ژخو بو. فۆرم: مانامه = گرییه = مان + + مه.</p>
<p>// -// سپی'// کر. -// واتا: به‌فری ره‌نگی جیای سپی کر. فۆرم: رسته‌یه. سپی = هه‌ڤا ئاڤه، کر = کاره.</p>	<p>26. // -// سپیک'ر. -// واتا: من سیف سپیکر.(من تیڤلی سیڤی پاکر). فۆرم: ئیک فۆرمه. کاره‌کی لی‌کدایه.</p>
<p>// -// روژ'// هه'ئات. -// واتا: روژ دمرکه‌فت. فۆرم: رسته‌یه. روژ = ناڤه. هه‌لات = کاره.</p>	<p>27. // -// روژه'ئات -// واتا: ئەم ل لایی روژه‌ه‌لاتی کاردکه‌ن. فۆرم: ئیک په‌یڤه. ناڤه.</p>
<p>// -// خ'ر'// ڤه‌کرن. -// واتا: مه خ‌ر‌شیشه ڤه‌کرن.(ڤه‌ک‌رنا ت‌شتان). فۆرم: رسته‌یه. خ‌ر = هه‌ڤا ل‌کاره. ڤه‌ک‌رن = کاره.</p>	<p>28. // -// خ‌رڤه'ک‌رن -// واتا: خ‌رڤه‌ک‌رنا مه ل قوتاب‌خانیه.(جمع) فۆرم: ئیک په‌یڤه. ناڤی کاریه.</p>
<p>// -// خ'ر'// کرن. -// واتا: مه سیڤ خ‌ر کرن.(ژیشه‌ک‌رن). فۆرم: رسته‌یه. خ‌ر = هه‌ڤا ل‌کاره. کرن = کاره.</p>	<p>29. // -// خ‌رک‌رن'// واتا: خ‌رک‌رنا خه‌ل‌کی ل فی جهیه. فۆرم: ئیک په‌یڤه. ناڤی کاریه.</p>

رستا (لیب‌ورین پی‌دڤی ناکه‌ت ل سی‌داری بده‌ن).(عومه‌ر مه‌حموود
 که‌ریم: ۲۰۱۲: ۱۵) رسته‌کا مژداره و دو واتایی‌ن دژی ئیک دده‌ت ب جه‌گۆهورینا هی‌زی
 و ناڤبری واتایی‌ن وی دیاردبن، ب فی ره‌نگی:

١. ئەگەر هیز بکهفیتە سەر(لیبورین) و پشتی وی ناقبرەك هەبیت، مەبەستا دادومری ئەووە کو گونەهباریی بی تاوانە و دی هیته ئازادکرن و ل سیداری نەدەن.

• // - // لیبورین // پیدقی ناکەت ل سیداری بدەن. - // (ئەم لیبورین، پیدقی ناکەت کونەهباری ل سیداری بدەن). لیبورین ل قیری رستەیه(ئەم لیبورین). (ئەم) هاتیە ژیرن.

٢. ئەگەر هیز بکهفیتە سەر(پیدقی ناکەت) و پشتی وی ناقبرەك هەبیت، مەبەستا دادومری ئەووە کو ئیدی لیبورین پیدقی ناکەت و تاوانباری ل سیداری بدەن.

• // - // لیبورین پیدقی ناکەت // ل سیداری بدەن. - // (واتە ئیدی لیبورین پیدقی ناکەت و ئەم لینابورین و دقیت تاوانبار بهیته سیدارەدان). ل قیری لیبورین (ناقئ کاریه).

ئەق و اتا و مەبەستا (دادومری) د قئ رستا بوریدا دیارکری ب ریکا هیزا بەرامبەری و ناقبری پشکەك ژ و اتا فەرهنگیا پهیفا و واتا ریزمانیا رستی نینه، د بارۆدوخەکی هوسادا واتا و مەبەستا رستی ب ریکا هیزا بەرامبەری دەیتە گەهاندن و ئەقە د ناڤ پراگماتیکیدا دەیتە راقەکرن، چونکی مەبەستا ئاخشتنکەری دیاردکەت.

دیسا رستا (سزادان فایدەناکەت تو چ بکهی). وهکی نمونا بوری ب جهگوهۆرینا هیزا بەرامبەری و ناقبری دو واتایا ددەت ب قئ رهنگی:

١. // - // سزادان // فایدەناکەت تو چ بکهی. - // (ئەو هاتە سزادان، فایدەناکەت تو چ بو وی بکهی). (سزادان) ل قیری کاره.

٢. // - // سزادان فایدەناکەت // تو چ بکهی. - // (سزادان فایدەناکەت، خو تو چ بکهی هەما سزا نەدە). (سزادان) ل قیری ناقئ کاریه.

۳. ۵. رۆلی ئاوازی د قەرەقاندنا مژداریییدا:

ئاوازه دیارترین کهرستا نه کهرتیه، رۆلی وی بۆ نه هیلانا مژداریی پتره ژ فۆنیمین دی یین نه کهرتی ب تایبتهی قەرەقاندنا مژداریا رستی. ئاوازه کهرسته کا قهگره و ههمی کهرستین دی یین نه کهرتی ب خوڤه دگرت و ههمی رسته نه گهر ژ ناق دهوروبه ری ئاخشتنی بهینه دهر د مژدارن و ب گوهورینا ئاوازا رستی و اتا وی ژی دهیته گوهورین، ((به گوپرینی پله ی (نغمه) ی رسته یهك بهبی دستکاری کردنی ووشه و برگه و فونیم و مؤرفیمی نهو رسته یه پی ی تهوتری ئاوازه و ته بیته هوی گوپرینی نهو رسته یه ..... له زمانی کوردیدا، به لکو له ههمو زمانیکدا، ئاوازه بهستراوه به نغمه ی قسه ی قسه کهرموه، ئەم نغمه یه جوړو حالته ی قسه کهری تیدا دهرته کهوی وهکو توره ی و نه رمی و سه رسوپمان، ئەمه له لایه کهوه، له لایه کی تریشه وه به گوپرینی ئاوازه جوړی رسته که ته گوری وهکو رسته ی پرسیارکردن و حاله ت و نه مر.... هتد)) (غازی فاتح وهیس: ۱۹۸۴: ۹۳).

ئاوازی رۆله کی گرنه د قەرەقاندنا مژداریییدا ل سهر و اتا رستان یا هه ی و جوداهیی دئیخه ته د ناقبه را و اتایین جودایین رستییدا، چونکی ئاوازی و اتایه کا نه رکی یا هه ی ژ لایێ کارتیکرنا وی ل سهر دیارکرن و روهنکرنا و اتا و مه به سستین جودا یین رستان بۆ نمونه:

• نه قرو باران دی هیته

رسته کا مژداره، ب گوهورینا ئاوازا وی چه ندین و اتایین جودا ددهت. هیچ هیمایه کی خالبه ندیی (،،، ؛،) بۆ نه هاتیه دانان، ئەق هیمایین خالبه ندیی نوینه ریا ئاوازی د نشی سینیدا دکه ن، ژبه ر هندی ئەم جوړی قی رستی نزانین و ئەم نزانین کا مه به ستا ئاخشتنکه ری ب نشی سینا قی رستی چیه (راکه هاندنه، پرسیاره، سه رسوپمانه) یان هیزه کا رهوانبیزی دگه ل هه یه وه کی ئاگه هدارکرن و هیجه ت گرتن... هتد، یان نه گهر ئەق رسته بهیته گوتن، به لی گوهداری گو ه ل ئاوازا

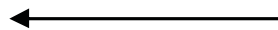
وی نه بیت گوهدار نزانیت کا مه بهستا ئاخشتنکهری ب گوتنا قی رستی چیه، چونکی ئاوازا وی نه گه هشتیه گوھین وی، دا د مه بهستا وی بگه هیت .

ئه گهر ب ئاوازه کا ئاسوی بهیته گوتن و د نشی سینیدا خاله ک (. ل دوماهیکا رستی بهیته دانان، ئهو مه بهست ب وی رستی راگه هاندنه .

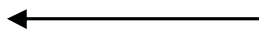

• // - ئه قرو باران دی هیت. - // (راگه هاندن)

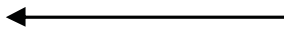
دبیت گوتنا قی رستی د دهوروبه رین جودادا هیزه کا رهوانبیژی دگهل هه بیت و ئاخشتنکهر مه بهستا خو یا قه شارتی ب ریکا رستا راگه هاندنی و ئاوازا وی بگه هینیته گوهداری، دبیت مه بهست پی ئاگه هدارکرن، هیجه تگرتن، قه دهغه کرن ... دبیت دگهل بهرچا ق و مرگرتنا دم و جه و جورئ په یوه ندیی د ناقبه را واندا .

• // - ئه قرو باران دی هیت. - // (ئاگه هدارکرن)

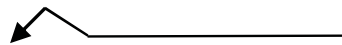

• // - ئه قرو باران دی هیت. - // (هیجه تگرتن)

• // - ئه قرو باران دی هیت. - // (قه دهغه کرن)

ئه گهر ئهو رسته ب ئاوازه کا بلند نزم بهیته گوتن و د نشی سینیدا هیمایئ (؟) بو بهیته دانان ئهو مه بهست پی پرسیاره . پرسیارئ ل هاتنا بارانی دکه ت.

• // - ئه قرو باران دی هیت ؟ - //

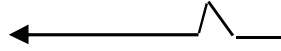
ئه گهر ئاوازه ل سهر په یفا باران بلند نزم ببیت، ئهو پرسیار ل سهر هاتنا بارانییه نه به فرئ و تشته کی دی .

• // - ئەقرو باران دى ھىت؟ - //

ئەگەر ل سەر پەيشا (ئەقرو) بلند نزم ببیت و اتا پرسىار ل سەر دەمى ھاتنا

بارانىيە.

• // - ئەقرو باران دى ھىت؟ - //

دىسا ل دويف تىورا كدرارین ئاخشتى، دبیت ئەق رستا پرسىارى بۆ
چەندىن واتا و مەبەستىن جودا بكاربھىت و چەندىن مەبەستىن قەشارتى ل پشت
گوتنا وى ھەبن.

ئەگەر ھەر ئەو رستە ب ئاوازەكا بلند بەھتە گوتن و د نھىسىنىدا ھىمايى
(!) بۆ بەھتە دانان، مەبەست ب گوتنا وى رستى سەرسورمانە.

• // - ئەقرو باران دى ھىت! - //

ب قى رەنگى د لىقكرنىدا ئاوازی و د نھىسىنىدا ھىمايىن خالبەندى
جورى رستى دياركر. ئاوازە برىاردەرە ل سەر دەستنىشانكرنا جورى رستى، ئەق
رستىن بورى ژلايى پىكھاتنىقە ھەكى ئىكن و چ مۆرفىم و پەيش و گرى لى زىدە و
كىم نەبوینە، بەلى ب تنى ئاوازا وان ھاتىە گوھورپىن و جوداھى د واتا واندا
پەيداكرىە، جورى رستى و مەبەستا وان گوھورپىە ژ راگەھاندن بۆ پرسىارى و بۆ
سەرسورمانى، دىسا ئاخشتنكەر دشىت ب رىكا ئاوازا فان جورىن رستان د بارۆدوخىن
جودادا ب رىكا تىورا كدرارین ئاخشتى ب شىوھكى قەشارتى و نەراستەوخو
مەبەستا خو بگەھىنىت و ھىزا رەوانبىزىا رستى و روى ژناقدا يى رستى دياربەكتە.

• // - چەوا؟ // نەسرین چو! - // (پرسىار و سەرسورمان)

رستا بوری رسته کا پرسیار و سهرسورمانی پیکشهیه، ئاخشتنکهر حیبهتیا
 خو ب ریکا پرسیار دیارکەت. ل قیری هیز دکهفیتە سەر پهیفا پرسیار و
 ناقبرەك د ناقبەرا پهیفا پرسیار و رستیدا پهیدا دبیت هەمی ب ئیک ئاوازه ناهیتە
 گوتن.

• // - چەوا نەسرین چو؟ - // (نەرازیبون)

جوری رستا بوری پرسیار، بەلئ هیزا رهوانبیژیا وی نەرازیبونه، هیز
 ناکهفیتە سەر پهیفا پرسیار و ناقبر د ناقبەرا پهیفا پرسیار و پشکین دی یین
 رستیدا نینه و هەمی ب ئیک ئاواز دهیتە گوتن کو ئاوازا رستا سهرسورمانییه.
 ئەو رستین ب هاریکاریا پهیفین پرسیار دروستدین بو مەبهستا پرسیار و وەرگرتنا
 زانیاریا ب تنی ناهین، بەلکو چەندین مەبهستین قەشارتی ب ریکا تیورا کردارین
 ئاخشتن پئ رادگەهینیت.

(تویی باشی) رسته کا مژداره و پتر ژ واتایهکی ددهت ب قی رهنگی:

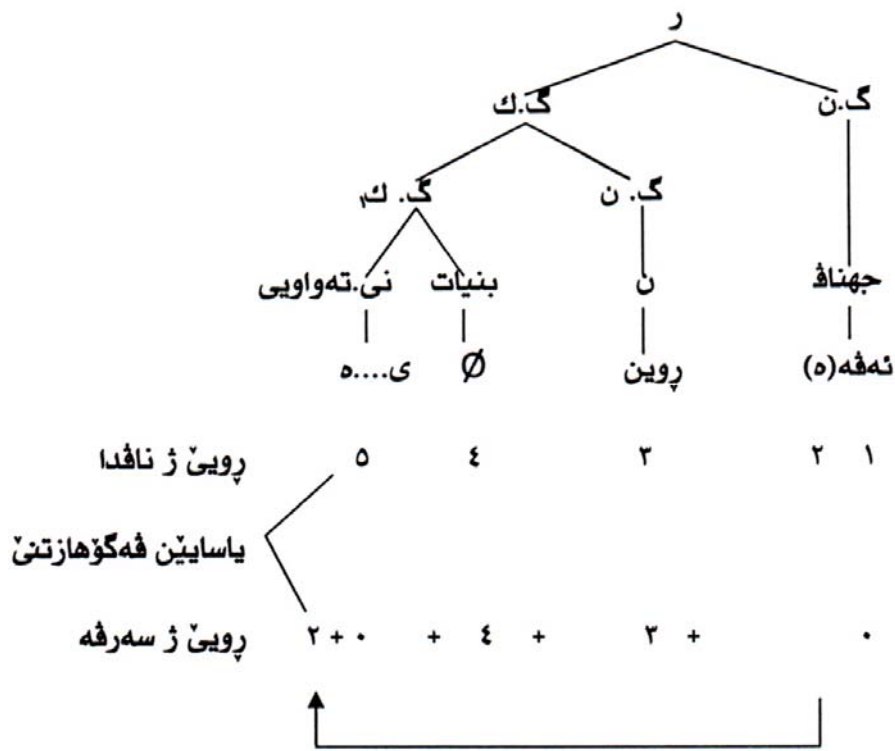
۱. // - تویی باشی؟ - // ، ب ئاوازا رستا پرسیار بهیتە گوتن.
 فورمهکی ئیکگرتیه بو سلاقی و چهوانیی .

۲. // - تویی باشی . - // ب ئاوازا رستا راکههاندنی یا ئاسوی
 بهیتە گوتن. رسته راکههاندنه راکههاندنا باشیا ویه.

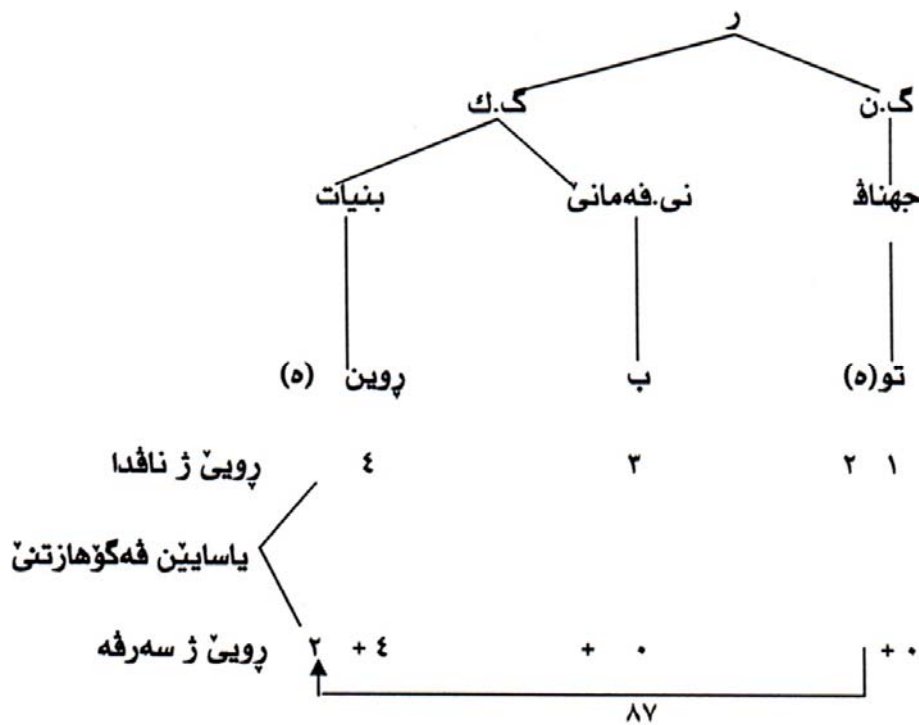
(روینه) رسته کا مژداره دو واتایین جودا ددهت و ئاوازه مژداریا وی
 قەدرەشینت ب قی رهنگی:

۱. ئەگەر ب ئاوازه کا ئاسوی بهیتە گوتن:

• // - روینه. - // واتا (ئەفە روینه) ئانکو (چەورە).

٢. ئەگەر ب ئاوازه‌کا نزم بلند بهیته گوتن: // روینه . - // کاری فه‌رمانییه .
ئانکو دانیشه .

دیسا رستا (بخوینه) مژداره دو واتایین جودا ددهت ب قی رهنگی:

۱. ئەگەر ب ئاوازهکا ئاسۆی بهیته گوتن، رسته راگه هاندنه:

• // - ب خوینه. - // ئانکو ئەف گوشته ب خوینه.

ل قییری پیشگری (ب) دی ژ (خوین) قه بیت و پیقه ناهیت گوتن و نشیسن

۲. ئەگەر ب ئاوازهکا نزم بلند بهیته گوتن: . // - بخوینه. // کاری
فهرمانییە و پیشگری (ب) دی ب بنیاتی کاریقه هیته گوتن و نشیسن.

۶.۳. رۆلی هیزی و ئاوازی پیکشه د قهرهفاندنا مژداریییدا:

- (هاتن ملامه) رستهکا مژداره و پتر ژ واتایهکی ددهت هیز و ئاوازی رۆلی
خود قهرهفاندنا مژداریا ویدا دببن ب قی رهنگی:

• // - هاتن ملامه - // ب ئاوازهکا ئاسۆی بهیته گوتن ئەو رستهکا
راگه هاندنییه، هیز ل سهر (هاتن) بیت و رویی ژناقدا دی بیته (ئەو هاتن
ملامه و چ کارین دی نه کرن)، (ملامه) ل قییری ههفالکاری جهیه.

• // - هاتن ملامه' - // ب ئاوازهکا ئاسۆی بهیته گوتن ئەو رستهکا
راگه هاندنییه، هیز ل سهر (ملامه) بیت و رویی ژناقدا دی بیته
(ئەو هاتن ملامه و نه چون چ مالین دی).

• // - هاتن ملامه؟ - // ب ئاوازهکا بلند نزم بهیته گوتن ئەو رستهکا
پرسیارییه. ئەگەر ئاوازه ل سهریهیضا (هاتن) بلند بیت و هیز بکهفیت
سهر (هاتن) ئەو پرسیار ژ کاری (هاتن) ه و رویی ژناقدا دی بیته (ئەری ئەو
هاتن ملامه؟)

• // - هاتن ملامه'؟ - // ب ئاوازهكا بلند نزم بهیته گوتن و ئاوازه ل
 سه‌ر په‌ی‌شا (م‌لامه) بلند بیته و هی‌ز بکه‌فیت سه‌ر دی بیته رسته‌کا
 پرس‌یاری، رویی ژناقدا دی بیته (ئه‌ری ئه‌و هاتن ملامه و نه‌چون چ مالین
 دی؟).

• // - هاتن ملامه !- // ب ئاوازه‌کا بلند بهیته گوتن ئه‌و رسته دی
 بیته رسته‌کا سه‌رسورمانی، ئه‌گه‌ر هی‌ز بکه‌فیت سه‌ر(هاتن) ئه‌و
 سه‌رسورمانه ژهاتنی، رویی ژناقدا دی بیته (وای ئه‌و هاتن ملامه و چ کارین
 دی نه‌کرن).

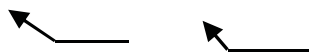
• // - هاتن ملامه'!- // ب ئاوازا رستا سه‌رسورمانی بهیته گوتن و هی‌ز
 ل سه‌ر (م‌لامه) بیت رویی ژناقدا دی بیته (وای ئه‌و هاتن ملامه و نه‌چون چ
 مالین دی).

• // - هاتن؟// ملامه. - // پرس‌یار و روه‌نکرنا پرس‌یارییه. (هاتن)ب
 ئاوازه‌کا بلند نزم بهیته گوتن ئه‌و دی بیته رسته‌کا پرس‌یاری و پشتی وی
 ناقبره‌کا هه‌لاویستی په‌یدا بیت و پاشی(م‌لامه) ب ئاوازه‌کا ئاسوی بهیته
 گوتن مه‌رم پی روه‌نکرنا پرس‌یارییه و رویی ژناقدا دی بیته (ئه‌ری ملامه
 هاتن؟)، (م‌لامه) ل فی‌ری مه‌به‌ست پی (که‌سین مالی)یه.

رۆلی هی‌زی و ئاوازی پتره ژناقبری د رستا بوریدا بو قه‌ره‌قاندنا مژداریی.
 رستا (مخابن ! ئه‌وهات.) رسته‌کا مژداره و دو واتایین جودا ددهت ب ریکا
 ئاوازا سه‌رسورمانی و هی‌زا به‌رامبه‌ری مژداریا وی دهیته قه‌ره‌قاندن.

● // - مخابن ! ئەو هات ! - // ئاوازه ل سەر مخابن بلند دبیت
سەرسورمانی دگەهینیت و ئەگەر هیژ بکەفیتە سەر(ئەو) رویی ژناڤدا یی
رستی دی بیتە (مخابن ئەو هات بلا کەسەکی دی هاتبا).

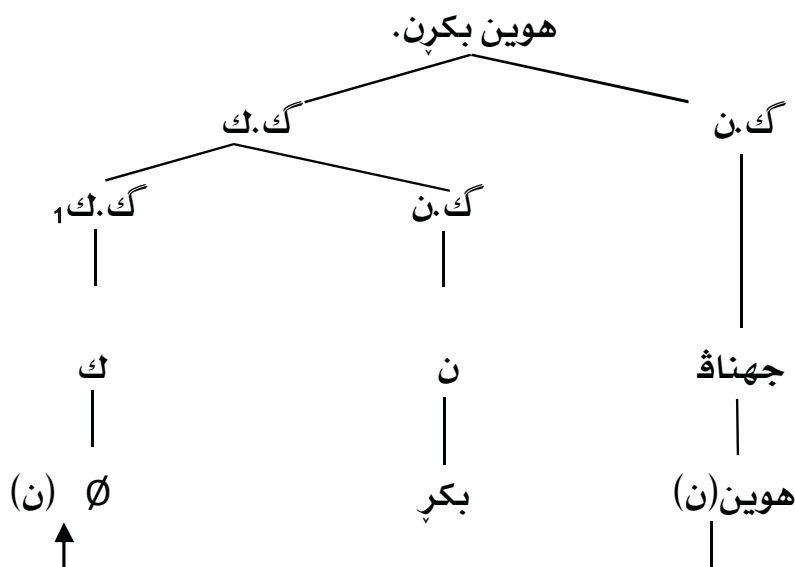
● // - مخابن! ئەو هات ! - // ئاوازه ل سەر مخابن بلند دبیت
سەرسورمانی دگەهینیت، ئەگەر هیژ بکەفیتە سەر(هات) رویی ژناڤدا یی
رستی دی بیتە (مخابن ئەو هات بلا مابا ل ویری و نەهاتبا).

واتە هندی ژمارا پەیشین رستی پتر بن ئەگەرین هەبونا مژداریی ژی دی
پتر بن .

دیسا رستەکا وەکی (هوین بکرن) یا مژدارە و چەندین واتایین جودا ددەت و
ب ریکا ئاوازی و هیژی مژداریا وی دەیتە قەرەقاندن. ب فی رەنگی:

● // - هوین بکرن. - // ب ئاوازه کا ئاسوی بهیتە گوتن دی بیتە
رستەکا راکەهاندنی و (بکر) ناقی بکەریه و پەیوهەندیا سینتاکسی د
ناقبەرا پشکین ویدا ب فی رەنگیە:

- // - هویڤن بکرن . - // رسته کا راکه هاندنییه و دوپاتی ل
سه ر هندی دکهت کو (هویڤن) بکرن و نه چ کهسین دی.

- // - هویڤن بک'رن . - // رسته کا راکه هاندنییه و دوپاتی ل
سه ر هندی دکهت کو هویڤن (بکرن) و نه چ تشتین دینه.

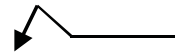
- // - هویڤن بکرن ! - // ب ئاوازه کا بلند بهیته گوتن مه بهست
پی سه رسورمانه و ئه گهر هیژ ل سه ر (هویڤن) بیت واته ئاخشتنکه ر
حیبه تیا خو دیاردکهت کو (هویڤن) بکرن و نه چ کهسین دی.

- // - هویڤن بک'رن ! - // ب ئاوازه کا بلند بهیته گوتن
مه بهست پی سه رسورمانه و ئه گهر هیژ ل سه ر (بک'رن) بیت واته
ئاخشتنکه ر حیبه تیا خو دیاردکهت کو هویڤن (بکرن) و نه چ تشتین
دینه.

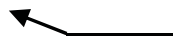
- // - هویڤن بکرن ؟ - // ب ئاوازه کا بلند نزم بهیته گوتن
مه بهست پی پرسیاره، ئه گهر هیژ ل سه ر (هویڤن) بیت واته
ئاخشتنکه ر پرسیاره دکهت کو
(ئه ری هویڤن بکرن ؟) و نه چ کهسین دی.

- // - هویڤن بک'رن ؟ - // ب ئاوازه کا بلند نزم بهیته گوتن
مه بهست پی پرسیاره، ئه گهر هیژ ل سه ر (بک'رن) بیت واته
ئاخشتنکه ر پرسیاره دکهت کو (ئه ری هویڤن بکرن ؟) و نه چ
تشتین دینه.

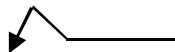
دیسا ب ریکا تیورا کردارین ئاخشتنی ئاخشتنکەر ب شیوهکی نەرستهوخو
 ب ریکا هیزو ئاوازی مهبهستا خو یا قهشارتی دگههینیت.

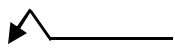
• -// هوین بکرن؟ -// رهخنه.

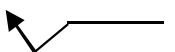
• -// هوین بکرن؟ -// نهرازیبون

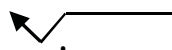
• -// هوین بکرن؟ -// یاریپیکن

• -// هوین بکرن؟ -// دوپاتکرن.

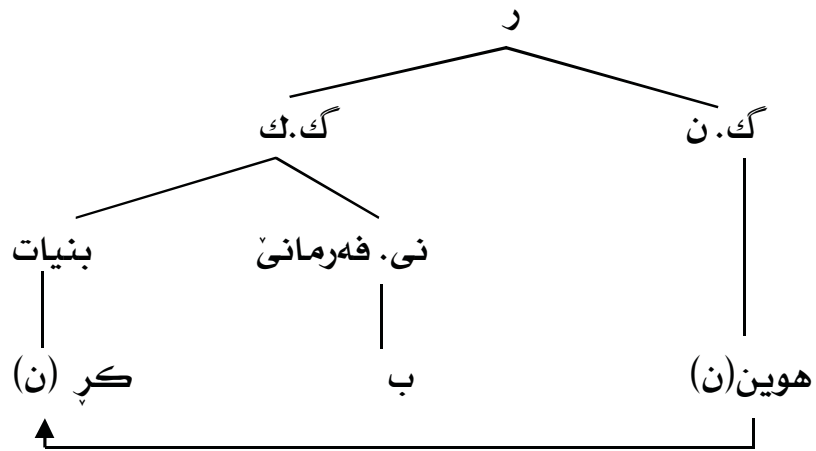

• -// هوین بکرن. -// ب ئاوازا نزم بلند بهیته گوتن دی بیته
 رستا فهرمانی، ئەگەر هیزا بهرامبهری ل سەر (هوین) بیت
 مهبهست پی ئەوه هوین تشتا بکرن و نه چ کهسین دی.

• -// هوین باکرن. -// ب ئاوازا نزم بلند بهیته گوتن دی بیته
 رستا فهرمانی، ئەگەر هیزا بهرامبهری ل سەر (بکرن) بیت مهبهست
 پی ئەوه هوین تشتا (بکرن) و چ کارین دی نهکهن.

و په یوه نډیا سینتاکسی د ناقبه را پشکین رستا فهرمانی ب فی رهنگیه:

دیسا ب ریکا رستا فهرمانی چه نډین کردار و مه به ستین فهشارتی دهینه

نه جامدان وهکی:

• -// هوین بکرن. -// (ئیزن دان)

• -// هوین بکرن. -// (تورهی)

ههروهسا (هوین بکوژن، هوین نهمرن،...) وهکی رستا بوری ب گوهوړینا

ئاوازی و هیژا بهرامبهری چه نډین واتا و ریژه و مه به ستین جودا ددهن.

٧.٣. رۆلی نافرێ و هیزی و ئاوازی پیکشه د فهرهفاندنا مژداریییدا:

د هندهك فۆرمین زمانیدا نهبونا پتر ژ كهستهكي نهكهرتی دبیته
ئهگهری مژداریا وان و پتر ژ كهستهكا نهكهرتی پشكداریی د فهرهفاندنا ویدا
دكهن، بۆ نمونه:

• گلوپی نهقهمرینی نهشییم بنهم.

رستهكا مژداره و دو واتاییڤ دژی ئیک ددهت نافر و هیز و ئاوازه پیکشه
پشكداریی د فهرهفاندنا مژداریا ویدا دكهن و ئهو واتا ژی ئهقهنه:

١. ئهگهر گلوپی ب فهمرینی نهشییم بنهم. (واته نابیت تو گلوپی ب فهمرینی
ئهگهر تو ب فهمرینی ئهز نهشییم بنهم).

بۆ قی مهبهستی برگا ئیکی یا (نهقهمرینی) دهیته كورتكرن و هیز
دكهفیه سهر برگا چواری و ژ نشكهکیته دهیته گوتن ب ئاوازهكا بلند و
نافرهك پشتی (نهقهمرینی) پهیدا دبیت، پاشی ئاوازه ل سهر (بنهم) بلند دبیت و
پاشی نزم دبیتهفه.

• -// گلوپی نهقهمرینی' // نهشییم بنهم. -//

٢. ئهگهر گلوپی نهقهمرینی نهشییم بنهم. (واته دقیت تو گلوپی ب فهمرینی
ئهگهر تو نهقهمرینی ئهز نهشییم بنهم).

بۆ قی مهبهستی نافر پشتی (نهقهمرینی) نینه، برگا ئیکی ژ (نهقهمرینی)
هیز دكهفیه سهر و برگا چواری ژ (نهقهمرینی) نزمبونهك پیقه دیاره و ئاوازه ل
سهر برگا دوماهیکی ژ (بنهم) نزم دبیت .

• -// گلوپی نه'قهمرینی نهشییم بنهم. -//

دیسا رستا (نهخوی دی مری). رستهکا مژداره، دو واتایین جودا ددهت، نهو
واتا ژێ ئەهههه:

۱. ئەگەر بخوی دی مری. (واته نابیت تو بخوی ئەگەر تو بخوی دی مری).

بو قی مه بهستی برگا ئیکی یا (نهخوی) دهیته کورتکرن و هیز دکه فیه
سه ر برگا دوی و ژ نشکه کیقه دهیته گوتن ب ئاوازه کا بلند و ناقبره ک
پشتی (نهخوی) پهیدا دبیت، پاشی ئاوازه ل سه ر په یفا (دی مری) بلند دبیت و پاشی
نزم دبیته هه.

• // - نهخوی // دی مری. - //

۲. ئەگەر نهخوی دی مری. (واته دقیت تو بخوی ئەگەر تو نهخوی دی مری).

بو قی مه بهستی ناقبر پشتی (نهخوی) نینه، برگا ئیکی ژ (نهخوی) هیز
دکه فیه سه ر و برگا دوی ژ (نهخوی) نزمبونه ک پیقه دیاره و ئاوازه ل سه ر برگا
دوماهیکی ژ (دی مری) نزم دبیت.

• // - نهخوی دی مری. - //

دیسا رستا (نه بهی نهخوشخانی دی مریت.) مژداره، دو واتایین دژی ئیک
ددهت، نهو واتا ژێ ئەهههه:

۱. ئەگەر بهی نهخوشخانی دی مریت. (واته نابیت تو بهی نهخوشخانی ئەگەر
تو بهی دی مریت).

بو قی مه بهستی برگا ئیکی یا (نه بهی) دهیته کورتکرن و هیز دکه فیه
سه ر برگا دوی و ژ نشکه کیقه دهیته گوتن ب ئاوازه کا بلند و ناقبره ک
پشتی (نهخوشخانی) پهیدا دبیت، پاشی ئاوازه ل سه ر په یفا (دی مریت) بلند دبیت و
پاشی نزم دبیته هه.

• // - نه بهی نهخوشخانی // دی مریت. - //

٢. ئەگەر نەبەهێ نەخۆشخانێ دێ مریت. (واتە دقیت تو ببهی نەخۆشخانێ ئەگەر تو نەبەهێ دێ مریت).

بوۆ قی مەبەستی ناقبر پشتی (نەخۆشخانێ) نینه، برگا ئیکی ژ (نەبەهێ) هیژ دکەفیتە سەر و برگا دوی ژ (نەبەهێ) نزمبونهک پیژە دیاره و ئاوازه ل سەر برگا دوماهیکی ژ (دێ مریت) نزم دبیت.

• // - نه'بهی نەخۆشخانێ دێ مریت. - //

دیسا رستا (نەکەنی دێ تورەبم). وهکی رستین بوری مژداره و دو واتایین دژی ئیک ددهت، ئەو واتا ژێ ئەقەنە:

١. ئەگەر بکەنی دێ تورەبم. (واتە نابیت تو بکەنی ئەگەر تو بکەنی کەنی دێ تورەبم).

بوۆ قی مەبەستی برگا ئیکی یا (نەکەنی) دهیته کورتکرن و هیژ دکەفیتە سەر برگا سییی و ژ نشکەکیژە دهیته گوتن ب ئاوازهکا بلند و ناقبرهک پشتی (نەکەنی) پهیدا دبیت، پاشی ئاوازه ل سەر پهیشا (دێ تورەبم) بلند دبیت و پاشی نزم دبیتەقە.

• // - نه'کەنی' دێ تورەبم. - //

٢. ئەگەر نەکەنی دێ تورەبم. (واتە دقیت تو بکەنی ئەگەر نەکەنی کەنی دێ تورەبم)

بوۆ قی مەبەستی ناقبر پشتی (نەکەنی) نینه، برگا ئیکی ژ (نەکەنی) هیژ دکەفیتە سەر و برگا سییی ژ (نەکەنی) نزمبونهک پیژە دیاره و ئاوازه ل سەر برگا دوماهیکی ژ (دێ تورەبم) نزم دبیت.

• // - نه'کەنی دێ تورەبم. - //

ژ فێ چهندا بوری دیاردبیت کو ئاخشتنکهری رۆلهکی گرنگی یی هه ی د دهستنیشانکرنا جورێ رستی و هیزا رهوانبێژیا ویدا ب دانانا وی د ناڤ چوارچۆقهکی دهنگی یی گونجایدا. ئەڤ چهنده پهیدا دبیت ب ریکا وان گوهورپینێ د ناڤ ئاستی دهنگیدا رویددهن د ناڤهرا بلندبون و نزمبونیدا د دهمی ئاخشتنیدا ل دویش پیدفیی وی دم و جه و بارۆدوخین ئاخشتنی، واته ئاخشتن ب ئیک ئاوازی پهیدا نابیت و ناهیته ئەنجامدان، بهلکو ب چهندن ئاوازین جودا پهیدادبیت. ئەڤ ئاوازه ژ گوهورپینێ دهنگی ئەوین د ناڤ کوئهنادامین لیڤکرنی یی ئاخشتنکهریدا رویددهن و پهیدابن، ئەڤ گوهورپینێ دهنگی هاریکارن بو ژیکجودا کرنا واتایین رستین جودا یان واتایین جودایین ئیک رسته ب تنی هلدگریت. ئانکو دبیت ئیک رستی د بارۆدوخ و جه و دهمین جودادا چهندن واتایین جودا ههبن. ئاوازه رویی ژناڤدا یی رستی دیاردکته ئەوی پهیوهندی ب واتاییشه هه ی.

ناڤبر و هیزا و ئاوازه رۆلهکی گرنگی دگێرن د شهههفاندنا مژداریا واتاییدا و یارمهتیدهرن بو جودا کرن و دهستنیشانکرنا و اتا و سنوری مۆرفیم و پهیف و گری و رستان و رویی ژناڤدا یی وان فۆرمان دیاردکته. کهرستین نهکهرتی خودان کارتیکرنین زمانی بین گرنگی و مهترسیدارن، چونکی نوینهری و ئاراستهکرنا گهلهک جورین گوتن و رستان ب خوڤه دگریت، فان کهرستان گرنگی و کارتیکرنا خو یا ل سهر فۆرمین زمانی هه ی و بهایهکی زمانی یی گرنگی یی هه ی و کارتیکرنی ل سهر هه می ئاستین زمانی (دهنگسازی و مۆرفۆلۆژی و سینتاکسی و واتای) دکته.

پهراوینین پشکا سییی

(¹) ل قیری (نه) نه پیشگرهکی مۆرفۆلۆژییه، بهلکو پارچهکا بنهرتیه ژ پهیشی.

ئەنجام

١. ده‌وروبەر، که‌رستین نه‌که‌رتی، فه‌ره‌ه‌نگ ب ریکین فه‌ره‌فاندنا مژداریی دهینه هژمارتن و ب تایبته ده‌وروبەر ب ریکا سه‌ره‌کی دهیته هژمارتن بو ده‌ستنیشانکرنا واتا مه‌به‌ستدار.

٢. ئاخشتنکه‌ر هه‌رده‌م هیزه‌کا زیده‌تر دئیخه‌ته سه‌ر وان یه‌کین زانیاری به‌خش ئه‌وین زانیاریین نوی و گرنه‌گ هلدگرن. ب ریکا هیز و ئاوازی جوداهیی د ناچه‌را زانیاریین نوی و که‌فندا دکته. هه‌ر وه‌سا هیز ده‌می رویدانا کاری هنده‌ک رستان دیاردکته.

٣. ئاخشتنکه‌ر بو دیارکرنا مه‌به‌ستا خو پشته‌ستنی ب هیز و ئاوازی دکته و واتا وی ئاخشتنی ئه‌وا د بنه‌ره‌تا ب وان په‌یف و گری و رستانه‌ دیار دگوه‌ریت بی کو ده‌ستکاریی د پیکه‌اتا ئاخشتنییدا بکته. هیز و ئاوازه دقیت د ناڤ پراگماتیکیدا بهیته رافه‌کرن، چونکی مه‌به‌ستا ئاخشتنکه‌ری دیاردکته و مه‌به‌ستا ئاخشتنکه‌ری پشه‌که‌ک نینه ژ واتا فه‌ره‌ه‌نگیا رستی.

٤. ناچه‌ر و هیز و ئاوازه روله‌کی گرنه‌گ دگپن د فه‌ره‌فاندنا مژداریا واتاییدا و یارمه‌تیده‌رن بو جوداکرن و ده‌ستنیشانکرنا واتا و ریژه و سنوری مؤرفیم و په‌یف و گری و رستان و رویی ژناڤدا بی وان فۆرمان دیاردکته.

٥. د گه‌له‌ک فۆرمین زمانیدا نه‌بونا پتر ژ که‌رسته‌کا نه‌که‌رتی مژداریی په‌ی‌دادکته و پتر ژ که‌رسته‌کا نه‌که‌رتی پشه‌کاریی د فه‌ره‌فاندنا مژداریا واندنا دکته، رۆلی ئاوازی بو فه‌ره‌فاندنا مژداریی پتره ژ هیز و ناچه‌ری، چونکی ئاوازه که‌رسته‌کا فه‌گره و سه‌رجه‌م که‌رستین نه‌که‌رتی ب خوڤه‌ دگریت.

٦. که‌رستین نه‌که‌رتی خودان کارتیکرنین زمانی یین گرنه‌گن، چونکی نوینه‌ری و ئاراسته‌کرنا گه‌له‌ک جورین گوتن و رستان ب خوڤه‌ دگریت، فان که‌رستان گرنه‌گی و کارتیکرنا خو یا ل سه‌ر فۆرمین زمانی هه‌ی و به‌ایه‌کی زمانی یی گرنه‌گی یی هه‌ی و کارتیکرنی ل سه‌ر هه‌می ئاستین زمانی (ده‌نگسازی و مؤرفۆلۆژی و سینتاکسی و واتای) دکته.

لیستا ژیدهران

▪ ژێدمرب زمانی کوردی:

- پهتووک:

۱. سه‌لام ناوخووش و نه‌ریمان خوژشناو (۲۰۱۰) زمانه‌وانی، به‌رگه‌کانی یه‌که‌م، دووهم، سییه‌م، چاپی دووهم، چاپخانه‌ی رۆژه‌ئات، بئاوکراوه‌کانی کتیبخانه‌ی ئاویر، هه‌ولیر.
۲. عه‌بدوولسه‌لام نه‌جمه‌ددین عه‌بدووللا و شیرزاد سه‌بری عه‌لی (۲۰۱۱) زمانه‌وانی تیۆری، سپیریژ، ده‌وک.
۳. عه‌بدووللا حوسین ره‌سوول (۲۰۰۵) پوخته‌یه‌کی وردی رسته‌سازی کوردی، هه‌ولیر.
۴. عه‌بدوولواحید موشیر دزه‌یی (۲۰۱۰) واتاسازی وشه و رسته، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی ماردین، هه‌ولیر.
۵. _____ (۲۰۱۱) زانستی پراگماتیک، چاپخانه‌ی پاک، هه‌ولیر.
۶. عه‌بدوولوه‌هاب خالد موسا (۲۰۰۹) هیز و ئاوازه له دیالیکتی کوردی ژوروودا، بئاوکراوه‌ی ئەکادیمیایی کوردی، چاپخانه‌ی حاجی هاشم، هه‌ولیر.
۷. غازی فاتح وه‌یس (۱۹۸۴) فونه‌تیک، چاپی یه‌که‌م، هه‌ولیر.
۸. کلۆد جیرمان و ریمون لوبلان (۲۰۰۶) واتاسازی، وه‌رگیران: یوسف شه‌ریف سه‌عید، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، ده‌زگای تووژینه‌وه و بلاوکردنه وه‌ی موکریان، هه‌ولیر.
۹. محه‌مه‌دی مه‌حوی (۲۰۰۹) زانستی هی‌ما، هی‌ما، واتا و واتا لیکدانه‌وه، به‌رگی یه‌که‌م، زانکۆی سلیمانی، چاپخانه‌ی په‌یوه‌ند، سلیمانی.
۱۰. _____ (۲۰۰۹) زانستی هی‌ما، هی‌ما، واتا و واتا لیکدانه‌وه، به‌رگی دووهم، زانکۆی سلیمانی، چاپخانه‌ی په‌یوه‌ند، سلیمانی.
۱۱. محه‌مه‌د مه‌عرووف فه‌تاح (۲۰۱۱) زمانه‌وانی، بلاووکراوه‌ی ئەکادیمیای کوردی، چاپی سییه‌م، هه‌ولیر.
۱۲. وریا عومه‌ر ئەمین (۲۰۰۴) چهند ئاسۆیه‌گی تری زمانه‌وانی، به‌رگی یه‌که‌م، ده‌زگای چاپ و بئاوکردنه‌وه‌ی ئاراس، چاپی یه‌که‌م، هه‌ولیر.

. نامین ماستەر و دکتۆرای:

۱۳. تالیب حسین عه‌لی (۱۹۹۸) هه‌ندی لایه‌ن له په‌یوه‌ندی نیوان رسته و واتا له گوردیدا، نامه‌ی دکتۆرا، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سه‌ئاحه‌دین، هه‌ولیر.
۱۴. رهمان ئیسماعیل هه‌سه‌ن کانه‌بی (۱۹۹۸) په‌یژه‌وی فۆنیه‌ ناکه‌رتی یه‌گان له گوردیدا، نامه‌ی دکتۆرا، به‌شی کوردی - کولێجی په‌روه‌رده - زانکۆی به‌غدا.
۱۵. صباح ره‌شید قادر (۲۰۰۰) هاویژی و فره‌واتایی له (گیره‌ك) دا، نامه‌ی ماسته‌ر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلیمان.
۱۶. عه‌بدوئلا عه‌زیز محمد بابان (۲۰۰۵) هایپۆنیم و هه‌ندی په‌یوه‌ندی واتایی له زمانی گوردیدا، نامه‌ی دکتۆرا، کۆلیژی زمان، زانکۆی سه‌ئاحه‌دین، هه‌ولیر.
۱۷. فتاح مامه‌ علی (۱۹۸۹) هاوده‌نگ له زمانی گوردیدا، نامه‌ی ماجستیر، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سه‌ئاحه‌دین.
۱۸. قیس کاکل توفیق (۱۹۹۵) جوړه‌گانی رسته و تیوری کرده قسه‌یه‌یه‌کان، نامه‌ی ماسته‌ر، به‌شی کوردی، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سه‌ئاحه‌دین، هه‌ولیر.

. گوڤار:

۱۹. عومه‌ر مه‌حموود که‌ریم (۲۰۱۲) هیژ و ئاوازه - تیروانینیکی پراگماتیکی، گوڤاری ئه‌کادیمیای کوردی، ژماره ۲۲، زانکۆی کویه.
۲۰. محهمه‌د مه‌عرووف فه‌تاح (۱۹۸۹) کارپۆلین کردن به پپی رۆنان، گوڤاری رۆشنبیری نوی، ژماره ۱۲۱، ئادار، به‌غدا.
۲۱. _____ (۱۹۹۲) باس له جوړیک له رسته‌ی کوردیدا، گوڤاری رۆشنبیری نوی، ژماره ۱۲۸، به‌غدا.
۲۲. یوسف شه‌ریف (۲۰۰۴) پاره‌وانی، گوڤاری زانکۆی سه‌ئاحه‌دین، ژماره ۲۳، هه‌ولیر.

▪ **زید مر ب زمانى عه رهبى:**

. بهرتوك:

٢٣. ابراهيم انيس (٢٠٠٧) الاصوات اللغوية، مكتبة الانجلو المصرية.
٢٤. احمد مختار عمر (١٩٩٨) علم الدلالة، عالم الكتب، الطبعة الخامسة.
٢٥. _____ (١٩٩٠) دراسة الصوت اللغوي، الناشر عالم الكتب، المطبعة النموذجية للاؤفست، القاهرة.
٢٦. اف.ار. پالمرا (١٩٨١) علم الدلالة، ترجمة مجيد المشطة (١٩٨٥)، جامعة المستنصرية، بغداد.
٢٧. بسام بركة (١٩٨٨) علم الاصوات العام، مركز الانماء القومي، لبنان.
٢٨. تمام حسان (١٩٩٤) اللغة العربية مبناها و معناها، مكتبة النجاح الجديدة، دار الثقافة، الدار البيضاء.
٢٩. جلوريا ج بوردن، كاثرين س. هارس (١٩٩٠) اساسيات علم الكلام، ترجمة محيي الدين حميدي، دار الشرق العربي، سوريا.
٣٠. جودت جرين (١٩٩٣) علم اللغة النفسي تشومسكي و علم النفس، ت.د. مصطفى التوني، الهيئة المصرية العامة للكتاب.
٣١. جون لاينز (١٩٨٧) اللغة و المعنى و السياق، ترجمة عباس صادق الوهاب، دار الشوؤن الثقافية العامة، الطبعة الاولى، بغداد.
٣٢. حافظ عليوي (٢٠١١) التداوليات (علم استعمال اللغة)، عالم الكتب الحديثة، اردن.
٣٣. حسن بدوح (٢٠١٢) المحاورة مقارنة تداولية، عالم الكتب الحديثة، الطبعة الاولى، اردن.
٣٤. رشيد عبدالرحمن عبيدي (٢٠٠٣) مباحث في علم اللغة و اللسانيات، بغداد.
٣٥. ستيفن اولمان (١٩٨٦) دور الكلمة في اللغة، ترجمة كمال بشر، طبعة ١٢، دار غريب للطباعة و النشر، القاهرة.
٣٦. سعد عبدالعزيز مصلوح (٢٠٠٥) دراسة السمع و الكلام، عالم الكتب .

٣٧. عبدالهادي بن ظافر الشهري (٢٠٠٤) استراتيجيات الخطاب مقارنة لغوية تداولية، دار الكتاب الجديد المتحدة، الطبعة الاولى، لبنان.
٣٨. علي زوين (١٩٨٦) منهج البحث اللغوي بين التراث و علم اللغة الحديث، بغداد.
٣٩. كريم زكي حسام الدين (٢٠٠٠) التحليل الدلالي اجراءاته و مناهجه، الجزء الاول، دارغريب للطباعة و النشر، القاهرة.
٤٠. فرانسواز ارمينكو (١٩٨٦) المقاربة التداولية، ترجمة: سعيد علوش، مركز الانماء القومي، الرباط، المغرب.
٤١. كمال بشير (٢٠٠٠) علم الاصوات، دار غريب للطباعة و النشر و التوزيع، القاهرة.
٤٢. _____ (٢٠٠٣) فن الكلام، دار غريب للطباعة و النشر و التوزيع، القاهرة.
٤٣. ماريو باي (١٩٩٨) اسس علم اللغة، ترجمة: احمد مختار عمر، عالم الكتب، الطبعة الثامنة.
٤٤. محمد حسن حسن جيل (٢٠٠٩) المعنى اللغوي، الطبعة الثانية، دار الكتب المصرية، القاهرة.
٤٥. محمد علي الخولي (١٩٩٠) الاصوات اللغوية، دار الفلاح للنشر و التوزيع، عمان.
٤٦. محمد محمد يونس علي (٢٠٠٧) المعنى و ظلال المعنى، الطبعة الثانية، دار المدار الاسلامي.
٤٧. منقور عبدالجليل (٢٠٠١) علم الدلالة، اصوله و مباحثه في التراث العربي، دمشق.
٤٨. مهدي اسعد عرار (٢٠٠٢) جدل اللفظ و المعنى، دراسة في دلالة الكلمة، دار وائل لنشر و التوزيع، الطبعة الاولى، عمان.
٤٩. موفق حمداني (١٩٨٢) اللغة و علم النفس، بغداد.
٥٠. نايف خرما (١٩٧٨) اضواء على الدراسات اللغوية المعاصرة، سلسلة ٩، الطبعة الاولى، عالم المعرفة، الكويت.
٥١. نجم الدين قادر كريم الزنكي (٢٠٠٦) نظرية السياق (دراسة اصولية)، الطبعة الاولى، دار الكتب العلمية بيروت، لبنان.
٥٢. يحيى عباينة و امينة الزعبي (٢٠٠٥) علم اللغة المعاصر، دار الكتاب الثقافي، عمان.

كوڤار:

٥٣. احمد نصيف الجنابي (١٩٨٤) ظاهرة المشترك اللفظي و مشكلة غموض الدلالة، مجلة المجمع العلمى العراقى، المجلد الخامس و الثلاثون، الجزء الرابع.
<http://www.mohamedrabeea.com/books/book1-665.pdf>.
٥٤. جون سيرل (١٩٧٩) تشومسكي و الثورة اللغوية، هيئة التحرير، مجلة الفكر العربي، العددان: ٨ و ٩، بيروت.
٥٥. سهل ليلى (٢٠١٠) التنظيم و اثره في علم اللغة، مجلة كلية الاداب و العلوم الانسانية و الاجتماعية، العدد السابع، جامعة محمد خيضر – بسكرة (الجزائر).
<http://www.mohamedrabeea.com/viewfiles.aspx/books/book1-12026.pdf>.
٥٦. شكر محمود وعمر ابراهيم (١٩٩٨) ظاهرة النبر في اللغة العربية. مجلة زانكو للعلوم الانسانية، المجلة العلمية لجامعة صلاح الدين، المجلد: ١ العدد: ٢، اربيل.

▪ زئدمرب زمانئ ئينكليزئ:

57. Amin,W.O.(1979) Aspects of the verbal construction in Kurdish. Unpublished Ph.D.thesis. University of London.(2011) Hawler.
58. Akmajian,A. (2001) Linguistics:An Introduction to Language an Communcation.5th ed.
59. Crestal,D.(2003) Adictionary of Linguistics&Phonetics.5th ed. Black well puplishing.
60. _____ - • 2004) The Cambreidge Encyclopedia of the English Language.2nd edition.
61. G.Leech. (1983) The Principles of Pragmatics.Longman.U.S.A.
62. Halliday,M.A.K.(1985)Introduction to Functional Grammar. London.
63. Horsey,K .(2001) 101 Key Ideas:Linguistics.London.
64. Hudson,G.(2000) Essentail Introductory Linguistics. London: Cornwall

65. Lyons, J. (1968) Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press, London and New York.
66. Roach, P. (2009) English Phonetics and Phonology. 4th edition Cambridge University Press.
67. Sagar, A. H. (1999) Homonymy With Reference to English-Arabic Translation. Master of Art. University of Mosul.
68. Sue, S. P. (1994) Lexical Ambiguity in Poetry. London. Longman Press.
69. Fromkin, V. & Rodman, R. & Hyams, N. (2002) An Introduction to Language. 7th edition.

فهرستا په‌یف و زاراڤان

ئ

ئاوازه. ۸، ۱۳، ۱۴، ۲۲، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۶۳، ۶۶، ۶۹، ۷۱، ۷۲،
۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰،
۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۸، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۳۳،
۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶،
۱۴۷، ۱۵۱، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۶۶

ئەركى پۇلدارى. ۱۰۲

ئەركى رېزىمانى. ۹۸

ئەركى رېزىمانى. ۸

ئەركى زانبارى. ۸

ئەركى ھەلچونى. ۸

پ

پەيىف. ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۴، ۳۱، ۳۳، ۳۴، ۵۲، ۵۴، ۵۵،
۵۶، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۳، ۷۱، ۷۶، ۷۸، ۷۹، ۸۱، ۸۲، ۸۳،
۸۶، ۹۰، ۹۵، ۹۷، ۱۰۰، ۱۰۵، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۳۵، ۱۴۷،
۱۵۱

ج

جورىن مژدارىي. ۲۱، ۴۴

د

دمورويەن. ۸، ۱۴، ۲۰، ۵۴، ۵۵، ۶۰، ۶۱، ۶۵، ۱۰۶، ۱۵۱،
دمورويەرى نەزمانى. ۱۷، ۵۵، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲،
۶۵

ر

راوستان. ۸، ۱۴، ۷۳، ۷۴، ۸۱

ف

فەرھەنگ. ۱۴، ۶۰، ۶۳، ۱۰۳، ۱۵۱،
فرمواتا. ۸، ۲۰، ۳۰، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۶، ۵۶، ۵۷، ۶۳،
فونىمىن كەرتى. ۸،
فونىمىن نەكەرتى. ۸

ك

كردارىن رستا پرسىيارى. ۱۰۶،
كردارىن رستا راگەھاندنى. ۱۰۵،
كردارىن رستا فەرمانى. ۱۰۷

م

مژدارى. ۱۵، ۸، ۱۹، ۲۳، ۲۷، ۵۱، ۵۳، ۶۶، ۹۹،
مژداريا دارژتنى. ۸، ۱۴، ۵۰،
مژداريا دەمى. ۱۲۱،
مژداريا رېژەى. ۱۴، ۵۳، ۵۹،
مژداريا سىنتاكسى. ۱۴، ۱۹،
مژداريا قەگۇھازتنى و رستىن كورتكرى. ۴۴،
مژداريا فونۇلۇژى. ۹،
مژداريا لىكسىكى. ۹، ۱۴، ۱۹، ۳۰،
مژداريا مۇرفۇسىنتاكسى. ۵۲

ن

ناقىر. ۷، ۹، ۱۳، ۱۴، ۲۲، ۲۵، ۲۹، ۶۳، ۶۹، ۷۱، ۷۲، ۷۳،
۷۶، ۸۹، ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۶، ۱۲۷، ۱۳۶،
۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۵۱، ۱۶۶

ھ

ھايپۇنىم. ۹،
ھەقىبىزى. ۳۲، ۳۶، ۳۸، ۳۹،
ھەقتىپ. ۹، ۳۷،
ھەقدەنگ. ۹، ۲۱، ۳۷،
ھەلۇەستە. ۹، ۱۴، ۷۳، ۷۵،
ھىن. ۷، ۹، ۱۳، ۱۴، ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۹، ۳۷،
۵۲، ۶۳، ۶۶، ۶۷، ۶۹، ۷۱، ۷۲، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱،
۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۹، ۹۳، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۳،
۱۰۴، ۱۰۷، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱،
۱۲۳، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱،
۱۴۲، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۵۱، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۶۶

هیزا سه ره کی، ۷۸، ۸۲

هیزا لاوه کی، ۷۸، ۷۹

هیزا بهرام بهری، ۱۲۴

هیزا رستی، ۱۴

هیزا سه ریه ست، ۸۴

ناقهروك

۷	لیستا هیمايان
۸	لیستا زاراقان
۱۱	پیشهکی

پشکا ئیکی

مژداری

۱۷	۱.۱. دهرزینک:
۱۸	۲.۱. مژداریا ب مهبهست و یا بی مهبهست
۱۹	۳.۱. پهیوهندیا مژداریی ب سیمانتیکی و پراگماتیکیشه:
۲۱	۴.۱. جورین مژداریی
۲۱	۱.۴.۱. مژداریا فونولوژی: Phonological Ambiguity
۲۳	۱.۴.۱.۱. هیز.
۲۵	۱.۴.۱.۲. ناقبر و مژداری:
۲۷	۱.۴.۱.۳. ئاوازه و مژداری:
۳۰	۱.۴.۱.۲. مژداریا لیکسیکی: Lexical Ambiguity
۳۰	۱.۴.۱.۱. جورین مژداریا لیکسیکی
۳۱	۱.۴.۱.۱.۱. مژداریا لیکسیکیا پۆلی
۳۲	۱.۴.۱.۲.۱. مژداریا لیکسیکیا تهواو
۳۳	۱.۴.۱.۲.۲. فرمواتا: polysemy
۳۵	۱.۴.۱.۳. فرمواتا ب دو ریکا پهیدا دبیت و واتایین خو یین جودا وهردگریت:
۳۶	۱.۴.۱.۴. ههقبیژی: Homonymy
۳۷	۱.۴.۱.۵. جورین ههقبیژی:
۴۰	۱.۴.۱.۷. پهیوهندیا بهش و گشت: Part-Whole Relation
۴۱	۱.۴.۱.۳. مژداریا سینتاکسی: Syntax Ambiguity
۴۲	۱.۴.۱.۱. جورین مژداریا سینتاکسی:

٤٢	Phrase Structural Ambiguity: مژداريا پيکها ته يا گري
٤٤	مژداريا فهگوهازتنی و رستين کورتکری
٥٠	Derivational Ambiguity: مژداريا دارژتنی
٥٢	مژداريا مورفوسينتاکسی:
٥٣	Ambiguity Garder- Path: (ريروم)
٥٣	مژداريا ريژهی
٥٤	ريکين فهرهقاندنا مژداريی:
٥٤	دهوروبهر
٥٦	Linguistics Context: دهوروبهري زماني
٦٠	Non Linguistics Context: دهوروبهري نه زماني
٦٣	که رستين نه کهرتی
٦٣	فهرهنگ

پشکا دوی

که رستين نه کهرتی (ناقبر، هيز، ئاوازه)

٧٣	دهرازينک
٧٣	JUNCTURE: (ناقبه ند)
٧٤	Stop: راوهستان
٧٥	هه لوهسته
٧٧	STRESS: هيز
٧٨	ريژه و پلين هيزی
٧٩	جورين هيزی
٧٩	هيزا په يشی
٧٩	هيزد په يشا ساده دا:
٨٠	هيزد په يشا داريزتيدا
٨١	هيزد په يشا ليکدايدا
٨١	هيزا رستی
٨١	هيزا رستی يا ئاسايی

٨٢	٢.٢.٥.٢ . هیژا رستی یا بهرامبهری
٨٤	٦.٢ . جورین هیژی ل دویش جهی وی:
٨٤	١.٦.٢ . هیژا سه‌ریه‌ست
٨٥	٢.٦.٢ . هیژا جیگیر. نه‌گۆر: Fixed Stress
٨٦	٧.٢ . ئه‌رکین هیژی
٨٨	٨.٢ . ئاوازه: INTONATION
٩٢	٩.٢ . ئاستین ئاوازی
٩٣	١٠.٢ . ئاوازه و جورین رستی
٩٤	١.١٠.٢ . ئاوازا رستا راگه‌هاندنی:
٩٤	٢.١٠.٢ . ئاوازا رستا پرسپاری
٩٥	٣.١٠.٢ . ئاوازا رستا فه‌رمانی
٩٦	٤.١٠.٢ . ئاوازا رستا سه‌رسوپرمانی
٩٧	١١.٢ . تاییه‌تمه‌ندیی ئاوازی:
٩٧	١٢.٢ . ئه‌رکین ئاوازی: -
٩٧	١.١٢.٢ . ئه‌رکی هه‌لجونی یان سۆزداری Emotional function:
٩٨	٢.١٢.٢ . ئه‌رکی ریزمانی: Grammatical function
١٠١	٣.١٢.٢ . ئه‌رکی زا نیاری: Informational function
١٠٢	٤.١٢.٢ . ئه‌رکی پۆلداری: Indexical function
١٠٣	١٣.٢ . ئاوازه و کردارین ئاخشتنی.
١٠٥	١.١٣.٢ . کردارین رستا راگه‌هاندنی
١٠٦	٢.١٣.٢ . کردارین رستا پرسپاری
١٠٧	٣.١٣.٢ . کردارین رستا فه‌رمانی

پشکا سیی

فه‌ره‌فاندنا مژداری ب ریکا که‌رستین نه‌که‌رتی

١١٣	١.٣ . فه‌ره‌فاندنا مژداری ب ریکا که‌رستین نه‌که‌رتی (ناقبر و هیژو ئاوازه):
١١٤	٢.٣ . رۆلی ناقبری د فه‌ره‌فاندنا مژدارییدا
١١٧	٣.٣ . رۆلی هیژی د فه‌ره‌فاندنا مژدارییدا
١٢٧	٤.٣ . رۆلی هیژی و ناقبری پیکشه د فه‌ره‌فاندنا مژدارییدا

۱۳۳	. . . . .	۵.۳- رۆلی ئاوازی د قهرهفاندنا مژداریییدا:
۱۳۸	. . . . .	۶.۳- رۆلی هیزی و ئاوازی پیکشه د قهرهفاندنا مژداریییدا
۱۴۴	. . . . .	۷.۳- رۆلی ناخبری و هیزی و ئاوازی پیکشه د قهرهفاندنا مژداریییدا
۱۴۹	. . . . .	ئهنجام
۱۵۳	. . . . .	لیستا ژیدمران
۱۶۱	. . . . .	فهرستا پهیث و زاراغان

Zakho Centre
for Kurdish Studies

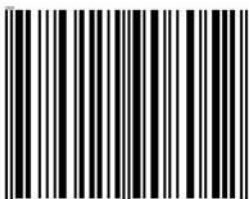
سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی

ئەق پەرتووکه

کەرەستین نەکەرتی (ناقبر) -
هیز- ئاوازه) خودان کارتیکرنین
زمانی یین گرنگن، چونکی
نوینەری و ئاراستەکرنا گەلەک
جورین گوتن و رستان بخوڤه
دگریت و رولەکی مەزن
دگیرن دقەرەقاندنا مژداریا
واتاییدا و یارمەتیدەرن بو
جوداکرن و دەستنیشانکرنا و اتا
وریزه و سنوری مورفیم و پەیف و
گری و رستان و رویی ژناقدا یی
وان فورمان دیاردکەت.

ئەمەل جندی فەتاح

ل ساڵا ۱۹۷۹ ل باژیری زاخۆ ژدایک بوویه.
ل ساڵا ۱۹۹۸ خواتنا خوه یا ئامادیی ل ئامادیا
گلاقیژ یا کچان ب دوماهیک هینایه.
ل ساڵا ۲۰۰۲ باومرناما بەکالوریوس ل پشکا زمان
کوردی، کۆلیژا ئاداب، زانکۆیا دهوکی ب
دەستقەهینایه.
ل ساڵا ۲۰۰۲ وەکو مامۆستا ل دوواناقنجیا تلکەبەری
هاتیە دامەزراندن.
ل ساڵا ۲۰۱۳ باومرناما ماستەری ل پشکا زمان
کوردی، فەکۆلتیا زانستین مرؤفایهتی، زانکۆیا
زاخوب دەستقەهینایه.
نھا ژی ل ئامادیا پەیشین یا کچان ل زاخۆ
مامۆستایه.

9 789922 908052 >

© مافی جایی یی باراستیه بۆ
سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی

zcks@uoz.edu.krd +964 (0) 751 536 1550
Iraq-Kurdistan Region, Zakho- Univesity of Zakho

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی